

MILITAIRE SPECTATOR

Uitval bij initiële opleidingen

- Effects-Based Education
- Marktplaats Kandahar
- Optreden in voormalig Nederlands-Indië
- Ethiek en de militaire praktijk

De Militaire Spectator besteedt aandacht aan alle facetten van de krijgsmacht respectievelijk Defensie. Terugkijkend op 2008 kan worden geconstateerd dat opnieuw vele auteurs bereid waren om hun gedachten met onze lezers te delen. Onze columnisten daagden door soms prikkelende gedachten tot reflectie uit. Het blijft echter voor de lezer wat verscholen in hoeverre ook de redactie met uitzendingen te maken heeft.

In december bevonden zich drie redacteuren in Kandahar, Afghanistan: commodore Bergsma, kolonel Ducheine en luitenant-kolonel Babusch. Twee anderen waren eerder in Afghanistan actief: brigadegeneraal Tieskens en luitenant-kolonel Wagemaker. KLTZ Woudstra werd uitgezonden naar Congo. Dit alles maakt dat ervaring met de operationele praktijk binnen de redactie verzekerd is.

Alle redacteuren weten uitdagende functies te combineren met hun werk als redacteur. Bij sommigen valt daar iets in het bijzonder over op te merken. Kolonel Matser bevindt zich nu in Rome als cursist aan het NATO Defence College. Drie redacteuren zijn hoofd van dienst respectievelijk commandant, en een vierde, KTZ Van den Berg, krijgt binnenkort het commando over Harer Majesteits Rotterdam.

Een hoofdredacteur mag zich gelukkig prijzen om met een dergelijk team van redacteuren, samen met de bureauredactie, aan de volgende jaargang te werken.

De hoofdredacteur

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 070 -318 6930
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em. J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
kolonel MJD mr. dr. P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
kolonel KMar dr. J.A.J. Leijtens
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs. A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Leerlingen van de Eerste Maritieme Militaire Vorming lopen een mars van 4 uur in de omgeving van Den Helder (Foto AVDD, R. Mol)

MILITAIRE SPECTATOR

4 Uitval van militairen bij initiële opleidingen

R.A.L. Richardson en A.L.W. Vogelaar

De sociaal-emotionele ontwikkeling van rekruten is een reden van voortijdige uitval. Recent onderzoek geeft inzicht in de dynamiek van dit proces.

15 Ethiek en de militaire praktijk

D.E.M. Verweij

Een beschouwing van het boek 'Heart of Darkness' en van de film 'Apocalypse Now' toont het belang van narratieve ethiek aan.

26 Marktplaats Kandahar

K.C. Davids, R.J.M. Beeres en F.J.A. van Zitteren

Hoe organiseert de Nederlandse krijgsmacht de inzet van eigen capaciteiten en die van militaire en civiele partners in operationele omstandigheden?

37 'Effects-based Education'

S.J. Lindley-French

Er is behoefte aan een veel helderder beeld over de rol, de missie en de methoden van academici binnen Defensie.

43 Optreden in voormalig Nederlands-Indië, 1900-1949

S.J. de Groot

Wat valt er te zeggen over informanten en gevangenen, over vergeldingsmaatregelen en gijzelaars in voormalig Nederlands-Indië? Waren er methodes die ook nu nog bruikbaar zijn?

En verder:

Editoriaal	2
Antwoord op meningen van anderen	56
Tegenwicht	58
Andere ogen	60
Boeken	61
Summaries	

Afscheid van Indië?

Op 27 december van dit jaar is het 60 jaar geleden dat Nederland in Batavia de soevereiniteit overdroeg aan de Republiek Indonesië, waardoor een einde kwam aan een periode van ruim 300 jaar Nederlands-Indië. Velen richtten hun blik op de toekomst en trachtten Nederlands-Indië zo snel mogelijk te vergeten. Onze militairen werden teruggehaald om te worden gedemobiliseerd of om opnieuw te worden ingezet ter verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied van de NAVO in de Koude Oorlog. Spoedig trok de oorlog in Korea alle aandacht. De oorlog in Nederlands-Indië werd nooit structureel diepgaand militair geanalyseerd en geëvalueerd. Dit editoriaal pleit ervoor dit juist wel te doen.

Eerder verscheen er wel een publicatie van Van Doorn en Hendrix rondom vermeende oorlogsmisdaden¹, liet Petra Groen haar militair-strategische licht schijnen over marsroutes en dwaalsporen² en publiceerde Van den Doel zijn lezenswaardige historische studie over het gewelddadige afscheid van het Nederlandse imperium in Azië.³ Bouman beschreef onlangs de logistiek van de *Tentara Nasional Indonesia* (TNI).⁴ Onze Indië-veteranen werden na drie jaren dienst in de tropen bedankt met een zilveren reversspeldje, een geëmailleerd herinneringstegeltje en soms een nieuwe fiets. Hun herinneringen werden als ‘sentimenteel

gezever’ terzijde geschoven of hoogstens tijdens het eten van een traditionele nasimaaltijd beleefd getolereerd. Zijn er dan geen militaire lessen te trekken uit het optreden van de Nederlandse krijgsmacht in de zogeheten Politonele Acties en de guerrillaoorlog die daarvan het gevolg was? Jawel!

Nederland heeft de laatste jaren als klein land zijn steentje bijgedragen aan vredesoperaties in onder meer voormalig Joegoslavië, Irak en nu Afghanistan. Deze conflicten hebben allemaal in meerdere of mindere mate het karakter van een guerrillaoorlog zoals in Nederlands-Indië, en het deelnemen daaraan wordt tegenwoordig *counter-insurgency* (COIN) genoemd. Maar tot voor kort zagen wij militairen de parallel met Indië niet of in ieder geval onvoldoende. Laten we dat hier nu eens wel doen.

Guerrillastrijders mijden het reguliere gevecht en richten hun aanvallen op kwetsbare punten zoals verbindingscentra, hoofdkwartieren, logistieke installaties en legeringskampen, zodat de strijd al snel verwordt tot een slijtageslag of een uitputtingsoorlog. De guerrilla is volstrekt afhankelijk van de steun van de bevolking en als ze die niet vrijwillig krijgt dan dwingt ze die af door terreur. Als het lokale gezag of anderen de bevolking daartegen niet afdoende beschermen dan steunt zij de guerrilla. Goedbedoelde *hearts and minds*-campagnes hebben geen zin zolang de bevolking bevreesd is voor de guerrilla's. Beveiliging van de bevolking is echter arbeidsintensief en vergt dus veel troepen voor lange tijd. Dit kan slechts gedeeltelijk door een superieure mobiliteit en vuurkracht op de grond en in de lucht worden gecompenseerd. En dan nog blijft een numeriek over-

1 Doorn, J.A.A. van en W.J. Hendrix. *Het Nederlands/Indonesisch conflict. Ontsporing van geweld*. Tweede, aangevulde druk. De Bataafsche Leeuw, Dieren, 1983.

2 Groen, P.M.H. *Marsroutes en Dwaalsporen. Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950*. SDU, 's-Gravenhage, 1991.

3 Doel, H.W. van den. *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië*. Prometheus, Amsterdam, 2001.

4 Bouman, B. *Ieder voor zich en de Republiek voor ons allen. De logistiek achter de Indonesische Revolutie 1945-1950*. Boom, Amsterdam, 2006.

wicht voor COIN door landstrijdkrachten en politie essentieel. Op Java waren vier Nederlandse divisies met in totaal ongeveer 70.000 man niet voldoende om de lokale bevolking te beschermen tegen de terreur van de door Nederland opgeleide chefstaf generaal Nasoetion's en bevelhebber generaal Sudirman's TNI.

Westerse krijgsmachten vertrouwen op hun superieure technologie, in het bijzonder op hun mobiliteit en vuurkracht. Die kunnen ze meestal het best te gelde brengen op of in de buurt van wegen. De tegenstander concentreert zich daarom op sleutelpunten van het wegennet om met eenvoudige middelen zoals *improvised explosive devices* (IED's), in Nederlands-Indië 'trekbommen' genoemd, de kwetsbare tegenstander verliezen toe te brengen om zo het draagvlak voor de missie in het moederland te ondermijnen. Daarom hadden Nederlandse verkenningseenheden naast lichte en zwaardere verkenningvoertuigen organiek tirailleurs, mortieren en 'stormpioniers' in hun organisatie. Daarnaast beschikten Nederlandse eenheden toen nog over eigen logistiek, waaronder geneeskundige verzorging en afvoer van gewonden.⁵ Doordat men lang en intensief met elkaar had geoefend en opgetreden voelde men elkaar blindelings aan en kon de coördinatie bij inzet tot een minimum worden beperkt. Dit in tegenstelling tot de huidige inzet in Uruzgan, waar ad hoc eenheden (*Combined Arms Team* (CAT) genaamd) per actie opnieuw iedere keer aan elkaar moeten wennen.

Ook bleek reeds in Indië dat bij inzet in bergachtig of verstedelijkt gebied de elevatie van het boordgeschut niet voldeed, waardoor men het kanon niet hoog genoeg kon richten en 'hoge doelen' dus niet kon bestrijden. Wel beschikte men over voldoende verreichende brisant munitie, die uitermate geschikt bleek tegen vijandelijk personeel, waaronder *snipers* en *spotters*. Interessant detail is wellicht ook dat de toen nog bestaande officiersmess een

nuttige functie vervulde als 'vrije discussieruimte', waar onder het genot van een hapje en een drankje gediscussieerd kon worden over van alles en nog wat, maar ook over tactieken en technieken om de tegenstander 'aan het kleed te komen'.

Afscheid van Indië? Ja, maar toch ook weer niet. Ook na 60 jaar is de onafhankelijkheidsstrijd interessant genoeg om te bestuderen. En niet uitsluitend historici moeten dit doen. Ook militairen kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren! Daaruit kunnen waardevolle *lessons learned* worden getrokken die we ook nu nog ten nutte kunnen brengen van ons optreden in Afghanistan of elders. Ook kunnen we dit onderzoek en deze lessen gebruiken in het militair onderwijs, zodat officieren, onderofficieren, korporaals en overigen nog beter kunnen worden opgeleid. Het conflict plaatsen in de politiek-strategische context hoort daar zeker bij. Maar ook leiderschap is essentieel: opleiding, opdrachtgerichte commandovoering, met wederzijds vertrouwen, vrijheid van handelen en eigen initiatief. En wat te denken van de moed, de vasthoudendheid, het incasseringsvermogen en de kameraadschap die 'onze militairen' in Indië in zo'n grote mate hebben getoond?

Indië is na 60 jaar een verre oorlog geworden. 5500 Militairen echter, verloren in die oorlog het leven. Zij verdienen respect. Op het ereveld Tjiandi bij Semarang staat een groot wit kruis met daarop de tekst 'Voor veiligheid en recht'. Daarvoor vochten onze militairen. Daarvoor zijn zij ook nu nog bereid te vechten. Ook hen komt respect toe. ■

5 Jonge, Jhr M.W.C. de. *Mijn Ruiters. Ervaringen als commandant van het 4e Eskadron Pantserwagens, Huzaren van Boreel, tijdens de Politie Acties (1947-1949) in toenmalig Nederlands-Indië*. Stichting Cultureel Erfgoed De Jonge, Zierikzee, 2008. Zie ook: Bartels, J.A.C. *Tropenjaren, Ploppers en Patrouilles. Het dienstplichtig 2^e Eskadron Huzaren van Boreel in Nederlands-Indië 1947-1950*. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 2008.

Take it or leave it!

Een onderzoek naar uitval van militairen bij initiële opleidingen

Er zijn aanwijzingen binnen de defensieorganisatie dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van rekruten een mogelijke oorzaak is van vroegtijdige uitval in de initiële opleiding. Het onderzoek naar uitval beschreven in dit artikel gaat uit van het perspectief van de totale institutie. Antwoorden die rekruten gaven in interviews suggereren dat zij een grote druk voelen. Die druk zet hen aan het denken of zij zich zullen aanpassen en blijven, of niet zullen aanpassen en de organisatie verlaten. Onderzoek geeft inzicht in de dynamiek van dit proces.

*Dr. R.A.L. Richardson en prof. dr. A.L.W. Vogelaar**

In 2007 heeft de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK) als een van zijn thema's geformuleerd: de uitval onder leerlingen¹ bij de initiële opleidingen van Defensie. De IGK koos voor dit thema omdat de uitval van leerlingen uit de initiële opleidingen een nijpend probleem is. Vanwege het belang van het aantrekken en behouden van nieuwe leerlingen voor de defensieorganisatie wordt de toeloop en het verloop van leerlingen nauwgezet geëvalueerd. Dit gebeurt aan de hand van een gestructureerde vragenlijst die is ontwikkeld door het Dienstencentrum Gedragswetenschappen van het ministerie van Defensie (DC GW). Ondanks maatregelen naar aanleiding van de uitkomsten van deze evaluaties, daalt de opkomst van leerlingen voor de initiële opleidingen de laatste jaren. Verder verlaat een substantieel deel van

de opgekomen leerlingen – tussen de 10 en 60 procent, afhankelijk van de gekozen opleiding – Defensie voortijdig.

Vanuit het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (DC BMW) zijn er signalen dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen binnen de schoolbataljons van de landmacht een mogelijke reden van voortijdige uitval is. Of en in hoeverre de sociaal-emotionele redenen daadwerkelijk een belangrijke rol spelen is niet bekend. Net zo min is er inzicht in de aard van de redenen. Deze omissies hebben geleid tot de vraag van de IGK naar meer inzicht in de sociaal-emotionele redenen van uitval van leerlingen in alle initiële opleidingen bij Defensie. Dit artikel beschrijft het onderzoek dat de auteurs naar aanleiding van deze vraag hebben uitgevoerd. Eerst komen doelstelling en aanpak van het onderzoek aan de orde. Daarna volgt een beschrijving van enige theorie. Na een uitgebreid gedeelte over de interviews die zijn gehouden² volgen conclusies.

Doelstelling en aanpak onderzoek

Doelstelling van het onderzoek is inzicht te krijgen in de vraag welke sociaal-emotionele elementen een rol spelen bij het opleidingsverloop van leerlingen in de initiële opleidingen

* De auteurs zijn werkzaam bij de sectie Militaire Gedragswetenschappen en Filosofie van de Faculteit Militaire Wetenschappen (NLDA). Dit artikel is een bewerking van R. Richardson, A.L.W. Vogelaar, M. van Herwijnen, C.M.J.M. Gravemaker, F.J. Kramer en C.P.H.W. van der Ven, *Take it or leave it! Een kwalitatief onderzoek naar sociaal-emotionele redenen voor uitval van leerlingen uit de initiële opleidingen* (Breda, NLDA Faculteit Militaire Wetenschappen, 2008).

1 In dit artikel wordt de term leerling gehanteerd. Het gaat hier om militairen-in-opleiding. Zij hebben een positie als militair met bijbehorende rechten en plichten. Zij zijn werknemer van Defensie. Dit maakt hen anders dan leerlingen op gewone scholen. Wij kiezen er in dit artikel echter uitdrukkelijk voor om over leerlingen en niet over militairen te spreken omdat zij pas na hun opleiding als militair inzetbaar zijn.

2 Deze interviews zijn in het najaar van 2007 gehouden door M. van Herwijnen.

van Defensie. Deze doelstelling wordt bereikt door:

1. de context voor de militair-in-opleiding theoretisch te schetsen
2. vervolgens een analyse te maken van de sociaal-emotionele redenen die naar voren komen uit de DC GW evaluatielijsten
3. deze te combineren met een analyse van de wijze waarop leerlingen hun sociaal-emotionele ontwikkeling in de dagelijkse context van de initiële opleiding tot militair vormgeven en
4. na te gaan in hoeverre dit proces aanleiding geeft tot opleidingsverloop van leerlingen.

Het onderzoek vond plaats bij de initiële opleidingen tot niet-leidinggevend militair personeel van het Commando Zeestrijdkrachten, te weten de Elementaire Maritieme Militaire Vorming (EMMV) en de Eerste Vakopleiding Mariniers (EVO); bij het Commando Landstrijdkrachten met de Algemene Militaire Opleiding (AMO) van School Luchtmobiel, School Noord en School Zuid; het Commando Luchstrijdkrachten met de Initiële Militaire Opleiding (IMO) in Woensdrecht en ten slotte de Marchaussee met de Algemene Militaire Opleiding van het Landelijk Opleiding- en Kenniscentrum KMar (LOKKMar). De kaderopleidingen zijn niet bij het onderzoek betrokken in verband met de beperkt beschikbare tijd. Tevens verschilt de achtergrond van deze leerlingen wat betreft opleidingsniveau van bovengenoemde initiële opleidingen.

Voor het onderzoek zijn 48 diepte-interviews gehouden met leerlingen en instructeurs van de initiële opleidingen om de aard en ernst van de redenen van vertrek te identificeren en te beschrijven. Ook zijn de interviews bedoeld om te achterhalen in hoeverre de redenen van vertrek samenhangen met de context van de initiële opleidingen. De leerlingen geven inzicht in wat hen en hun collega's beweegt om te vertrekken of te blijven. De instructeurs zijn in dit onderzoek ook ondervraagd omdat zij zicht hebben op de ontwikkelingen die hun leerlingen op het vlak van sociaal-emotionele ontwikkeling doormaken. Voor de analyse van de interviews is gebruik gemaakt van de

codeermethoden van Wester en Peters (2004) en Miles en Huberman (2003).

Theoretische onderbouwing

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Ieder persoon heeft een (sociaal-emotionele) identiteit. Deze ontwikkelt zich gedurende de kindertijd, waarbij vooral de adolescentie een belangrijke periode is. Bij de ontwikkeling van de sociaal-emotionele identiteit gaat het om de vorming van een realistisch en samenhangend besef van die identiteit in de context van de omgang met anderen. Daarbij leert iemand om te gaan met stress en het controleren van emoties. De ontwikkeling van de sociaal-emotionele identiteit is daarom het best te beschouwen in de context waarin zij optreedt, bijvoorbeeld in relatie tot leeftijdgenoten, familie, school,

De vorming van de sociaal-emotionele identiteit in de opleiding kan spanningen opleveren

werk en de gemeenschap in haar algemeenheid (Santrock, 2001). In dit onderzoek gaat het om de wijze waarop de sociaal-emotionele identiteit van de leerling vorm krijgt binnen de context van de militaire initiële opleiding. Bij die vorming kan spanning ontstaan die eventuele uitval uit de opleiding tot gevolg kan hebben.

Er is een heel scala aan onderwerpen die gerelateerd zijn aan de wijze waarop individuen zich gedragen in de militaire context. In deze context is vooral de dynamisch-affectieve ontwik-

keling van de identiteit van leerlingen belangrijk. Ten eerste is het zelfconcept of zelfwaardering van de leerling van belang. Het gaat daarbij om het beeld dat de leerling van zichzelf heeft van wat hij is of wil zijn.³ Ten tweede gaat het om attributie en motivatie: aan welke oorzaken kent de leerling het eigen slagen

Met de hersocialisatie maken nieuwkomers een totaal leerproces door

of falen toe en in hoeverre neemt de leerling verantwoordelijkheid voor eigen succes en falen. Ten slotte is van belang dat leerlingen over een zekere mate van zelfcontrole beschikken, zodat zij hun gevoelens kunnen reguleren en zich aanpassen aan de situatie. De dynamisch-affectieve ontwikkeling van een leerling kan een belangrijke reden voor verloop zijn als er in de context van de initiële opleiding fricties ontstaan tussen de sociaal-emotionele identiteit van een individu en de situatie die hij aantreft en ondergaat.

De context voor de militair in opleiding

Volgens het Symbolisch Interactionisme (Blumer, 1969) wordt de identiteit van een individu gevormd aan de hand van de manier waarop anderen dat individu definiëren. Dat gebeurt in een interpretatief proces met die anderen in een bepaalde context. De context is dus een belangrijke factor bij de identiteitsvorming van een individu en ook de basis voor het ondernemen van acties van dat individu ten opzichte van anderen. In dit onderzoek vormen de initiële opleidingen van de defensieorganisatie de context. De initiële opleidingen maken de militair-in-opleiding wegwijs in de militaire organisatie en dragen de basisbeginselen van het militair zijn over. Daarnaast hebben de militairen hun eerste ervaringen met het leven en functioneren te velde en leren zij wat de betekenis van 'de

groep' is in de militaire samenhang. Zij leren wat het is om samen te opereren, met alle voor- en nadelen daarvan. Afhankelijk van de keuze voor het defensieonderdeel, wapen, dienstvak, korps of functiegroep zullen de accenten anders liggen. Het is echter een gegeven dat de krijgsmacht moet kunnen opereren onder risicovolle omstandigheden en dat dit bepaalde kwaliteiten en houding van de militair verlangt. Die kwaliteiten en houding heeft hij niet perse als hij de krijgsmacht binnenkomt. Om die reden is een vormingsproces essentieel.

Vanwege het belang van de context voor de identiteitsontwikkeling van het individu is het nuttig om de aard van die context ook theoretisch te beschouwen. Dat doen we aan de hand van het begrip 'totale institutie' van Erving Goffman (1961) en 'greedy institution' van Lewis Coser (1974). Onder het begrip totale institutie vallen allerlei instellingen waarin mensen 24 uur per dag, zeven dagen per week permanent samenleven in een besloten setting. Daarbij treedt vaak een tweedeling op tussen de permanent aanwezige 'bewoners', de *inmates*, en het in wisseldienst toezicht houdend 'personeel', de *staff*. Goffman definieert totale instituties als '*a place of residence and work where a large number of like-situated individuals, cut off from the wider society for an appreciable period of time, together lead an enclosed, formally administered round of life*'.⁴ Het begrip totale instituties omschrijft het omvattende karakter van de initiële opleiding en de consequenties daarvan voor de ontwikkeling van de individuele identiteit. Het omvattende karakter bestaat daaruit dat activiteiten als werken, slapen en vrije tijd allemaal in dezelfde context plaatsvinden.⁵ Dat wijkt af van wat in de reguliere samenleving gebruikelijk is.

De totale institutie heeft een aantal kenmerken die in zekere zin terugkomen in de initiële opleiding tot militair (Moelker en Richardson, 2002). Goffman omschrijft die kenmerken als volgt: '*First, all aspects of life are conducted in the same place and under the same single authority. Second, each phase of the member's daily activity is carried on in the immediate company of a large batch of others, all of whom*

3 Voor de leesbaarheid volstaat de mannelijke vorm, uiteraard is in dit artikel ook *zij* of *haar* bedoeld.

4 Goffman, E., *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (New York, Doubleday, 1961) blz. xiii.

5 Goffman, E., *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (New York, Doubleday, 1961) blz. 5-6.

are treated alike and required to do the same things together. Third, all phases of the day's activities are tightly scheduled, with one activity leading at a prearranged time into the next, the whole sequence of activities being imposed from above by a system of explicit formal rulings and a body of officials. Finally, the various enforced activities are brought together into a single rational plan purportedly designed to fulfil the official aims of the institution'.⁶

Aansluitend op dit laatste kenmerk valt op te merken dat de initiële opleiding tot militair als omvattend doel heeft de sociaal-emotionele identiteit van de leerlingen zodanig te vormen dat zij voldoen aan de gewenste kenmerken van een soldaat.⁷ Uitgangspunt is dat zij loskomen van hun civiele identiteit en de identiteit van een soldaat aannemen. Er vindt daarmee een – wat wij noemen – gericht *hersocialisatieproces* plaats binnen de initiële opleiding.

Kenmerken hersocialisatieproces

Hersocialisatie verwijst naar het totale leerproces dat nieuwkomers moeten doormaken voordat ze in staat zijn hun rol adequaat te vervullen. Een definitie van hersocialisatie⁸ vindt zijn oorsprong in socialisatie en Kluytmans specificeert dat als volgt:

- het eigen maken van vaardigheden voor het vervullen van de toegewezen rol;
- het verwerven en eigen maken van normen en verwachtingen die er binnen de organisatie ten aanzien van de betreffende rol bestaan;
- het eigen maken van de organisatiecultuur.⁹

De manier waarop organisaties vormgeven aan (her)socialisatiestrategieën is volgens Kluytmans te differentiëren aan de hand van zes dimensies.¹⁰ Binnen de initiële opleidingen wordt een keuze gemaakt op deze dimensies. Zo geldt voor alle initiële opleidingen dat een groep leerlingen (*collectief*) speciaal ten behoeve van de opleiding bijeengebracht wordt in een van de rest van de organisatie geïsoleerde opleidingssetting (*formeel*). Vervolgens draait de groep volgens een strak vastgelegd en geregisseerd schema (*gefixeerd*) in een vastgelegde periode (*in de tijd begrensd*) een

opleidingsprogramma af. Dat programma is zowel op het aanbrenge van vaardigheden als het aanbrenge van attitudes en normen gericht. Inhoudelijk is het hersocialisatieproces van de initiële opleiding gericht op het aanbrenge van attitudes, normen en vaardigheden die binnen het kader van de organisatie niet ter discussie staan (*op continuïteit gericht*). Mocht een individuele leerling qua vaardigheden, attitudes en normen botsen met wat de opleiding hem aanbiedt, dan zal volgens de logica van de opleiding de verandering moeten plaatsvinden bij de leerling (*verbouwend*).

Zwaarte initiële opleidingen

De hersocialisatiestrategieën binnen de initiële opleidingen zijn niet allemaal op dezelfde manier verbouwend. Het gaat hier immers om dimensies: alle militaire opleidingen neigen naar een bepaalde kant op de zes dimensies, maar niet even sterk. De initiële opleidingen zijn wat betreft de zwaarte en ingrijpendheid van het totale hersocialisatieproces in te delen in 'licht', 'middel' en 'zwaar'.¹¹ De indeling van de onderzochte opleidingen is in tabel 1 aangegeven.

Tabel 1 Indeling van de opleidingen naar de dimensies 'licht', 'middel' en 'zwaar'

Licht	Middel	Zwaar
EMMV (Marine)	School Noord en Zuid (Landmacht)	EVO (Mariniers)
IMO (Luchtmacht)		AMO (Luchtmobiel)
AMO LOCK (Marechaussee)		

- 6 Goffman, E., *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (New York, Doubleday, 1961) blz. 11.
- 7 Hier is uiteraard ook bedoeld marinier, huzaar, matroos, marechaussee, enz.
- 8 Wij zullen in dit artikel de term hersocialisatie in plaats van socialisatie blijven gebruiken om aan te geven dat het veranderingsproces van 'spijkerbroek' tot militair voor de persoon in kwestie behoorlijk ingrijpend is. De militaire organisatie hanteert deze term als zodanig niet.
- 9 F. Kluytmans, *Leerboek Personeelsmanagement* (Groningen, Wolters Noordhoff, 2005) blz. 147.
- 10 Deze dimensies zijn: Collectief-Individueel; Formeel-Informeel; Gefixeerd-Variabel; In tijd begrensd-Open; Op continuïteit gericht-Innovatief; Voortbouwend-Verbouwend. Deze dimensies zijn in Richardson et al. (2008) uitgebreid beschreven.
- 11 Voor een verantwoording van de indeling van de opleidingen aan de hand van de onderzoeksgegevens zie Richardson et al. (2008).

De indeling is als volgt te beargumenteren:

Uitvalpercentage. De uitvalpercentages bij de ‘lichte’ opleidingen schommelen rond de 10 procent, bij de ‘middelzware’ opleidingen rond de 25 procent en bij de ‘zware’ opleidingen tussen de 50 en 60 procent.

Fysieke en mentale intensiteit. Tussen de militaire opleidingen bestaat een verschil in fysieke en mentale intensiteit dat in bovenstaande indeling tot uitdrukking komt. De opleidingen die onder het label ‘zwaar’ vallen zijn fysiek en mentaal veel zwaarder dan de opleidingen die onder ‘licht’ vallen. In het onderzoek blijkt echter niet dat de fysieke zwaarte oorzaak is voor extra uitval. Fysieke capaciteit wordt bij de militaire keuring gecontroleerd. Wellicht dat om die reden fysieke aspecten nauwelijks aanleiding zijn om uit te vallen. Wellicht zijn mentale factoren eerder oorzaak dat mensen bij zware opleidingen sneller uitvallen. De psychologische selectie tussen de opleidingen maakt geen onderscheid wat betreft persoonlijkheidsfactoren.

Duur. De opleidingen binnen de categorie ‘licht’ duren tussen de tien en veertien weken. Bij de middelcategorie duurt de opleiding 17 weken en de zware opleidingen duren 23 weken en langer.

Civiele herkenbaarheid. Op hoofdlijnen is te stellen dat matrozen binnen de marine en ondersteunend personeel voor de luchtmacht een opleiding krijgen voor civiel herkenbare functies, met name binnen de techniek. Voor luchtmobiel en de mariniers is die herkenbaarheid het kleinst.

Contactnabijheid en contactintensiteit. Bij de opleidingen in de lichte categorie ligt het niet of minder in de lijn der verwachting dat de militair direct kan of zal worden geconfronteerd met geweld en anderen die zich tegen hem keren tijdens de uiteindelijke taakuitoefening. De marechaussee kent wel nabijheid, maar het contact is minder vijandig. Bij luchtmobiel en de mariniers moet de militair tijdens operaties voorbereid zijn op regelmatig contact met een verhoogde kans op vijandigheid.

Inventarisatie vragenlijst Gedragswetenschappen

In het onderzoek zijn de rapportages van DC GW over de ‘ervaringsvragenlijst’, die bij alle initiële opleidingen van Defensie wordt voorgelegd, geanalyseerd op indicaties voor sociaal-emotionele problematiek die aan voortijdig vertrek ten grondslag liggen. Van de leerlingen die de opleiding voortijdig verlaten vindt 25 procent de overgang van burger naar militair zwaar, 5 procent vindt de overgang zelfs zeer zwaar. Van de leerlingen die blijven vindt slechts ruim 10 procent de overgang zwaar en geen enkele leerling van deze groep vindt de overgang zeer zwaar. De ‘afhakkers’ blijken vooral moeite te hebben met het continue gezelschap van medeleerlingen, tijdsdruk en controle.

Tijdens de opleiding ervaren ‘afhakkers’ wezenlijk vaker een (te) hoge geestelijke belasting dan de blijvers (20 versus 10 procent). Zoals gezegd wordt de fysieke belasting doorgaans veel minder vaak genoemd als (te) hoog. Een derde van alle ‘afhakkers’ is van mening dat ze tijdens de opleiding te weinig terugkoppeling over hun functioneren hebben gekregen. Slechts een enkeling geeft aan te veel terugkoppelingsgesprekken te hebben gehad. Aan de vertrekkers is ook gevraagd aan te geven welke werkkenmerken (sterk) van invloed waren op het besluit om te stoppen. Aangezien de motieven variëren naar gelang het opleidingscentrum zijn de percentages, genoemd in tabel 2, bij benadering.

Aan de vier meest genoemde vertrekredenen kan een sociaal-emotionele component ten grondslag liggen. Zo kan de leerling vinden dat het *militaire leven* dat hij aantreft niet bij hem past en dat hij daarom met de opleiding wil stoppen. Ook de aspecten *nieuwe leefsituatie* en *geestelijke belasting* lijken in dit verband relevant. Deze vertrekredenen lijken te duiden op aanpassingsproblemen aan de militaire organisatie.

Resultaten van de interviews

De startsituatie voor de leerlingen

De leerling start bij binnenkomst de eerste dag al met het hersocialisatieproces. De leerling

Tabel 2 *Werkenmerken die motiveerden om te willen stoppen met de opleiding (afhakers)*

Kenmerk	Sterk van invloed (in procent)
Geestelijke belasting	15-20
Nieuwe leefsituatie	15-20
Uitzending	15-20
Militaire leven	15-20
Toegewezen functie	10-15
Thuisfront	10-15
Werktijden	10-15
Lichamelijke belasting	< 10
Werkrelatie	< 10
Leidinggeven	< 10
Arbeidsvoorwaarden	< 10
Werksfeer	< 10

weet in veel gevallen eigenlijk niets van het militaire leven. Volgens de instructeurs is de kloof tussen deze 'spijkerbroeken' en het militaire leven erg groot en is er dus veel investering nodig in het hersocialisatieproces van de leerling. Bij het begin van dat proces is er min of meer sprake van een spanningsveld tussen de leerlingen en de staf (de instructeurs). De staf bepaalt immers allerlei noodzakelijke praktijken van het hersocialiseren tot militair, zoals het uitzetten of inleveren van telefoons en iPods. De leerlingen zeggen hun medewerking daaraan weliswaar bij voorbaat toe, maar proberen tegelijkertijd hun eigen gang te gaan. In dit spanningsveld is een aantal patronen zichtbaar, die inzicht geven in de sociaal-emotionele redenen voor de leerling om de opleiding te verlaten of juist te blijven.

Terugtrekken: de eerste week

De leerling ervaart de hersocialisatie in de initiële militaire opleiding als een collectief proces, want hij wordt vanaf de eerste week groepsgewijs benaderd. De leerling maakt kennis met zijn groep (24-25 mensen) en slaapt met meerderen op de kamer. De eerste week is in feite een periode waarin de leerling kennis-

maakt met zijn omgeving en staf, administratieve zaken regelt en zijn militaire kledij krijgt. Ook vinden de eerste activiteiten plaats op het militaire vlak, zoals het exerceren. Opleidingsverloop vindt in deze eerste week vooral dan plaats als de leerling, geconfronteerd met genoemde aspecten, tot de conclusie komt: dit is niets voor mij. De leerling besluit op basis van de eerste observaties en informatie niet langer deel te nemen aan het hersocialisatieproces. Uit de interviews blijkt dat vooral jongere leerlingen zich onvoldoende lijken te oriënteren of laten voorlichten. Zij ondervinden een *reality shock*. Daar komt nog bij dat sommige leerlingen vooraf vaak strategisch kiezen voor deelname aan de initiële opleiding. De leerling wil er graag 'voor de lol' kennis mee maken, maar heeft soms een alternatief achter de hand. Is de eerste kennismaking dan negatief, dan besluit die leerling niet meer deel te nemen aan het militaire leven en kiest hij voor het alternatief.

Terugtrekken: de tweede en derde week

In de tweede en derde week zet de scheiding tussen 'spijkerbroek' en militair formeel in. De tweede en derde week – en bij sommige opleidingen de vierde week – staat de relatie tussen de kenmerken van de initiële opleiding en de sociaal-emotionele identiteit van de leerling het meest onder druk. De leerling krijgt in sterke mate te maken met het continu samen zijn met andere leerlingen, de druk van de instructeurs, de autoriteit, de eigen verwachtingen, de hiërarchie, et cetera. Zo vindt het hersocialisatieproces van de leerling geïsoleerd van de normale werksituatie plaats (een bivak) en zet onder tijdsdruk een gefixeerd leerproces in. Het aanleren van militaire vaardigheden van eenvoudig naar complex kent een welbewuste opbouw. In een aantal weken dragen de instructeurs stapsgewijs (militaire) stof over aan de leerling, met als kenmerk de afwisseling 'militair' en 'studie'. Belangrijkste kenmerk van het hersocialisatieproces in deze weken is de sterk beperkte mobiliteit van de leerling. De leerling wordt 'geleefd'. In sommige opleidingen is hij weliswaar 's avonds vrij, maar moet hij binnen blijven en mag niet naar huis. Daar komt bij dat de leerling geen of weinig contact met de

buitenwereld heeft. Symbolisch hiervoor is het verplicht uitzetten van de mobiele telefoon. Verder is er in die periode weinig privacy voor de leerling, wat hem emotioneel opbreekt. Hij slaapt met meerderen op de kamer, voelt de druk om zoveel mogelijk gezamenlijk op te treden en heeft niet echt een moment voor zichzelf. Het is in deze periode dat de belangrijkste fricties ontstaan tussen het zelfconcept van de leerling en de eisen die de omgeving aan hem stelt.

In een aantal gevallen leiden de hierboven beschreven situaties tot verloop van leerlingen: de leerling ervaart dat de elementen van het hersocialisatieproces in strijd zijn met zijn zelfbeeld en besluit zich uit de opleiding terug te trekken. De realiteitsschok is hem teveel geworden.

Versterkende mechanismen voor terugtrekking

Een aantal mechanismen dat de initiële opleiding kenmerkt versterkt het terugtrekpatroon. In de eerste plaats is dat de innige relatie met het thuisfront, die heimwee veroorzaakt. Een aantal instructeurs geeft aan dat uitvallers deze reden vaak misbruiken om eigenlijk te zeggen dat de opleiding niet bevalt. In de tweede plaats geeft de leerling ook specifieke aspecten van het militaire leven als te confronterend aan, zoals eten uit blik, je spullen moeten opruimen, inspecties, et cetera. De leerling ervaart dat de initiële opleiding zich teveel richt op het veranderen van die attitudes, vaardigheden en normen waar hij niet mee wil breken. De leerling krijgt het gevoel de controle over de situatie die hij kent te verliezen en ervaart dat als onprettig. Deze aspecten vat hij in dit geval te vaak op als te verbouwend van zijn eigen 'ik'.

Ten derde ervaren sommigen de geestelijke belasting als te hoog. Vooral de tijdsdruk bij het handelen in verschillende situaties en het fysieke aspect leveren een zodanig hoge stress op dat de leerling besluit de opleiding te verlaten. Op de vierde plaats is er ook regelmatig een soort domino-effect te herkennen; als één leerling besluit met de opleiding te stoppen, is er een redelijke kans dat naaste vrienden of vriendinnen uit de groep ook de neiging heb-

ben om zich terug te trekken. Ten vijfde is de fysieke omgeving vaak een doorn in het oog van de leerling. De scheiding met de buitenwereld wordt nog eens extra versterkt doordat er in een aantal gevallen niet veel te doen is op de kazerne in de vrije tijd die de leerling heeft.

Bij het zesde mechanisme spelen de eigen verwachtingen die iemand vooraf heeft een rol. Uit het onderzoek blijkt dat veel leerlingen zich bij sommige opleidingen een te positief beeld hebben geschetst van de toekomstige functie. Het kan ook zijn dat er een functie was voorgespiegeld die uiteindelijk niet voor iedere leerling bereikbaar is. Zo is de functie van wachtmeester bij de marechaussee voor veel mensen aantrekkelijk, maar zal deze functie niet voor alle leerlingen beschikbaar zijn. Zij krijgen een baan als beveiligers. In de wachtmeestersfunctie zouden ze leiding kunnen geven en politiewerk doen, terwijl de beveiligersfunctie veelal bestaat uit wachtlopen en opletten. Dit is volgens een aantal instructeurs veelal saai werk, waar je tegen moet kunnen. Dat niet iedereen die dat wil wachtmeester kan worden komt doordat niet iedereen geschikt is voor deze functie. Daarnaast zijn er veel mensen nodig voor de beveiligingsfuncties. Veel leerlingen zullen dus uiteindelijk teleurgesteld zijn, want de meesten zullen gewoon beveiligers worden en blijven. Ook krijgen leerlingen niet altijd de functie waarvoor ze geopteerd hebben, bijvoorbeeld een leerling die bij de logistieke dienst van de marine komt en kok wil worden. Na verloop van tijd blijkt dat een baan als kok er niet inzit, maar dat hij een plaats krijgt bij de administratie, eveneens onderdeel van de logistieke dienst. Dat frustriert de leerling in zijn verwachtingen en uiteindelijk verdwijnt hij.

Ten zevende hebben leerlingen van de 'lichte' opleidingen (luchtmacht, marechaussee, marine) het idee dat het militaire deel van de opleiding hen niet klaarstoomt voor het werk dat ze uiteindelijk willen en zullen gaan doen. Ze kunnen dan afhaken omdat ze onterecht denken dat ze toch de verkeerde keuze hebben gemaakt. Uit de interviews blijkt overigens dat er tijdens de voorlichting nauwelijks aandacht is voor de militaire opleiding. Wat in

de opleiding gebeurt is in die zin dan ook vaak onverwacht voor de leerlingen.

Tot slot is er nog een reden van terugtrekken die niet zozeer te maken heeft met de frictie tussen de sociaal-emotionele identiteit van een leerling en de omgeving van de initiële opleiding. Veel meer heeft het te maken met de in eerdere fasen van het leven – vaak gefrustreerde – opbouw van die identiteit. Het betreft hier leerlingen die te maken hebben gehad met excessief drugs- of alcoholgebruik en seksuele intimidatie of uit een volledig verbrokkelde en conflictueuze thuissituatie komen.

Uitval en rol van de instructeur

Een cruciale reden van terugtrekken die apart aandacht verdient is de hiërarchie tussen leerling en instructeur en de wijze waarop de instructeur zijn rol in die hiërarchie invult.¹² Vanaf het begin krijgt de leerling opgelegd dat hij de afstand tussen hem en de instructeur moet eerbiedigen. Als de leerling de situatie niet accepteert tracht de instructeur hem met bijvoorbeeld straffen en het herhalen van opdrachten in het gareel te krijgen. Slaagt de staf er niet in de leerling daarin mee te krijgen, dan is de kans groot dat de leerling zijn conclusies trekt en afhaakt.

Zo geven sommige leerlingen aan genoeg te hebben van het ‘gezaggebeuren’ of van het ‘vervelende geschreeuw’ en vertrekken ze daarom. Het sterkst leeft dat bij de zwaardere opleidingen (mariniers en luchtmobiel). De leerlingen geven tevens aan dat collega-leerlingen soms weggaan omdat zij door het kader mentaal ‘gek zijn gemaakt’ en weggepest. Dat pesten gebeurt dan ook door collega-leerlingen zelf, omdat de betreffende leerlingen niet zouden passen binnen de opleiding en ze de groep frustreren. Uiteindelijk hebben ze dan wel zelf de beslissing genomen om weg te gaan. Dat de instructeur er op gebrand is om de leerling zelf ontslag te laten nemen heeft met het hoge uitvalpercentage te maken. De organisatie wil dat cijfer verlagen door leerlingen niet te snel weg te sturen en werpt daarmee in de ogen van de instructeur een drempel op om ongeschikte

mensen als niet opleidbaar te ontheffen. Dat stimuleert dat instructeurs er alles aan doen om leerlingen die in hun ogen niet functioneren, zelf ontslag te laten nemen.

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Het militaire leven in het veld kan confronterend zijn

Een ander punt dat de instructeurs zélf aangeven is dat zij te weinig materiaal, menskracht en inhoudelijke bagage te hebben om leerlingen te begeleiden. Instructeurs moeten vaak werken met verouderd lesmateriaal en ondersteunend materiaal (bijvoorbeeld een verouderde schietbaan). Bij de aspecten menskracht en inhoudelijke kwaliteit blijkt dat de instructeur zich tegelijkertijd vader, moeder, psycholoog, financieel medewerker en maatschappelijk werker voelt. Gevallen van financiële schuld, overlijden van ouders, scheidingen en mishandeling bij de leerling komen niet zelden snel op het bordje van de instructeur, die zich afvraagt hoe ermee om te gaan. De instructeur is vaak gebonden aan de syllabus en enige ruimte om eigen invulling aan het hersocialisatieproces te geven heeft hij dan niet. Bij de instructeur rijzen vragen als: hoe signaleer ik problemen of op welke manier ga ik verwijzen naar het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk. Ook zaken als

¹² Deze paragraaf spreekt over de instructeur. Wij beschrijven met name dat gedrag dat in de interviews als negatief is bestempeld. Dat geeft een eenzijdig beeld. Dat beeld geldt uiteraard niet voor alle instructeurs en ook niet voor alle situaties. Het doel is om duidelijk te maken hoe de dynamiek om weg te gaan kan verlopen. Uit de interviews is gebleken dat er grote verschillen zijn tussen instructeurs.

begeleidings- en functioneringsgesprekken en saamhorigheid kunnen de instructeur niet helemaal duidelijk zijn.

Aanpassing: “Het is een kwestie van doorzetten”

Het hierboven beschreven patroon beschrijft ‘terugtrekken’ als consequentie van de frictie tussen de sociaal-emotionele identiteit van de leerling en de eisen die de omgeving aan hem stelt. Deze frictie lossen leerlingen ook op een andere manier op: zij passen zich aan. Ook dit patroon komt vooral voor bij de jonge leerling die net van school komt of net een eerste werkervaring achter de rug heeft. Aanpassen

van hersocialisatie is dan geslaagd, de ‘spijkerbroek’ is militair geworden.

Een aantal kenmerken van de initiële opleiding versterken het aanpassingspatroon. In de eerste plaats laat de leerling die blijft in de afweging van de frictie tussen de sociaal-emotionele identiteit en de eisen van de omgeving het nut van de eigen persoons- en groepsvorming zwaar wegen. De leerling merkt, vaak bevestigd door het thuisfront, dat hij baat heeft bij een aantal eisen die de omgeving aan hem stelt. Dat kan bijvoorbeeld het leren van discipline zijn. De leerling voelt zich als ‘mens’ beter en is beter in staat ook in de maatschappij en het gezin te functioneren. Een tweede kenmerk is dat de groep de persoon er doorheen trekt. Er ontstaat een zeker groepsgevoel waar de persoon zich goed bij voelt. Ten derde is het perspectief na de opleiding een belangrijke motivator voor leerlingen. Dat geldt vooral voor de lichtere opleidingen (marechaussee en luchtmacht). Leerlingen noemen als belangrijke motivatie om zich aan te passen het takenpakket waarmee zij geconfronteerd zullen worden, een baan voor de komende vijf jaar, het papiertje dat zij aan het eind zullen halen, de werkgelegenheid en eventuele overstapmogelijkheden naar andere sectoren zoals de politie en vervolgoedingen. Het vierde kenmerk is het belang dat het thuisfront de leerling stimuleert de opleiding af te maken. Deze stimulans kan juist een belangrijke duw in de rug zijn voor die leerling die grote discrepanties ervaart tussen wat hij nu is en wat de opleiding van hem wil.

Tot slot probeert de opleiding de balans door te laten slaan naar aanpassen door in haar opleidingsproces instanties te betrekken die in gesprek met de leerling kritische factoren voor (dis)functioneren proberen te achterhalen. Natuurlijk is dat in eerste instantie de instructeur, maar daarnaast spelen in dat proces de Geestelijke Verzorging (GV), het DC BMW, de bedrijfsarts en de vertrouwenspersoon een belangrijke rol. Ook het *remedial* peloton is ingesteld om de leerling meer kansen te geven het aanpassingsproces geleidelijk te doorlopen en te voorkomen dat er uitval ontstaat. Vaak is

FOTO AVDD, H. KEERIS

Alleen als de hersocialisatie slaagt kan de ‘spijkerbroek’ militair worden

betekent dat de leerling fricties ervaart, maar besluit toe te geven aan de eisen die de omgeving aan hem stelt omdat hij ook de voordelen hiervan ziet. In de interviews wordt dit patroon vertaald in het begrip doorzettingsvermogen. De leerling accepteert in dit geval zijn socialisatie tot militair, wat ten koste gaat van elementen van de eigen sociaal-emotionele identiteit. Doorzettingsvermogen is vooral belangrijk in de wat zwaardere opleidingen van luchtmobiel en de mariniers. Voor deze zwaardere opleidingen geldt dat er een specifiek en uniek symbool te vergaren is (bijvoorbeeld de rode baret) waarmee de leerling zich onderscheidt van vele andere militaire collega’s. Aanpassen is eigenlijk het patroon dat de initiële opleiding idealiter voor ogen heeft. Het proces

er ook nog een speciale commissie die uiteindelijk beoordeelt in hoeverre de leerling geschikt en opleidbaar is, wat direct ontslag voorkomt. Als de leerling dan alsnog dreigt uit te vallen, volgen nog exitgesprekken.

Balans tussen terugtrekken en aanpassen

De balans tussen terugtrekken en aanpassen is precair. Uit de interviews blijkt dat veel leerlingen aversie ontwikkelen tegen de activiteiten die de leiding in de eerste weken van de opleiding ontplooit. Hier moeten zij overheen gehopen worden. Als er voor de leerlingen in deze moeilijke tijd niet voldoende tegenover staat om te blijven, zullen zij vertrekken. De wankel balans tussen zich aanpassen of terugtrekken kan per situatie en per dag omslaan in uitval. Bij de instructeurs van de zwaardere opleidingen (mariniers en luchtmobiel) bestaat de opvatting dat als de balans doorslaat naar terugtrekken, het wellicht zelfs goed is voor de opleiding en de leerling zelf dat de leerling daadwerkelijk vertrekt. Voor de opleiding is dat goed omdat de instructeurs dan meer aandacht kunnen geven aan degenen die blijven, terwijl de leerling zo vermijdt dat hij in een later stadium (eventueel tijdens uitzending) alsnog problemen krijgt. Instructeurs van zwaardere opleidingen pleiten er dan ook voor de eisen (mentaal en fysiek) hoog te houden en geen concessies te doen.

Voorschakelen als oplossing?

Uit de interviews komt nog een interessant aspect naar voren dat in verband met de patronen aandacht verdient. Het is het mechanisme van 'voorschakelen': het idee dat de leerling, voordat hij de initiële opleiding betreedt, een kort of wat langer traject doorloopt waarin hij kennis maakt met de defensieorganisatie. Een voorbeeld daarvan is het traject Introductie Opleiding Koninklijke Landmacht (IOKL). In dit traject plaatsen de Regionale Opleidings Centra (ROC's) twee groepen potentiële leerlingen. Het gaat om een groep Oriëntatiejaar KL (OJKL), waarvan de potentiële leerlingen vier keer per jaar één week op de militair-initiële opleiding komen om AMO-weken te volgen. In de tweede groep, 'Vrede en Veiligheid', komen de potentiële leerlingen 2 tot 3 AMO-weken als stage vol-

gen, inclusief het aspect leidinggeven. Als deze potentiële leerlingen uiteindelijk voor de landmacht kiezen, krijgen zij één maand vrijstelling van de initiële militaire opleiding. Ook voor de marine en mariniers staat de opleiding Vrede en Veiligheid open.

Deze opleidingen zijn te zien als een vorm van aanpassing vooraf. De leerling maakt voor de initiële opleiding kennis met de eisen van de omgeving van die opleiding. Het doel is te wennen aan (aspecten van) het hersocialisatieproces, fricties met de eigen sociaal-emotionele identiteit te achterhalen en over een langere periode te heroverwegen welke strategie hij volgt om met de fricties om te gaan. Het is een poging de echte realiteitsschok zoals leerlingen die meemaken te voorkomen. De geïnterviewde commandanten, instructeurs en leerlingen zijn bijna unaniem positief over een dergelijk voorschakeltraject. Een aantal aspecten wordt als voordelig ervaren. In de eerste plaats, zo is een vaak gehoorde klacht, schetst de voorlichting vaak een te rooskleurig beeld van de praktijk van de defensieorganisatie. Via voorschakelen heeft de potentiële leerling de kans om dat beeld naar eigen vermogen en wens bij te stellen. In de tweede plaats geldt voorschakelen als een voordeel omdat deelnemers zowel mentaal als fysiek een voorsprong opbouwen ten opzichte van potentiële leerlingen die een dergelijk traject niet hebben doorlopen. Dat geldt zowel voor de zwaardere opleidingen van luchtmobiel en mariniers, als de lichtere opleidingen van marechaussee, luchtmacht en landmacht algemeen. Gek genoeg beschouwen sommigen dit voordeel ook als nadeel. Het nadeel van het voorschakelen zou zijn dat potentiële leerlingen vooraf aan de opleiding gaan twijfelen of ze wel geschikt zijn. Tegelijkertijd is daarmee het doel van voorschakelen bereikt: de leerling met de fricties tussen de sociaal-emotionele identiteit en de eisen van de militair initiële opleiding om te gaan.

Conclusies

Een zekere realiteitsschok is noodzakelijk om het proces van burger naar militair te bewerkstelligen. Dat betekent dat een bepaald percen-

tage van verloop geaccepteerd moet worden. Dat percentage is hoger naarmate de opleiding zwaarder is, omdat hierbij de mentale druk toeneemt. De opleiding ontnemt de leerling zaken die in de burgermaatschappij vanzelfsprekend waren. Dat gebeurt niet alleen overdag, maar ook 's avonds. Daardoor is de leerling sterk beperkt in zijn vrijheid. Daarnaast moet de leerling wennen aan het klimaat waarin de instructeur zijn regels oplegt en daarbij absolute gehoorzaamheid eist. In het begin is er ook niet veel uitleg over het waarom: de leerling moet gewoon doen wat de instructeur hem opgedraagt. Dat strakke regime ervaart de leerling vooral in de tweede en derde week na binnenkomst. Na een aantal weken versoepelt dat regime bij de meeste opleidingen, maar dan is een behoorlijk deel van de leerlingen al afgevallen. Het blijkt dat de meeste uitval plaatsvindt in de tweede en derde week na binnenkomst, dus wanneer de leerlingen worden geconfronteerd met het strakke regime. Leerlingen motiveren hun uitval met name door redenen als: 'niet kunnen wennen aan het militaire', 'ik had iets anders van de opleiding verwacht', heimwee, et cetera. Latere uitval uit de opleiding heeft nauwelijks meer te maken met genoemde redenen. Daarbij liggen de oorzaken voornamelijk in blessures en andere fysieke problemen.

Instructeurs spelen een sleutelrol tijdens de initiële opleiding, in het bijzonder ook bij het hersocialisatieproces. De hiërarchie tussen leerling en instructeur en de wijze waarop de instructeur zijn rol in die hiërarchie invult spelen hierbij een cruciale rol. Ten slotte noemen zowel instructeurs als leerlingen het demotiverend dat sommige lessen niet optimaal zijn door gebrek aan geschikt materiaal of dat de leerling geen optimale begeleiding krijgt omdat de instructeur niet altijd kan inspelen op de situatie. De omvang van de uitval per opleiding is direct gerelateerd aan de omvang van de realiteitsschok. Die neemt toe naarmate de opleiding – en daarmee het regime – zwaarder is. Dat hogere percentage is verklaarbaar doordat bij het strenge regime de overgang van burger naar militair het grootst is.

Zoals gezegd vallen veel leerlingen uit door de schok die de eerste weken van de initiële opleidingen bij de leerlingen teweegbrengt. Een deel van de uitval van de militairen zal ongetwijfeld terecht zijn. Deze leerlingen zouden niet gepast hebben in de militaire organisatie. Een ander deel van de uitval kan echter ook onterecht zijn: als deze leerlingen niet in de eerste weken zouden zijn uitgevallen, zouden zij wellicht goede militairen zijn geworden. Dit onderzoek geeft geen uitsluitsel hoe groot de ene groep is en hoe groot de andere. Het is echter wel belangrijk om daar meer inzicht in te krijgen. Als het aanbrengen van de schok een goed selectiemiddel blijkt tussen uiteindelijk goede en slechte militairen, kan deze gehandhaafd blijven. Als de schok echter een andere dwarsdoorsnede maakt – bijvoorbeeld tussen mensen die zelfstandig zijn en mensen die minder zelfstandig zijn – moet nog eens goed naar het gekozen instrument in de opleidingen gekeken worden. ■

Literatuur

- Blumer, H., *Symbolic Interactionism. Perspective and Method* (Berkeley, University of California Press, 1969).
- Coser, L., *Greedy Institutions. Patterns of Undivided Commitment* (New York, Free Press, 1974).
- Goffman, E., *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (New York, Doubleday, 1961).
- Kluytmans, F., *Leerboek Personeelsmanagement* (Groningen, Wolters Noordhoff, 2005).
- Miles, M.B. en Huberman, A.M., *Qualitative Data Analysis* (Thousand Oaks, Sage, 2003).
- Moelker, R. en Richardson, R., 'Socialisatie op de KMA' in: R. Richardson, D. Verweij, A. Vogelaar en H. Kuipers (red.) *Mens en Organisatie. De krijgsmacht in verandering* (Amsterdam, Mets en Schilt, 2002).
- Richardson, R., Vogelaar, A.L.W., Van Herwijnen, M., Gravemaker, C.M.J.M., Kramer, F.J. en Van der Ven, C.P.H.W. (2008) *Take it or Leave it! Een kwalitatief onderzoek naar sociaal-emotionele redenen voor uitval van leerlingen uit de initiële opleidingen*. Breda, NLDA, Faculteit Militaire Wetenschappen.
- Santrock, J.W., *Adolescence* (8th. ed.; New York, McGraw-Hill, 2001).
- Wester, F. en Peters, V., *Kwalitatieve Analyse. Uitgangspunten en procedures* (Muiderberg, Coutinho, 2004).

De tekst die u hieronder aantreft is de inaugurele rede die is uitgesproken op 28 oktober 2008 bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar militaire ethiek aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.

De redactie wenst professor Verweij veel geluk met deze nieuwe leerstoel aan de NLDA en spreekt de wens uit dat het Nederlands Instituut voor Militaire Ethiek zal bijdragen aan de belangrijke dialoog over krijgsmacht en ethiek.

Denken in dialoog

Ethiek en de militaire praktijk

Ethiek is kritisch nadenken over moraal; het is het vermogen om onderscheid te maken en te oordelen. In onze morele oordelen spelen emoties een rol. Om dit vermogen te leren en in stand te houden zijn twee vormen van dialoog nodig: die met 'de ander' en die met onszelf. Een beschouwing van het boek *Heart of Darkness* en van de film *Apocalypse Now* toont het belang van narratieve ethiek en de genoemde dialoog. De oprichting van het Nederlands Instituut voor Militaire Ethiek onderstreept het belang om diverse wetenschappen te laten bijdragen aan een professionele militaire ethiek, ook voor soms onmenselijke situaties.

*Prof. dr. D.E.M. Verweij**

Ethiek is, als toegepaste filosofie, reflectie op de moraal van een bepaald vakgebied. Ethiek is kritisch nadenken over moraal, maar dat kan alleen op een adequate manier als dit kritische nadenken over moraal mede is gebaseerd op kennis van relevante inzichten uit andere wetenschappelijke disciplines zoals de psychologie, de psychoanalyse, de sociologie, de antropologie, de rechtswetenschappen en de neurowetenschappen.

Om dit laatste wetenschapsgebied als voorbeeld te nemen: neurowetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat er een duidelijke relatie blijkt te bestaan tussen emoties en moraliteit en dat het vermogen beide te ervaren is gesitueerd in de prefrontale hersengebieden (vgl. Churchland 1986 en 2002, Damasio 1994 en Den Boer 2003). Dat betekent ook dat beschadiging van deze gebieden kan leiden tot emotionele vervlakking en daarmee tot het verdwijnen van moreel besef, zoals Damasio (1994) laat zien.

Ons emotionele systeem bepaalt dus mede ons oordeel over morele dilemma's (Den Boer 2003, p. 280) of, anders gezegd, in onze morele oor-

delen zijn onze emoties aanwezig. Een oordeel is daarmee niet het resultaat van een abstract en ogenschijnlijk puur rationeel denkproces (vgl. Den Boer 2003, p. 288).

Wij zijn dus aanzienlijk minder rationeel dan we vaak denken te zijn. Iets wat overigens ook de psychoanalyse ons leert. De psychoanalyse is eveneens relevant als het gaat om ethiek, omdat zij bij uitstek het vermogen heeft de diepte onder de oppervlakte te analyseren en daarmee ook vormen van 'windowdressing' in de ethiek aan de kaak kan stellen.

Multidisciplinaire aanpak

Ten aanzien van alle eerder genoemde wetenschapsgebieden kan het belang voor de ethiek aangetoond worden. Daarmee is toegepaste ethiek mijns inziens noodzakelijk interdisciplinair, een interdisciplinariteit die bereikt wordt door een multidisciplinaire aanpak. Ik kom hier aan het eind van mijn oratie nog op terug. Want deze inter- en multidisciplinariteit vormt niet het onderwerp van mijn oratie. U kunt het eerder zien als de contextuele inbedding van dat waar ik vandaag vooral op

in wil zoomen: de kritische dimensie van de ethische reflectie.

Zoals aangegeven is ethiek kritisch nadenken over moraal. Het is geen ‘windowdressing’, geen politieke correctheid, maar het vermogen kritisch te reflecteren. ‘Kritisch’ gebruik ik hier in de oorspronkelijke betekenis van het Griekse woord ‘krinein’, dat vertaald wordt als ‘onderscheid maken’ en ‘oordelen’. Deze betekenis van ‘kritisch’ die terug te vinden is in veel stromingen in de filosofie verwijst naar het mogen of de bekwaamheid tot oordelen. Wat betekent dat? Wanneer kun je dat, wanneer ben je bekwaam? Maar vooral, hoe leer je dat en hoe houd je dat vermogen in stand?

Ik zal mij de komende 45 minuten toewijden op de beantwoording van deze vragen. Daarbij speelt het begrip ‘dialoog’ op twee manieren een rol. De dialoog staat centraal in de context van de narratieve ethiek. Bij de bespreking van het belang van de narratieve ethiek zal duidelijk worden dat narrativiteit de mogelijkheid creëert voor de dialoog met de ander en de dialoog met jezelf. Beide dialoogvormen zijn cruciaal. Door verschillende wetenschappers is het belang van de dialoog met de ander aangetoond. Ik hoop, met behulp van de filosofe Hannah Arendt te laten zien dat de dialoog met jezelf zeker zo belangrijk is, omdat het de voorwaarde vormt voor het leren denken en het leren oordelen.

Het belang van de narratieve ethiek en van beide dialoogvormen en daarmee het belang van het leren denken en oordelen zal ik illustreren aan de hand van de roman *Heart of Darkness* van Joseph Conrad en de op deze roman gebaseerde film *Apocalypse Now* van Francis Ford Coppola. Ten slotte zal ik, aan het einde van mijn oratie, een en ander vertellen over ons expertisecentrum voor militaire ethiek, het NIME, in relatie tot het onderzoeksprogramma van onze sectie Militaire Gedragswetenschappen en Filosofie, waarin de genoemde vragen met betrekking tot moreel oordeelsvermogen een belangrijke rol spelen. Maar, zo zou u zich af kunnen vragen, waarom nu de bespreking van een roman

en een film? Deze vraag brengt mij bij het eerste deel van mijn oratie: het belang van narratieve ethiek.

Narratieve ethiek

Zoals in meer wetenschapsgebieden het geval is, wordt ook in de ethiek het belang van narrativiteit onderschreven. Narrativiteit speelt namelijk een wezenlijke rol in de constructie van het morele subject. Dat heeft te maken met het feit dat morele principes vaak het beste begrepen kunnen worden in het verhaal waarin ze tot uitdrukking komen. Buiten de context van het verhaal kunnen morele begrippen al snel te abstract worden. Literaire teksten spreken niet alleen onze verbeelding aan maar ook onze emoties en dus ook onze empathie. Dat zijn belangrijke zaken als het gaat om morele oordeelsvorming. In haar boek *Love's Knowledge* (1990) stelt de Amerikaanse filosofe en classica Nussbaum dat het vermogen een adequaat moreel oordeel te vellen gestimuleerd kan worden door literatuur.

Dat betekent overigens niet dat alle literatuur geschikt is. Het vermogen van een specifieke tekst om morele vaardigheid te trainen, of inzicht te bieden, moet onderzocht worden. Ethiek houdt in deze context in: het onderzoeken en uitleggen van de morele ervaring die in het verhaal gepresenteerd wordt. Daarmee wordt ethiek hermeneutiek van de morele ervaring zoals mijn leermeester prof. Paul van Tongeren ethiek heeft omschreven.

FOTO NIMH

De dialoog die we aangaan met het verhaal, wat we doen als we lezen, kan ons dingen leren over onszelf

Literatuur kan het vermogen stimuleren om een adequaat moreel oordeel te vellen

en over anderen. Het leert ons iets over de relatie tussen moraal en emoties en over de omgang daarmee; het leert ons iets over wat belangrijk gevonden wordt en waarom. De eerder genoemde filosoof Nussbaum noemt het leerproces dat ontstaat door het lezen van literatuur een training in morele vaardigheden (Nussbaum 1998, p. 214).

Zoals aangegeven wil ik ter illustratie van het belang van de narratieve ethiek en de beide dialoogvormen (de dialoog met de ander en de dialoog met jezelf) en dus ter beantwoording van de eerder genoemde vragen ten aanzien van moreel oordeelsvermogen, het boek *Heart of Darkness* en de film *Apocalypse Now* bespreken.

Heart of darkness

Het boek *Heart of Darkness* van Joseph Conrad (uit 1899) is een raamvertelling. In dit boek laat Conrad zijn hoofdpersoon het verhaal vertellen dat hem is verteld door zijn scheepsmaat Charlie Marlow. Het gaat hier dus om een verhaal in een verhaal. Marlow vertelt over zijn werk als kapitein van een stoomschip in dienst van een bedrijf dat onder andere handelt in ivoor en verschillende vestigingen heeft in Afrika. Deze vestigingen (handelsnederzettingen) worden geleid door handelsagenten en een van deze agenten is de heer Kurz.

FOTO: JOSEPH CONRAD SOCIETY OF AMERICA

Joseph Conrad

Marlow's opdracht is Kurz te gaan zoeken want, hoewel hij aanvankelijk een voorbeeld was voor alle andere agenten (hij bracht het meeste ivoor binnen), gedraagt hij zich nu op een manier waar het bedrijf niet zo gelukkig mee is. Marlow raakt gefascineerd door Kurz.

Wat is dit voor iemand en wat is er eigenlijk met hem aan de hand?

Marlow trekt met zijn boot dieper en dieper de Afrikaanse jungle in en ontdekt, als hij uiteindelijk in de buurt van Kurz' verblijfplaats is gekomen, dat Kurz door de plaatselijke bevolking gezien wordt als de grote leider, een grote leider die meedogenloos en met harde hand heerst over een uitgestrekt gebied. Hoe meedogenloos wordt duidelijk als Marlow lijken en afgehakte hoofden op palen ontdekt. Het zijn de hoofden van rebellen, wordt hem verteld.

Als Marlow Kurz ontmoet vertelt hij ons als lezers:

Ik had hier te maken met een wezen bij wie ik geen beroep kon doen op iets hogers of lagere (...). Er was niets, noch boven hem, noch onder hem. Hij had zichzelf los geschopt van de wereld (...). En ik stond niet te redeneren met een gek. Geloof me of niet, maar zijn intelligentie was perfect helder, geconcentreerd op zichzelf met afschrikwekkende intensiteit, maar helder (...). Maar zijn ziel was gestoord. Helemaal alleen in de wildernis had deze ziel in zichzelf gekeken en ik zeg 't je: ze was gek geworden (...). Ik zag het onbegrijpelijke mysterie van een ziel die geen zelfbeheersing kent, geen geloof en geen angst, maar toch blind worstelt met zichzelf (Conrad, 1990, p. 107/108).

Marlow beschrijft vol bewondering de welbespraaktheid van Kurz, maar, zo stelt hij ook, het is deze welbespraaktheid die 'de dorre duisternis van Kurz' hart' verbergt (o.c. p. 110).

De wildernis had hem al vroeg te pakken gekregen en had wraak genomen voor de fantastische invasie. Ik denk dat ze hem dingen heeft toegefluiserd over hem zelf die hij niet wist. Dingen waarvan hij geen begrip had tot hij verviel in deze grote eenzaamheid en de fluisterende stem was onweerstaanbaar fascinerend gebleken. Ze echode luidt in hem omdat hij volkomen leeg was van binnen (o.c. p. 95).

Als Marlow Kurz ontmoet is Kurz al ernstig ziek en er treedt geen verbetering op. Op een avond, als Marlow met een kaars Kurz' kamer in komt, vertelt deze hem dat hij hier in het donker ligt te wachten op de dood. Marlow probeert Kurz gerust te stellen, maar zonder resultaat. Marlow vertelt ons:

Ik zag op dat ivoren gezicht de uitdrukking van sombere trots, van meedogenloze macht, van versmachte verschrikking, van een intense en hopeloze vertwijfeling. Beleefde hij zijn leven opnieuw in ieder detail van begeerte, verleiding en overgave gedurende dat ultieme moment van complete kennis? Hij schreeuwde met ingehouden stem tegen een beeld, tegen een soort visioen. Hij schreeuwde twee keer, een ingehouden schreeuw die niet meer was dan een zucht: 'The Horror, The Horror' (o.c. p. 112).

Deze woorden worden door Bas Heijne in zijn Nederlandse vertaling van het boek vertaald als 'Afgrijselijk!, Zo afgrijselijk!'

De woorden worden door Marlow geïnterpreteerd als een moreel oordeel dat Kurz velt over zijn eigen activiteiten. Hij had alles op een rijtje gezet en een oordeel geveld: 'afgrijselijk, zo afgrijselijk'. Marlow stelt dat het hier gaat om 'een morele overwinning betaald met ontelbare nederlagen, met walgelijke verschrikkingen en walgelijke bevredigingen' (Conrad, 1990, p. 114).

De literatuurcriticus Cedric Watts geeft in zijn bespreking van deze passage aan dat Kurz inderdaad een moreel oordeel velt over zijn activiteiten, maar dat dit oordeel ook ambivalent is. Hij veroordeelt zijn acties maar stelt ook de verleiding vast. Het gaat om een verbinding tussen verlangen en haat, aldus Watts (in Conrad 1990, p. 138). Het gaat om de verleiding de moraal uit te schakelen. De psycholoog Bandura noemt dit *moral disengagement* en zoals Bandura (1999) laat zien, zijn daar meerdere vormen van. Het uitschakelen van de moraal kan, vaak achteraf, leiden tot gevoelens van schuld en schaamte, maar het kan ook genoegdoening opleveren en zelfs bevrediging, zoals Conrad ons in deze passage in zijn boek *Heart of darkness* duidelijk maakt.

Apocalypse Now

In de film *Apocalypse Now*, die is gebaseerd op het boek van Conrad en die veel bekender is geworden dan het boek, wordt nog een belangrijk element toegevoegd aan deze verleiding om de moraal uit te schakelen. De film *Apocalypse*

Affiche van de film 'Apocalypse now'

Now uit 1979, van Francis Ford Coppola, wordt wel de oorlogsfilm aller oorlogsfilms genoemd en is een van de meest besproken films. De film speelt niet in Afrika, zoals het boek *Heart of darkness*, maar in Vietnam en Cambodja.

Ook in deze film gaat het om een zoektocht, in dit geval de zoektocht van kapitein Willard naar kolonel Kurz. Kolonel Kurz wordt evenals de heer Kurz in het boek van Conrad aanvaardbaar zeer gewaardeerd door zijn meerderen. Kurz is een kolonel die heeft gediend bij de Special Forces en wordt beschreven door zijn generaal als een van de beste officieren en een goed en humanitair mens. Maar, en ook hier is de overeenkomst met het boek *Heart of darkness* duidelijk, hij wordt beschreven als een man die eenmaal alleen in de letterlijke en figuurlijke wildernis van de binnenlanden van Vietnam een eigen koninkrijk sticht, waarin de enige wet de wet van Kurz zelf is.

Willekeur

Dit betekent dat iedereen is overgeleverd aan zijn willekeur, een willekeur waarin de morele dimensie 180 graden is gedraaid of, anders gezegd, waarin goed en kwaad volledig andere

vormen hebben aangenomen. De generaal die kapitein Willard de opdracht geeft om kolonel Kurz op te sporen stelt: 'In deze oorlog worden dingen verwarrend, idealen, moraal, militaire noodzaak' en sprekend over Kurz voegt hij hieraan toe: 'de verleiding moet groot zijn om god te zijn daarbuiten bij die inboorlingen. In ieder mensenhart is de strijd tussen rationaliteit en irrationaliteit, tussen goed en kwaad'.

Maar desalniettemin, zo vervolgt de generaal zijn uiteenzetting, is Kurz gek geworden en Willard moet hem opsporen en vermoorden, want kolonel Kurz is niet alleen gek geworden, hij wordt ook beschuldigd van het vermoorden van vier dubbelspionnen. Tijdens zijn zoektocht naar Kurz leest Willard het materiaal dat hem is verstrekt door de eerder genoemde generaal. Daarin leest hij dat Kurz een goed militair is met een tot nu toe indrukwekkende carrière. Hij leest ook een artikel dat Kurz enige tijd geleden geschreven heeft. Daarin bespreekt Kurz het gebrek aan discipline en moreel van de Amerikaanse militairen. Terzijde kan hier opgemerkt worden dat dit gebrek aan moreel en discipline geen fictie is, maar ook werd aangetoond in wetenschappelijk onderzoek (vgl. Gabriel and Savage, 1978).

Verscheurd

Eenmaal aangekomen in het gebied waar Kurz verblijft, ziet Willard overal lijken en schedels en afgehakte hoofden, zoals ook beschreven wordt in het boek *Heart of Darkness*. Er zijn meer verwijzingen naar het boek, zoals de beschrijving van Kurz' heldere geest, maar gestoorde ziel. Kapitein Willard vertelt ons over kolonel Kurz: 'Ik heb nog nooit zo'n gebroken en verscheurd mens gezien (...). Hij brak met zijn familie en hij brak met zichzelf'. In een van de laatste en mijns inziens meest cruciale scènes uit de film zegt Kurz tegen Willard:

Het is onmogelijk om in woorden uit te drukken wat nodig is, wat noodzakelijk is aan hen die niet weten wat 't afgrijselijke ('horror') is. Het afgrijselijke ('horror') moet je vriend worden. Het afgrijselijke ('horror') en morele verschrikking ('terror') zijn je vrienden, zo niet dan zijn het vijanden die je moet vrezen.

Vervolgens vertelt Kurz Willard hoe hij, toen hij nog bij de Special Forces zat, een kamp in ging om kinderen in te enten tegen polio. Toen Kurz en zijn mannen het kamp verlieten rende een oude man hen achterna. Hij huilde en kon geen woord uitbrengen. Kurz en zijn mannen gingen mee terug naar het kamp en zagen daar dat de tegenstander het kamp was binnengekomen en alle armpjes van de ingeënte kinderen had afgehakt en op een stapel gegooid.

Geniaal

Kurz vertelt hoe hij jankte en huilde maar hoe hij plotseling een inzicht kreeg: 'Het raakte me als een diamanten kogel recht door mijn hoofd. Dit is geniaal, de wil om dit te doen. Toen besepte ik dat zij sterker waren dan wij. Zij waren geen monsters, zij waren getraind kader'. En hij voegt eraan toe:

Als ik tien divisies van zulke mannen had zouden de problemen snel opgelost zijn. Je hebt mensen nodig die een moraal hebben en tegelijkertijd in staat zijn om hun primitieve instincten om te doden in te zetten, zonder gevoel, zonder te oordelen, zonder te oordelen. Want het oordeel maakt ons machteloos.

We zullen straks zien dat hier precies de kern van het probleem ligt.

Willard luistert naar Kurz en vertelt ons als kijkers over Kurz: 'Hij wachtte op me zodat ik zijn pijn weg zou nemen. Hij wilde sterven als een soldaat'. Vervolgens doodt hij Kurz en zijn laatste woorden zijn, net als in het boek: *'The Horror, The Horror'*.

Zowel het boek als de film beschrijft de poging van Kurz zijn morele oordeelsvermogen uit te schakelen, of zo u wilt te overstijgen. Zowel in het boek als in de film wordt duidelijk gemaakt wat de consequenties daarvan zijn: innerlijke verscheurdheid en een getormenteerde ziel. Maar is dat altijd het resultaat? Is het niet mogelijk om in bepaalde situaties buiten de moraal te gaan staan, of de moraal op een zijspoor te zetten? Want heeft kolonel Kurz niet een beetje gelijk als hij stelt dat het morele oordeel ons machteloos maakt? Zijn we beter af zonder moreel oordeelsvermogen?

Om een antwoord op die vraag te kunnen geven, moeten we eerst weten wat ons moreel oordeelsvermogen is en hoe het werkt. Dat brengt mij bij de filosofe Hannah Arendt, een belangrijke filosoof als het gaat om moreel oordeelsvermogen.

Arendt over moreel oordeelsvermogen

Arendt is gefascineerd door het feit dat sommige mensen in staat blijken een adequaat moreel oordeel te kunnen vellen terwijl anderen

door de situatie of door de invloed van de mensen in hun omgeving dit vermogen blijkbaar kunnen verliezen. De concrete vraag van Arendt, die zich in dit opzicht vooral richt op de periode voorafgaand aan en tijdens de Tweede Wereldoorlog, is de vraag hoe het kon dat sommige mensen de heersende nazi-moraal weigerden te zien als hun moraal en dus weigerden te collaboreren. Hoe kon het dat zij tegen de stroom in bleven zwemmen?

FOTO WWW.SPILINDER.COM

Hannah Arendt. 'Arendt noemt twijfelaars en sceptici zelfs betrouwbaarder dan mensen die niet twijfelen (...)'

Het antwoord van Arendt is eenvoudig: omdat ze bleven denken. Dat betekent, zo lezen we bij Arendt, dat ze zich afvroegen in hoeverre ze nog in vrede met zichzelf konden leven na bepaalde daden te hebben verricht. Arendt refereert hier aan het vermogen tot zelfreflectie dat ze, onder verwijzing naar Plato en Socrates ook 'de stilzwijgende dialoog tussen mij en mijzelf' noemt (Arendt, 2004, p. 72).

In Plato's teksten noemt Socrates deze dialoog 'dialegesthai', hetgeen betekent: iets grondig bespreken, maar dan zo dat je jezelf vragen stelt en deze ook zelf beantwoordt. Dit is iets anders dan het stellen van retorische vragen. Het gaat namelijk om het vermogen met jezelf

daadwerkelijk in gesprek te gaan. Dit leidt tot zelfkennis en vanuit deze zelfkennis ontstaat het oordeel. In het geval van de mensen die weigerden te collaboreren met de nazi's was het oordeel: dit kan ik niet doen.

Arendt maakt duidelijk dat het niet gaat om de constatering dit *mag* ik niet doen. Het is niet een plicht van buiten, een autoriteit die mij iets oplegt. Ik oordeel zelf: ik *kan* dit niet doen. Zoals Arendt stelt: 'Ik kan het niet (...) want het leven zou niet meer de moeite waard zijn als ik dit had gedaan' (Arendt, 2004, p. 254).

Dialog met jezelf

Denken is in feite deze dialoog met jezelf op een serieuze en eerlijke manier voeren. Dat impliceert ook momenten van onzekerheid en twijfel. Dat kan niet anders. Sterker nog: dat is juist positief. Arendt noemt twijfelaars en sceptici zelfs betrouwbaarder dan mensen die niet of nooit twijfelen, omdat twijfelaars en sceptici gewend zijn dingen grondig te onderzoeken en zelfstandig na te denken (o.c. p. 72).

Het vermogen om de dialoog met jezelf te voeren is de voorwaarde voor het vermogen om te denken, en het vermogen om te denken is de voorwaarde voor het kunnen oordelen. In Arendt's optiek is het tevens de voorwaarde voor persoonsvorming en voor integriteit, zoals zij aangeeft in haar tekst 'Enkele problemen uit de moraalfilosofie' (in: Arendt 2004, p. 112 en 113). Dat betekent dus dat als het vermogen ontbreekt de dialoog met jezelf te voeren, ook het vermogen te denken ontbreekt en daarmee ook het vermogen te oordelen. Als dit het geval is kan er geen sprake zijn van persoonsvorming en evenmin van integriteit.

Er is nog een wezenlijk aspect dat genoemd moet worden met betrekking tot het vermogen te denken. Want het feit dat Arendt benadrukt dat denken de dialoog met jezelf impliceert betekent niet dat de focus daarmee alleen op jezelf ligt. Dit is juist niet het geval. In haar tekst 'Tussen verleden en toekomst' stelt Arendt dat de mens in staat is te oordelen door het vermogen tot een 'verruimde denkwijze' (o.c. p. 139). Dit begrip 'verruimde denkwijze'

ontleent Arendt aan Kant, die dit begrip gebruikt in zijn boek *Kritik der Urteilskraft*. Dit begrip 'het verruimde denken' wordt gekoppeld aan het eveneens aan Kant ontleende begrip van de *sensus communis logicus* oftewel: het gezonde verstand als het met anderen gedeelde verstand, de gezamenlijke zin.

Verbeeldingsvermogen

Volgens Kant maakt dit verstand het mogelijk om in gemeenschap met anderen te leven en met deze anderen te communiceren over de dingen die we waarnemen. Bij deze communicatie speelt een tweede vermogen een belangrijke rol. Dit vermogen is de verbeeldingskracht of de representatie. Met behulp van deze verbeeldingskracht kan ik een beeld in mijn geest hebben van iets dat als zodanig afwezig is. Dit beeld kan ook andere mensen betreffen: ik kan, zoals Kant het uitdrukt, denken in plaats van ieder ander.

In tegenstelling tot Kant plaatst Arendt de begrippen 'het verruimde denken' en 'het gezonde verstand' in een ethische context. Voor Kant staan ze uitdrukkelijk niet in een ethische context, maar in een esthetische context. Daar kun je natuurlijk vraagtekens bij plaatsen, zoals Arendt ook terecht doet. Het ligt echter buiten het bereik van deze oratie om daar nader op in te gaan.

Waar het, in de context van deze oratie, om gaat is dat het menselijke oordeel niet alleen bepaald wordt door dat wat je waarneemt, maar mede door je vermogen je een voorstelling te maken van iets dat je niet waarneemt. Arendt geeft zelf het voorbeeld van het zien van een huis in een sloppenwijk (waarneming van het aanwezige) en haar poging zich voor te stellen hoe zij zich zou voelen als zij in die wijk zou wonen. Zij probeert te denken vanuit de bewoner van de sloppenwijk.

Een ander voorbeeld is de tekst 'Overpeinzingen bij Little Rock', ontstaan naar aanleiding van een foto in de krant. Het is een foto van een Afro-Amerikaans meisje op weg naar huis na haar eerste schooldag op een geïntegreerde school, waar zij de enige Afro-Amerikaan is. De foto laat zien hoe zij wordt achter-

volgd door joelende kinderen en journalisten. In haar tekst verplaatst Arendt zich in de positie van de moeder van dit meisje. Sterker nog, de hele tekst kan gezien worden als het resultaat van Arendt's poging te denken vanuit de positie van de ander, in dit geval de moeder van het meisje.

Een oordeel heeft meer waarde naarmate degene die het oordeelt velt meer standpunten van andere mensen in zijn of haar denken aanwezig kan stellen en hier dus in het oordeel rekening mee kan houden. Tegen de achtergrond van het gedachtegoed van de Duitse filosoof Nietzsche, waar Arendt overigens in haar bespreking van moreel oordeelsvermogen ook naar verwijst, zou je kunnen stellen dat de erkenning van de perspectivische zinswijze cruciaal is. Om het in de symbolische woorden van Nietzsche uit te drukken: 'je moet de dingen vanuit honderd ogen kunnen bekijken' en 'hoe meer ogen hoe vollediger het begrip van een zaak wordt' (Nietzsche, KSA 5, p. 365).

Denken en oordelen

Denken en oordelen horen bij elkaar. Ze zijn onderling verbonden. Denken is, zoals Arendt aangeeft, de stilzwijgende dialoog met jezelf waardoor het anders-zijn binnen onze identiteit gerealiseerd wordt en daarmee het geweten in ons bewustzijn. Oordelen is de verwerking van het denken. Denken en oordelen zijn daarmee typisch menselijke zaken.

Dat betekent ook dat in het denken en oordelen de menselijkheid of humaniteit gerealiseerd wordt en dat de humaniteit verdwijnt als er niet gedacht en niet geoordeeld wordt. Van belang is hierbij wel dat het denken aan het oordelen vooraf gaat. Als dit niet het geval is, is er sprake van vóór-oordelen. Dat wil zeggen dat het denkproces is overgeslagen en het oordeel niet gefundeerd is.

Onder verwijzing naar de Duitse filosoof Heidegger noemt Arendt oordelen ook 'de manifestatie van de wind van het denken'. Dit is:

het vermogen goed van kwaad te onderscheiden en dit kan inderdaad rampen voorkomen, ook

voor de persoon in kwestie zelf, op die zeldzame momenten dat het er echt op aan komt (Arendt, 2004, p. 183).

Wat leveren deze inzichten van Arendt op voor de vraag die ik naar aanleiding van het boek *Heart of darkness* en de film *Apocalypse Now* heb geformuleerd: de vraag of we niet beter af zijn zonder moreel oordeelsvermogen.

De ander

Arendt heeft duidelijk gemaakt dat denken en oordelen verbonden zijn, en dat denken de dialoog is met jezelf waarin de ander (andere mensen) aanwezig worden gesteld. Als dit denken en het hieraan gekoppelde oordelen ontbreekt, is de weg vrij voor het onmenselijke, het inhumane. Het onmenselijke en inhumane worden vaak omarmd, zoals Arendt laat zien, door mensen die niet denken. Dat wil zeggen, geen vermogen tot zelfreflectie hebben en zich niet kunnen verplaatsen in de positie van de ander. Niet kunnen denken is niet kunnen oordelen.

Hoe zit het dan met Kurz? Waarom wil Kurz van het morele oordeel af? Hij stelt dat het morele oordeel machteloos maakt en dat klopt, maar het klopt maar ten dele. Het maakt precies machteloos omdat het dwingt de dialoog met jezelf aan te gaan en daarin de ander (andere mensen) aanwezig te stellen. Daardoor

twijfel je: moet ik dit wel doen? Wat zijn de consequenties? Niet alleen voor mijzelf maar ook voor anderen? Die twijfel is goed, die twijfel is noodzakelijk, het maakt namelijk dat je echt goed nadenkt. Het is de dialoog met jezelf waarin je de ander present stelt die ons tot mens maakt.

Menselijke waardigheid

Weigeren deze dialoog aan te gaan is weigeren je humaan te gedragen. Zowel het boek *Heart of Darkness* als de film *Apocalypse Now* laat zien wat de consequenties daarvan zijn, ook voor de persoon in kwestie zelf (in dit geval Kurz). Dit betekent ook dat als kolonel Kurz zegt dat *horror* (het afgrijselijke) je vriend moet worden, hij iets onmenselijks probeert te realiseren. *Horror* (het afgrijselijke) kan alleen je vriend worden ten koste van het verlies van je humaniteit en je eigen menselijke waardigheid.

Tegen deze achtergrond is de beschrijving die van Kurz wordt gegeven begrijpelijk. Hij wordt zowel in het boek als in de film beschreven als iemand die 'zichzelf had los geschopt van de wereld', met een 'afschrikwekkende intensiteit gericht was op zichzelf', een 'gestoorde ziel had' en een 'gebroken en verscheurd mens was' die, zo stelt kapitein Willard, 'zelfs gebroken had met zichzelf'.

Met een verwijzing naar Arendt zou je hier ook kunnen zeggen: iemand die de dialoog met zichzelf en met de ander niet meer aan wenste te gaan, en die het contact met zichzelf voorgoed was kwijtgeraakt. Vandaar de eenzaamheid. Is dat eigenlijk niet de ware machteloosheid: het niet meer bij machte zijn om mens te zijn?

Een expertisecentrum voor militaire ethiek: het NIME

Het belang van het leren denken en het leren oordelen in een militaire context brengt mij bij ons expertisecentrum voor militaire ethiek, het NIME (Nederlands Instituut voor Militaire Ethiek), en het brengt mij daarmee bij het laatste onderdeel van mijn oratie.

Op grond van de voorafgaande analyse zou het morele oordeel de 'bewaarplaats van het

FOTO A. EN P. BYRNE

*'In de militaire praktijk is per definitie sprake van een verbinding tussen ethiek en geweld.'
Gedenkteken in Cambodja*

humane' genoemd kunnen worden (vgl. Melis, 1995). Om die reden speelt moreel oordeelsvermogen een cruciale rol in het ontwikkelen van morele professionaliteit. Dit concept 'morele professionaliteit' vormt de basis van het onderwijs en onderzoek van het NIME. Wat betekent morele professionaliteit en vooral: wat betekent dit in de militaire praktijk?

Morele professionaliteit

Morele professionaliteit impliceert ten eerste het herkennen van de morele dimensie van een situatie en het vermogen hier een adequaat oordeel over te vellen. Het impliceert vervolgens het vermogen te communiceren over deze morele dimensie en het morele oordeel. In deze communicatie, waarin het dus bij uitstek gaat om de eerder besproken dialoogvormen is het kunnen hanteren van het discours en de middelen die de ethiek aanreikt belangrijk. Dit kan namelijk in veel gevallen de situatie of de concrete vraag of het dilemma verhelderen en bijdragen aan een verantwoorde analyse.

Morele professionaliteit impliceert daarnaast het vermogen en de bereidheid om te handelen en ten aanzien van de gekozen handeling verantwoording af te willen en kunnen leggen. Ten slotte zou ik aan morele professionaliteit *resilience* of veerkracht toe willen voegen. Het is deze 'resilience' die maakt dat een militair die in staat is moreel verantwoord en dus moreel professioneel op te treden ook in staat is, in moreel opzicht, de nodige veerkracht te ontwikkelen om een ingrijpend moreel dilemma, of een ingrijpende moreel/ethische kwestie, ook daadwerkelijk als een ingrijpende gebeurtenis te ervaren. En daarbij is hij of zij tevens in staat de gevoelens van pijn en wellicht ook van verdriet en schuld, die vaak met ingrijpende ervaringen gepaard gaan, een plaats te geven in zijn/haar leven zonder hier blijvende psychische schade van te ondervinden. Zonder dus de weg, of een deel van de weg, van kolonel Kurz te moeten gaan en de eigen menselijkheid of een deel daarvan te verliezen.

Het verder ontwikkelen en uitdiepen van alle genoemde bestanddelen van morele professio-

naliteit is een van de belangrijke taken voor de toekomst. Met het oog hierop en met het oog op het verder ontwikkelen en vormgeven van militaire ethiek in het algemeen, is anderhalf jaar geleden een 'expertisecentrum' opgericht: het Nederlands Instituut voor Militaire Ethiek (NIME). Het NIME wil zich profileren als een expertisecentrum op het gebied van de militaire ethiek dat, als zodanig, een bijdrage kan leveren aan het ontwikkelen en stimuleren van de morele professionaliteit van militairen op alle niveaus binnen de defensieorganisatie.

Andere expertisecentra voor ethiek

Een expertisecentrum voor ethiek is geen onbekend verschijnsel. Bij veel universiteiten zijn expertisecentra voor ethiek aanwezig. Het Centrum voor Ethiek van de Universiteit van Nijmegen is daar een voorbeeld van, evenals het Blaise Pascal Instituut van de Vrije Universiteit van Amsterdam. Deze centra geven aan dat de moreel/ethische vraagstukken die zich in toenemende mate voordoen in beroepspraktijken vragen om reflectie en concreet onderzoek.

In verschillende publicaties is inmiddels aangegeven dat ook in de militaire praktijk een toename van moreel/ethische vragen en dilemma's aan de orde is. De toegenomen aandacht voor het vakgebied van de militaire ethiek onderstreept deze tendens. Een expertisecentrum gericht op het onderzoeken, beschrijven, en verhelderen van morele vraagstukken is dan ook voor de militaire praktijk van groot belang. Het NIME biedt, als expertisecentrum, tevens de mogelijkheid tot een nauwere samenwerking tussen de diverse personen die met ethiek bezig zijn binnen de defensieorganisatie, hetgeen voor de implementatie van beleid van groot belang is.

Daarnaast biedt het ook de mogelijkheid om onderzoek, defensiebreed, te vertalen in onderwijs en trainingen. Dat doen we momenteel in onze 'Verdiepingscursus Militaire Ethiek' die speciaal is opgezet voor diegenen in zich binnen de defensieorganisatie bezighouden met ethiek en aanverwante gebieden. Dit kan zijn in de vorm van het opzetten en/of verzorgen

van onderwijs en trainingen maar ook in het maken van beleid.

Het NIME verbindt theoretische kennis en inzichten met praktijkgerichte kennis en ervaring. Het richt zich op multidisciplinaire kennisontwikkeling en kennisoverdracht op het gebied van militaire ethiek en aanverwante gebieden. Het onderzoek dat wij verrichten is terug te vinden in ons onderzoeksprogramma 'Filosofie en Ethiek van de Militaire Praktijk'. Binnen dit programma wordt onderzoek gedaan naar de militaire praktijk vanuit een filosofisch-ethisch perspectief, dat, zoals ik al heb aangegeven in het begin van mijn verhaal, nauw gerelateerd is aan andere wetenschappelijke disciplines en in deze verbinding relevant is voor de militaire praktijk.

De militaire praktijk

Deze militaire praktijk wordt, zoals bekend, vormgegeven in het voorbereiden, faciliteren en concreet uitvoeren van het drieledige takenpakket van de krijgsmacht. Dit takenpakket, dat voortvloeit uit het door de staat aan de krijgsmacht toevertrouwende geweldsmonopolie, betreft (ook dat is bekend) het verdedigen van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, de bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en de ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving en humanitaire hulp.

De verdediging, bescherming en bevordering van de 'waarden' waar in het takenpakket naar wordt verwezen kunnen dus, indien noodzakelijk, door het gebruik van geweld gerealiseerd worden. Dit betekent dat in de militaire praktijk per definitie sprake is van een verbinding tussen ethiek en geweld. Deze unieke en complexe verbinding van twee elkaar ogenschijnlijk uitsluitende entiteiten vormt de basis voor het onderzoeksprogramma. Het filosofisch-ethisch perspectief richt zich dan ook op het fenomeen 'geweld' als zodanig; op de legitieme en moreel verantwoorde uitoefening van geweld; de relatie tussen geweld, identiteit en gemeenschap; de gevolgen van (de confrontatie met, en het uitoefenen van) geweld en de functie en betekenis van humaniteit en profes-

sionaliteit in de strijd voor vrede en veiligheid. De bestudering van deze onderwerpen is zowel van belang voor het individuele niveau van de militaire praktijk (militair en burger) als voor het gemeenschappelijke niveau (militaire organisatie en politieke gemeenschap). Het filosofisch-ethisch perspectief richt zich daarom op zowel de moreel/ethische dimensies van militaire missies in oorlogsgebieden, als op de moreel/ethische dimensies van het functioneren in een militaire organisatie op de thuisbasis en in vreedstijd.

Onderzoek

De doelstelling van het onderzoeksprogramma 'Filosofie en Ethiek van de Militaire Praktijk' is het verrichten van onderzoek naar de filosofisch/ethische dimensie van de militaire praktijk om op basis van de verkregen resultaten een bijdrage te kunnen leveren aan het onderwijs aan militairen en de daarin te ontwikkelen morele professionaliteit.

Omdat het ontwikkelen en stimuleren van morele professionaliteit niet alleen een individuele aangelegenheid is, maar zowel in positieve als in negatieve zin kan worden beïnvloed door de structuur en cultuur van een organisatie en door de technologie die in en door de organisatie wordt gebruikt en ingezet, spelen ook de thema's 'organisatiestructuur', 'cultuur' en 'technologie', een belangrijke rol in het onderzoek naar het ontwikkelen en stimuleren van morele professionaliteit.

Het betreft hier onderzoek waar door meerdere collega's in diverse onderzoeksprojecten aan gewerkt wordt. Dit betreft collega's van de sectie Militaire Gedragwetenschappen en Filosofie, maar ook collega's van andere secties binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen en tevens collega's van andere universiteiten, zowel in Nederland als daar buiten. Het spreekt voor zich dat wij, juist als het gaat om morele professionaliteit, internationalisering van groot belang achten.

Met de kennis en de inzichten die worden verkregen uit de diverse onderzoeksprojecten en die voor een substantieel deel vertaald worden

naar onderwijs, zowel binnen als buiten de Nederlandse Defensie Academie, wordt zoals aangegeven gewerkt aan het ontwikkelen en stimuleren van morele professionaliteit. Dit houdt in, zoals ik heb laten zien, het vermogen een adequaat moreel oordeel te vellen en op basis daarvan moreel verantwoorde keuzes te maken.

Denken in dialoog impliceert het vermogen tot zelfreflectie en het denken met en aan de ander. Denken in dialoog is bovenal kritisch denken en kritisch denkvermogen vormt de *conditio sine qua non* voor een moreel verantwoord oordeel. Het is daarmee de kern van morele professionaliteit in de militaire praktijk en dat lijkt de enige garantie menselijk te kunnen blijven in soms onmenselijke omstandigheden. ■

Literatuur

- Arendt, H. (1958), *The Human Condition*, University of Chicago Press, Chicago.
- Arendt, H. (1959), 'Reflections on Little Rock', in: *Dissent* 6/1, (Winter 1959).
- Arendt, H. (1977), *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, Penguin Books, New York (1963).
- Arendt, H. (1970), *On Violence*, Harcourt Brace & Company, New York.
- Arendt, H. (1977), *Between Past and Future. Eight Exercises in Political Thought*, Penguin Books, New York.
- Arendt, H. (1978), *The Life of the Mind I en II*, Harcourt Brace & Company, New York.
- Arendt, H. (2004), *Verantwoordelijkheid en Oordeel*, samengesteld en ingeleid door J. Kohn, vertaald door M. Stoltenkamp, Lemniscaat, Rotterdam. Oorspronkelijke title: *Responsibility and Judgment*, (2003).
- Baarda, Th. A. van en Verweij, D. (ed) (2006), 'Military Ethics; The Dutch Approach. A Practical guide' Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/ Boston.
- Bandura, A. (1999), 'Moral Disengagement in the perpetration of inhumanities', in: *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), pp. 193-209.
- Boer, J.A. den, (2003), *Neurofilosofie. Hersenen, bewustzijn, vrije wil*, Boom, Amsterdam.
- Churchland, P.S. (1986), *Neurophilosophy. Toward a unified science of the mind/brain*, MIT Press, Massachusetts.
- Churchland, P.S. (2002), *Brain-Wise. Studies in neurophilosophy*, MIT Press, Massachusetts.
- Conrad, J. (1995), *Heart of Darkness with The Congo Diary*. Edited with an Introduction and Notes by Robert Hampson, Penguin Books, London.
- Conrad, J. (1990), *Heart of Darkness and other tales*, Edited with an Introduction and Notes by Cedric Watts Damasio, A.R. (1994), *Descartes' Error. Emotion, Reason and the Human Brain*, Putnam, New York.
- Gabriel, R.A. and Savage, P.L. (1978), *Crisis in Command. Mismanagement in the Army*, Hill and Wang, New York.
- Kant, I. (2003), *Kritik der Urteilskraft*. Mit einer Einleitung und Bibliographie, Hrsg. von H.F. Klemme, Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Melis, K. (1995), *Bewaarplaatsen van het humane: essays over menselijke waardigheid*, Kok Agora, Kampen.
- Nietzsche, F. (1988) Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke*, Kritische Studienausgabe in 15 Banden, Band 5, Hrsg. von G. Colli und M. Montinari, De Gruyter, Berlin/New York.
- Nussbaum, M.C. (1990), *Love's Knowledge. Essays on Philosophy and Literature*, Oxford University Press.
- Nussbaum, M.C. (1998), *Wat Liefde weet. Emoties en moreel oordelen*, Inleiding, tekstintroductions en samenstelling M. Boenink, Boom/Parrèsia, Amsterdam.
- Ricoeur, P. (1965), *De l'interpretation. Essai sur Freud*, Paris Ricoeur, P. (1986), 'Life: A story in Search of a Narrator', in: M.C. Doeser and J.N. Kraay (eds.) (1986), *Facts and Values*, Nijhoff, Dordrecht.
- Verweij, D. (2004), 'The Dark Side of Obedience: The Consequences of Hannah Arendt's Analysis of the Eichmann Case' in: *Professional Ethics*, Volume 10, nos 2, 3&4, p. 144-159.
- Verweij, D., Hofhuis, K. and Soeters, J. (2007), 'Moral Judgement within the Armed Forces', in: *Journal of Military Ethics*, volume 6, issue 1, pp. 19-40.
- Verweij, D. (2007), 'Military Ethics: A Contradiction in Terms?', in: J. Toiskallio (ed.) (2007), *Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century*, Finnish National Defence University, ACIE Publications, Helsinki, Finland.
- Widdershoven, G.A.M. en Boer, Th. de (red.) (1990), *Hermeneutiek in discussie*, Eburon, Delft.
- Wils, J.P. (red.) (1999), *Ethiek en hermeneutiek*, Damon, Leende.
- Wortel, E. en Verweij, D. (2008), 'Inquiry, Criticism and Reasonableness: Socratic Dialogue as a Research Method?', in: *Practical Philosophy*, Volume 9, no 2, pp. 54-73.

Marktplaats Kandahar

'Sourcing' in Afghanistan

'Sourcing' is het vraagstuk rond (gedeeltelijk) uitbesteden van producten en diensten, zelf doen of samenwerken met militaire of civiele partners. Defensieorganisaties contracteren in Afghanistan zelf, in het eigen 'thuisland' en op de internationale markt om producten en diensten in het missiegebied te 'sourcen'. Hoe meer partijen erbij zijn betrokken, des te complexer de organisatie van 'sourcing' wordt. In Nederland is dit vraagstuk relatief nieuw. Canada, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten gebruiken één dienstverlener voor de logistieke ondersteuning in het missiegebied. Nederland contracteert uitsluitend op basis van de behoefte die op een bepaald moment ontstaat. Welke mogelijkheden en beperkingen spelen daarbij? En welke verschillende benaderingen zijn er bij het 'sourcen' op financieel en logistiek gebied?

Majoor drs. K.C. Davids, dr. R.J.M. Beeres en kolonel ir. F.J.A van Zitteren*

Relatief nieuw – in Nederland – is de aandacht voor sourcing-vraagstukken onder operationele omstandigheden. Sourcing is het organisatievraagstuk rond alle vormen van zelfdoen, samenwerking en uitbesteding van (delen van) diensten met eigen capaciteiten, capaciteiten van militaire partners, civiele partners en alle combinaties daartussen.¹ Uit de praktijk blijkt dat het goed organiseren van sourcing een belangrijke voorwaarde is voor een militaire commandant om operaties uit te kunnen voeren. Hoe meer daarbij met externe organisaties wordt samengewerkt, hoe hoger het belang van coördinatie wordt. Een voorbeeld hiervan is de inhuur van luchttransport voor militaire eenheden op Kamp Holland in Tarin Kowt. Als het contract niet

goed is afgesloten uit oogpunt van afroeptijden, heeft dit effect op de flexibiliteit van optreden van de militaire commandant.

Indien we literatuur over sourcing onder operationele omstandigheden overzien, constateren we dat deze vooral normatief-voorschrijvend is georiënteerd. Auteurs zijn gericht op het identificeren van zogeheten *best practices* om die te implementeren op economisch, politiek-militair en juridisch-ethisch gebied.² Aan deze literatuur willen wij een meer positief-beschrijvende – en waar mogelijk verklarende – bijdrage toevoegen.

Inleiding

In dit artikel belichten wij hoe defensieorganisaties van verschillende landen (in casu: Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Canada en de Verenigde Staten) en de NAVO omgaan met sourcing-vraagstukken van 'logistiek en verwerving' en 'financiering en beheersing' tijdens de ISAF-missie in Zuid-Afghanistan. Hiervoor hebben we militaire organisaties bestudeerd van de NAVO, de Verenigde Staten (VS), het Verenigd Koninkrijk (VK), Canada en Neder-

* De auteurs danken drs. P. Donker en majoor mr. drs. B.M.J.P. Pijpers voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

Davids is universitair docent Accounting, Control en Defensie-economie aan de Nederlandse Defensie Academie. Beeres is universitair hoofddocent Accounting, Control en Defensie-economie aan de NLDA. Van Zitteren is projectmanager bij de Defensie Materieel Organisatie van het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW).

¹ Smit (2008), p. 7.

² Hiemstra (2005), p. 296 en p. 297; Van Leeuwe (2008), p. 240 en p. 241; Voetelink (2007), p. 229.

land die in Zuid-Afghanistan de troepen op financieel en logistiek gebied ondersteunen. De gegevens zijn door de eerste auteur verzameld gedurende zijn uitzending naar Kandahar in Zuid-Afghanistan, van juli tot en met november 2007.

De bijdrage van dit artikel is te laten zien hoe defensieorganisaties uit verschillende landen in een missiegebied processen voor logistiek, verwerving, financiering en beheersing vormgeven. Dat is relevant – en interessant – voor allen die uitzendingen voorbereiden, uitvoeren, monitoren en evalueren.

De opzet van dit artikel is als volgt. Allereerst presenteren we vanuit het perspectief van sourcing de context waarin militaire organisaties in het zuiden van Afghanistan functioneren. Daarna presenteren we onze bevindingen over sourcing in de praktijk. Dit artikel geeft als eerste inzicht in de vraag welke producten en diensten in het operatiegebied worden uitbesteed. Vervolgens maken we duidelijk hoe de uitbesteding door de diverse organisaties in het uitzendgebied is georganiseerd. Als derde bespreken we de manier van budgettering en verantwoording door de militaire organisaties. Ten slotte ronden we af met enkele afsluitende overwegingen.

Context

Dit artikel spitst zich toe op militaire organisaties in het zuidelijke deel van Afghanistan, waar 18.000 van de ongeveer 47.000 ISAF-militairen zijn gestationeerd.³ De gehele missie wordt aangestuurd vanuit *Joint Forces Command* te Brunssum (JFCBS), waarbij de militaire NAVO-structuur in Afghanistan zelf, met als hoofdkwartier HQ ISAF in Kabul, is onderverdeeld in regio's: *Regional Commands*. Het zuidelijke deel – *Regional Command (South)*, hierna RC(S) – bestaat op zijn beurt uit vier *Taskforces*. Dit zijn de gecombineerde Nederlands-Australische Taskforce Uruzgan (TFU), de Brits-Deense Taskforce Helmand (TFH), de Canadese Taskforce Kandahar (TFK) en de gecombineerde Amerikaans-Roemeense Taskforce Zabul (TFZ).

FOTO U.S. AIR FORCE, M. GETTLE

Krijgsmachten kunnen ook onderling goederen of diensten 'sourcen'. Amerikaanse vliegers vervoeren een Canadese Leopard-tank naar KAF

De ondersteuning van de Taskforce is een nationale verantwoordelijkheid, terwijl de ondersteuning van het Regional Command een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid is voor de deelnemende landen. Het HQ ISAF in Kabul wordt door de NAVO, als organisatie, gefaciliteerd. Deze verschillen in verantwoordelijkheid komen ook terug in de financiering van de missie. Zo kan er sprake zijn van *national funding*: fondsen die beschikbaar komen via het eigen land. Ook kan er sprake zijn van NAVO-funding: fondsen die beschikbaar zijn vanuit de NAVO. Daarnaast is *combined funding* mogelijk; fondsen die zijn samengesteld uit bijdragen van verschillende landen, bijvoorbeeld de financiering van het hoofdkwartier RC-South.

Op *Kandahar Airfield (KAF)*, het zenuwcentrum voor de commandovoering voor *joint* en *combined* optreden in het zuiden van Afghanistan, wonen en werken tussen de 11.000 en 15.000 personen. De verschillende landen hebben hier nationale ondersteunende eenheden om de Taskforces te besturen en beheersen. Deze ondersteunende eenheden, *National Support Elements (NSE)*, coördineren onder meer transport en bevoorrading, contracteren bedrijven voor goederen en diensten, en voeren de administratie en beheer in het missiegebied voor de militaire organisaties. Daarnaast hebben

³ Zie: www.nato.int/isaf/ (1 april 2008).

de deelnemende landen ook de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het ondersteunen van Staf RC(S).

Naast militaire organisaties zijn er daarom ook diverse (semi-)private organisaties op KAF aanwezig. Tijdens de gesprekken met militairen van de verschillende landen werd daar vaak met verwondering over gesproken. Pas geplaatste militairen hadden de omvang en de diversiteit van mensen niet verwacht toen ze in hun eigen land op het vliegtuig stapten. Belangrijk hierbij is dat de inhoud van hun functie en de dagelijkse werkzaamheden ook anders waren dan uit hun voorbereiding was gebleken. Het samenwerken met private organisaties en het belang van deze organisaties voor het werk van de militairen gaf een nieuwe dimensie aan hun uitzending.

Figuur 1 geeft vanuit het perspectief van sourcing de commandostructuur, de logistieke en de financiële structuur voor de militaire eenheden in het zuiden van Afghanistan weer.

Rechts van het midden van figuur 1 staan de verschillende Taskforces in het Zuiden van Afghanistan. Aan de rechterkant van figuur 1 staat de NAVO-commandostructuur weer-

gegeven. RC (S) is verantwoordelijk voor de Taskforces in de verschillende gebiedsdelen van Afghanistan. De ondersteuning van de Taskforces is echter een nationale aangelegenheid.

Het doel van dit schema is om zichtbaar te maken hoe de Taskforces worden ondersteund in hun optreden. Personeel, materieel en diensten kunnen worden geleverd door militaire organisaties van de ministeries van Defensie (MOD) of via het Support Element. Levering van deze zaken is echter ook direct mogelijk door bedrijven die of in het eigen land door het MOD of door het NSE in het gebied worden gecontracteerd. Ten slotte kunnen bedrijven ook via de *NATO Maintenance and Supply Organization* (NAMSA) gecontracteerd worden. Dit is in figuur 1 schematisch weergegeven met de verschillende pijlen die naar de Taskforces wijzen en de geldstromen die naar het onderdeel contractors wijzen.

Sourcing in de praktijk

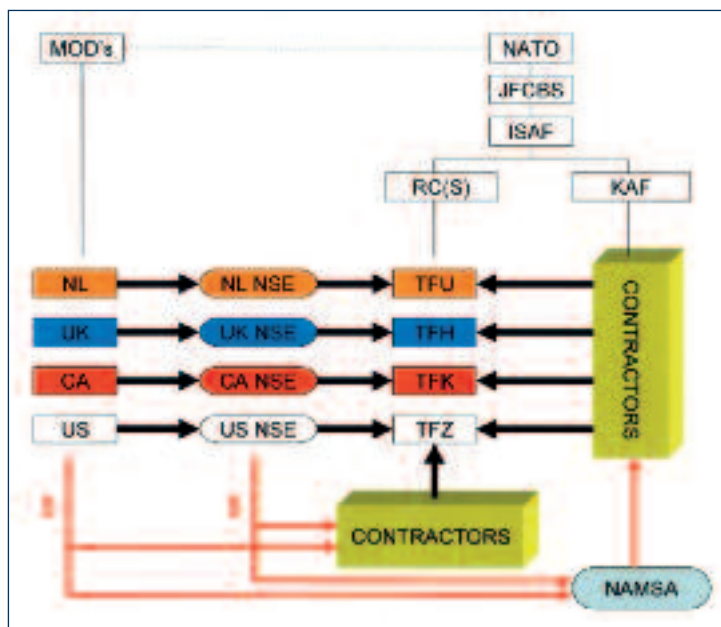
Zoals vermeld geeft dit artikel als eerste inzicht in de vraag welke producten en diensten in het operatiegebied worden uitbesteed. Vervolgens staat de vraag centraal hoe de uitbesteding door de diverse organisaties in het uitzendgebied is georganiseerd. Als laatste bespreken we de manier van budgettering en verantwoording door de militaire organisaties. De antwoorden op de hoofdvragen worden steeds samengevat in een tabel. De tabellen geven in vogelvlucht de uitkomsten weer van gesprekken, eigen waarnemingen en analyses van documenten waarop dit artikel is gebaseerd.

Producten en diensten

Het sourcen van personeel, materieel, goederen en diensten aan de Taskforces en van RC (S) in de missiegebieden en het coördineren van ingehuurd toeleveranciers is een verantwoordelijkheid van de deelnemende landen en van de NAVO zelf. De NAVO, militaire organisaties van de deelnemende krijgsmachten en bedrijven spelen daarbij verschillende rollen.

Tabel 1 laat per land zien welke producten en diensten zijn uitbesteed (aangegeven met een √).

Figuur 1 Organisatie van ISAF in Zuid-Afghanistan

Tabel 1: Producten en diensten die worden uitbesteed in het operatiegebied

	Canada	NAVO (NAMSA)	Nederland	VK	VS
<i>Facilities Management</i>	√ - individueel - via NAVO	√	√ - individueel - via NAVO	√ - individueel - via NAVO	√ - individueel - via LOGCAP - via NAVO
<i>Maintenance & Logistics</i>	√ - individueel - via NAVO	√	√ - individueel - via NAVO	√ - individueel - via NAVO	√ - individueel - via LOGCAP - via NAVO
<i>Security</i>	√ - individueel	–	√ - individueel	√ - individueel	√ - individueel

De diensten zijn hierbij ingedeeld in drie categorieën. De categorie *facilities management* betreft onder meer catering, afvoer van afval, watervoorziening, en gebouwen en terreinen. De tweede categorie, *maintenance & logistics*, betreft de diensten die te maken hebben met het vervoer van goederen en personen, en de inhuur en het onderhoud van voertuigen. De derde categorie in tabel 1 betreft *security*. Hierbij gaat het om beveiliging van kampen, transport en personeel.⁴

Uit de tabel blijkt dat de verschillende krijgsmachten binnen alle categorieën in het missiegebied diensten uitbesteden. Uitbesteden is dus een gangbare praktijk.⁵ De enige uitzondering hier is de NAVO. De NAVO heeft het beleid dat beveiligingsdiensten niet worden uitbesteed, tenzij onvermijdelijk. Dat is ook logisch want beveiligingstaken worden normaal gesproken door de individuele deelnemende landen uitgevoerd. Deze kunnen op hun beurt beveiliging overigens wel uitbesteden.

Voorts komt uit tabel 1 naar voren dat diensten in de categorie *security* uitsluitend op individuele basis aan externe contractanten wordt uitbesteed. Binnen de overige twee categorieën zijn drie vormen van contracteren te onderscheiden:

(1) zelfstandig – bijvoorbeeld Supreme, Danish Camp Supply, Kellog Brown and Root,

(2) via de NAMSA,

(3) via het Amerikaanse *Logistic Augmentation Program* (LOGCAP).

De laatste twee lichten we hierna toe.

De NAMSA is in Afghanistan een logistieke dienstverlener voor NAVO-landen, waarbij haar missie is:

*To maximize, in peacetime and in wartime, the effectiveness of logistics support to the Armed Forces of NATO states and to minimize costs. The core activity is support for weapon systems; however, the Agency's activities are broadening as NAMSA reacts to changes within NATO to provide the logistics support required by the NATO nations.*⁶

In deze missie is te lezen dat de rol van de NAMSA binnen de NAVO aan het verbreden is. Uit interviews komt naar voren dat de NAMSA – als aanvulling op individuele krijgsmachten – een logistieke dienstverlener voor operaties wil zijn; een zogeheten *force multiplier*.

4 AMR International (2007). De categorieën *facilities management* en *maintenance & logistics* zijn overgenomen uit AMR International 2007 (zie noot 8). De categorie *security* is toegevoegd omdat uit ons onderzoek blijkt dat beveiligingstaken die niet in de eerste twee categorieën zijn ondergebracht in de praktijk door krijgsmachten worden uitbesteed.

5 Van Leeuwe (2008), p. 240.

6 Zie: www.namsa.nato.int (29 maart 2008).

FOTO U.S. ARMY, C. FOX-GUTIERREZ

Armed forces can plug in and operate, that is the current set up. When leaving, they just disconnect and other units can plug in again and start the operation.⁸

Overleg met een Afghaanse contractant die een school bouwt in Jalalabad. Afghanistan, 2008

Deze veranderende rol is te verklaren tegen de achtergrond van de steeds kleinere omvang van moderne westerse krijgsmachten. Hierdoor gaan nationale krijgsmachten steeds meer missies samen doen en is de logistiek van die missies niet langer zelfstandig uit te voeren (zoals in Afghanistan). Daarom worden private bedrijven gecontracteerd om deze ondersteuning te verzorgen.

De VS is met dit concept begonnen onder de naam Logistic Augmentation Program. In dit programma is een logistieke dienstverlener gecontracteerd die ondersteuning levert tijdens missies.⁷

De NAMSA biedt krijgsmachten in Kandahar een logistieke springplank. Hierdoor is het zowel voor grotere (het VK) als kleinere (Nederland) krijgsmachten mogelijk om langdurig deel te nemen. Bovendien introduceert dit concept meer flexibiliteit. Het wordt zo eenvoudiger om gedurende de operatie militaire organisaties te rouleren. Een van de geïnterviewden omschrijft dit als volgt:

Op basis van tabel 1 concluderen we ten eerste dat militaire organisaties voor alle onderscheiden producten en diensten zelfstandig bedrijven inschakelen. Ten tweede constateren we dat er via de NAMSA gezamenlijk bedrijven worden gecontracteerd voor de diensten *facilities management* en *maintenance & logistics*. Contracten via LOGCAP staan alleen open voor de Amerikanen.

Organisatie van de uitbesteding

Defensieorganisaties contracteren zowel in Afghanistan zelf, in het eigen 'thuisland', en op de internationale markt om diensten in het missiegebied te sourcen.

Ze stellen daarvoor overeenkomsten op voor de levering van producten en diensten. Tabel 2 geeft weer op welke wijze de NAVO en de individuele krijgsmachten bedrijven contracteren. In deze tabel is opgenomen of landen raamcontracten met een specifieke dienstverlener afsluiten. Canada, het VK en de VS hebben met één dienstverlener een raamcontract afgesloten. Deze dienstverlener levert gedurende de missie verschillende producten en diensten. Hierna lichten we dit concept toe.

⁷ Perry (2007), p. 5.

⁸ NAMSA-vertegenwoordiger in Kandahar.

Tabel 2: Organisatie van de uitbesteding in het operatiegebied

	Canada	NAVO	Nederland	VK	VS
Raamcontracten met logistieke dienstverleners	√ CANCAP Atco Frontec	√ per categorie dienstverlening	–	√ KBR UK	√ LOGAP KBR US
Aanschaf middelen in gebied	√	√	√	√	√
Aanschaf middelen internationaal gebied	√	√	√	√	√
Onderlinge dienstverlening	√ STANAG-procedure	–	√ STANAG-procedure	√ STANAG-procedure	√ ACSA-procedure

Het *Canadian Forces Contractor Augmentation Program (CANCAP)* contracteert logistieke dienstverlening voor operaties. Het CANCAP is oorspronkelijk opgezet om militaire operaties te ondersteunen indien het millenniumprobleem zich op grote schaal zou voordoen. Het bedrijf Atco Frontec is destijds gecontracteerd om militaire eenheden verspreid over Canada te voorzien van voedsel, brandstof en accommodatie.⁹ Na 1 januari 2000 is dit programma voortgezet om de druk op militaire logistieke eenheden te verminderen in voormalig Joegoslavië en Afghanistan. In Afghanistan verzorgt Atco Frontec ondersteuning op het vliegveld van Kandahar. Dit betreft onder meer levering en het onderhoud van gebouwen, en het vervoer van goederen op het kamp.

Het Canadese CANCAP-programma is gebaseerd op het Amerikaanse LOGCAP. In het LOGCAP-concept wordt een bedrijf gecontracteerd dat verantwoordelijk is voor een pakket aan diensten. Het bedrijf kan zelf kiezen hoe en met wie de dienstverlening wordt georganiseerd, waarbij het is toegestaan om te sub-contracteren. Tijdens de verzameling van data voor dit artikel was de overkoepelende overeenkomst voor ondersteuning van Amerikaanse eenheden afgesloten met Kellog Brown and Root US. Het Verenigd Koninkrijk heeft met Kellog Brown and Root UK een raamovereenkomst gesloten

FOTO U.S. AIR FORCE, B. FERGUSON

Beveiliging voor het Bagram 'Provincial Reconstruction Team' in Afghanistan. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de VS contracteert Nederland op basis van de behoefte die voortvloeit uit de missie ontstaat. Zo zijn er aparte contracten afgesloten voor luchttransport, brandstofvoorziening en catering

voor de levering van goederen en diensten aan de troepen in Afghanistan. In de uitvoering van de raamcontracten door Canada, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten valt op dat het Verenigd Koninkrijk de dienstverlening voor een bepaald aantal jaar tegen een vaste vergoeding heeft afgekocht. Canada en de VS hebben er echter voor gekozen om de vergoe-

9 Perry (2007), p. 7.

ding te baseren op basis van daadwerkelijke kostprijs en prestaties.

Nederland heeft op het moment dat de data voor dit artikel is verzameld geen overkoepelende dienstverlener gecontracteerd die verschillende soorten diensten en producten levert. Nederland contracteert op basis van de behoefte die vooraf en tijdens de missie ontstaat. Zo zijn er bijvoorbeeld aparte contracten gesloten voor luchttransport, brandstofvoorziening en catering. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het Amerikaanse LOGCAP-concept contracteert de NAMSА verschillende vormen van dienstverlening bij verschillende bedrijven. Daarbij wordt op voorhand de kostprijs per product en dienst vastgesteld.

Naast de raamcontracten die met internationale bedrijven worden afgesloten, sourcen alle krijgsmachten en de NAVO diensten en producten via lokale Afghaanse bedrijven. Hiervoor hebben de verschillende landen verwervers in het uitzendgebied die goederen en diensten aanschaffen. De landen hebben daarbij het beleid dat eerst naar de mogelijkheden van de afgesloten raamcontracten wordt gekeken en vervolgens naar de lokale markt. De geïnterviewde verwervers geven aan dat dit een mid-

del is voor de wederopbouw. Op deze manier wordt de lokale Afghaanse economie immers ondersteund. Het is voor de verwervers toegestaan om – indien noodzakelijk – internationaal goederen en diensten in te sourcen. De praktische uitvoering verschilt daarbij wel. Britse verwervers zijn verplicht om verwervers in het Verenigd Koninkrijk in te schakelen indien ze buiten het operatiegebied willen contracteren. Canadese verwervers moeten op hun beurt een agentschap in Duitsland inschakelen voor aanschaffingen buiten Afghanistan.

De laatste rij in tabel 2 laat zien dat de krijgsmachten onderling ook diensten en producten kunnen leveren. Binnen de NAVO is daarvoor een *Standard NATO Agreement* (STANAG) opgesteld. De STANAG bevat de procedures voor de administratieve en financiële afhandeling van onderlinge dienstverlening. Onderlinge dienstverlening wordt in het missiegebied verrekend. Dit verrekenen kan financieel zijn, maar het is ook mogelijk om bijvoorbeeld brandstof van een NAVO-land te gebruiken en de hoeveelheid gebruikte brandstof op een later moment terug te geven, als de eigen voorraden weer toereikend zijn.

Overleg met de lokale contractanten op de bouwplaats van het Bamyān 'Regional Health Training Center'. Afghanistan, 2008

FOTO U.S. ARMY

Krijgsmachten die gebruik willen maken van goederen en diensten van de krijgsmacht van de VS moet daarvoor eerst een *Acquisition Cross-Servicing Agreement* (ACSA) met het Amerikaanse ministerie van Defensie afsluiten. De ACSA-organisatie in Kandahar administreert de goederen en diensten die door andere krijgsmachten worden aangevraagd en handelt de bijbehorende verrekening af.

Op basis van tabel 2 concluderen we dat in militaire missies als Afghanistan expeditionaire krijgsmachten functioneren door onderling en van de markt diensten en goederen

te betrekken. Voorts gebruiken Canada, het VK en de VS één dienstverlener voor een belangrijk deel van de logistieke ondersteuning in het missiegebied. Nederland heeft op dit moment niet voor deze structuur gekozen en contracteert, zoals gezegd, uitsluitend op basis van de behoefte die er op een bepaald moment ontstaat. Als laatste geeft het NAVO-agentschap NAMSA invulling aan een nieuw concept om alle krijgsmachten een logistieke basis in deze missie aan te bieden.

FOTO: U.S. ARMY, J. GIPE

Op een conferentie in Asadabad legt een Amerikaanse kolonel aan Afghaanse veeartsen uit hoe de medicijnen werken. Afghanistan, 2007

Budgettering en verantwoording

Een bekend instrument voor democratische controle van overheidsorganisaties is het budgetrecht en het recht op verantwoording. Een militaire commandant heeft daarbij een rol met betrekking tot verantwoording. Wellicht interessanter is dat de militaire commandant ook in zijn dagelijks werk wordt geconfronteerd met de vraag of er voldoende financiële middelen aanwezig zijn om te kunnen blijven samenwerken met de private bedrijven die de commandant ondersteunen. Vanuit dit perspectief is het relevant om, ten eerste, te beoordelen hoe krijgsmachten de financiering van de operaties organiseren. Ten tweede moet worden gezien hoe de administratie van de uitgaven plaatsvindt.

Het VK en de VS

Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten administreren de additionele uitgaven voor missies als een apart artikel in de Rijksbegroting. Deze begrotingsartikelen worden door het ministerie van Financiën beheerd. Defensie kan de additionele uitgaven voor de missie bij dit fonds declareren. In het uitzendgebied worden de additionele uitgaven daarom zorgvuldig geadmistreerd en in financiële systemen geboekt.

De Britse controller in het uitzendgebied moet regelmatig over de uitgaven rapporteren. De militaire controller van de VS synchroniseert dagelijks haar administratie met de basisadministratie in de VS. Hierdoor bestaat er geen behoefte aan rapportages over de realisatie. In beide landen kunnen politici en de samenleving als geheel inzien hoeveel geld er aan de missies is besteed. En wordt de vraag beantwoord: 'hebben wij deze hoeveelheid middelen over voor dit doel'?

Nederland

Additionele uitgaven die door de Nederlandse krijgsmacht voor de missie worden gemaakt kunnen worden geboekt op het budget voor de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS). Het HGIS-budget wordt samen met het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse Zaken beheerd. Voor de additionele uitgaven van de missie wordt van tevoren een budget vastgesteld. Tijdens de uitvoering en achteraf is er aandacht voor het verschil met de realisatie.

De administratie van de uitgaven vindt daarbij integraal plaats in Nederland. In het missie-

gebied worden dossiers samengesteld die in Nederland in de financiële systemen worden verwerkt. In het missiegebied zelf is er geen inzicht in de hoogte van de uitgaven tijdens de uitvoering van de missie.

Canada

Canada administreert de uitgaven en het midelenverbruik in het missiegebied met behulp van het *Enterprise Resource Planning* (ERP)-systeem. In deze administratie wordt gebruik gemaakt van dezelfde beheer- en autorisatiestructuren die in Canada gebruikelijk zijn. Zo bestaan er bijvoorbeeld aparte budgethouders die verantwoordelijk zijn voor delen van het totaalbudget van de missie. De integrale administratie voor de ISAF- missie wordt in het missiegebied door een militaire controller met een team van medewerkers gevoerd.

Ieder jaar wordt een budget voor de missie vastgesteld. Tijdens de uitvoering van de missie wordt het budget volgens vaste intervallen vergeleken met de realisatie en moet daarover verantwoording worden afgelegd aan het ministerie van Defensie in Canada.

De NAVO

Ten slotte is de organisatie van de financiering bij de NAVO relevant om toe te lichten. De NAVO definieert verschillende categorieën landen met specifieke rechten en plichten. Ten eerste: de groep *Stakeholder Nations*. Deze landen leveren het grootste deel van de troepen aan de NAVO voor deze missie. De Stakeholder

Nations stellen vooraf aan de NAMSA gelden ter beschikking voor de betaling van goederen en diensten die volgens de contracten worden geleverd. Op het moment van daadwerkelijk gebruik verklaren de controllers van de militaire eenheden op Kandahar dat de goederen en diensten gebruikt zijn en communiceren dat naar het ministerie in het eigen land. De NAMSA haalt vervolgens het bedrag van de rekening af. Zodra het saldo op deze rekening onder een van te voren afgesproken minimum komt vult het land de rekening weer aan.

Ten tweede is er de groep van *Embedded Nations*. Deze landen zijn logistiek en administratief ondergebracht bij een van de Stakeholder Nations. De Stakeholder Nations betalen volgens de hiervoor beschreven procedure, en staan borg voor het gebruik van goederen en diensten door de Embedded Nations. De Embedded Nations betalen voor het gebruik van goederen en diensten aan de Stakeholder Nations. De laatste groep zijn de landen die er voor kiezen om niet te worden ondergebracht bij een Stakeholder Nation. Eenheden van deze landen kunnen een directe verkoopovereenkomst met de NAMSA afsluiten en betalen op basis van facturen direct aan de NAMSA. De NAMSA zelf administreert het middelen gebruik in een ERP-systeem. Dit systeem is gekoppeld aan een basisadministratie in Luxemburg.

Tabel 3 geeft aan dat voor het verrekenen in het missiegebied andere procedures gelden dan in het eigen land. Militaire controllers hebben

Tabel 3: Budgettering en verantwoording

	Canada	NAVO	Nederland	VK	VS
Financiering		gebruiker betaald	HGIS: combinatie van ministeries	aparte categorie in Rijksbegroting	aparte categorie in Rijksbegroting
Budget	vastgesteld	–	vastgesteld	open	open
Administratie	integraal in missiegebied	gecombineerd: in missiegebied en in Europa	in Nederland	integraal in missiegebied	integraal in missiegebied

Het 'Canadian Forces Contractor Augmentation Program' contracteert logistieke dienstverlening voor operaties. CANCAP-werknemers voorzien flessen bronwater van etiketten

Afsluiting

In militaire missies als Afghanistan functioneren expeditionaire krijgsmachten door van elkaar en van de markt goederen en diensten te sourcen. Daarbij schakelen de krijgsmachten voor alle onderscheiden producten en diensten zelfstandig bedrijven in of maken gebruik van bedrijven die de NAMS heeft ingehuurd. De expeditionaire krijgsmachten kunnen ook gebruikmaken van dienstverleners die door andere krijgsmachten zijn ingehuurd. Militaire commandanten worden geconfronteerd met krijgsmachten die functioneren in een netwerk van organisaties, dat met behulp van contracten met elkaar verbonden is.

daardoor, naast kennis van de eigen financiële systematiek, kennis nodig van bijvoorbeeld de NAVO-regelgeving. Ten tweede blijkt dat, hoewel budgettering en administratie in eerste instantie primair een nationale taak is, de feitelijke uitvoering van diensten steeds meer een gezamenlijke taak wordt. Dit betekent dat budgettering, administratie en het verrekenen van invloed is op de mogelijkheden van optreden van militaire commandanten. Daardoor heeft de militaire commandant er belang bij om ook dit aspect van de missie goed te organiseren.

Zelfs diensten die in het eigen land intern worden uitgevoerd, zoals catering door Paresto in Nederland, worden in het missiegebied aan marktpartijen overgelaten. Wat in de 'koude situatie' (het eigen land) niet wordt uitbesteed, wordt tijdens de 'hete situatie' (expeditionair optreden) wel uitbesteed.¹⁰

De militaire organisaties van Canada, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten

10 De begrippen 'koude situatie' respectievelijk 'koude organisatie', en 'hete situatie' respectievelijk 'hete organisatie' ontleen wij aan Soeters (2000).

gebruiken één dienstverlener voor een belangrijk deel van de logistieke ondersteuning in het missiegebied. Op basis van een aanbestedingsprocedure wordt een onderneming geselecteerd die volgens een raamcontract verschillende diensten en producten voor missies levert. Nederland heeft niet voor deze structuur gekozen en contracteert uitsluitend op basis van de behoefte die er op een bepaald moment ontstaat.

Vergelijkbaar met de Angelsaksische aanpak geeft het NAVO-agentschap NAMSA invulling aan een nieuw concept om alle krijgsmachten een logistieke basis in deze missie aan te bieden. Het doel van dit concept is om landen eenvoudiger aan de missie te kunnen laten deelnemen. De NAMSA contracteert bedrijven voor het leveren van diensten en producten in het missiegebied. Omdat verschillende landen hiervan gebruik kunnen maken zijn er, naast organisatorische en praktische voordelen, schaalvoordelen te realiseren. Voor een organisatie als de NAVO is dit een concrete invulling van de transformatie die is ingezet door de veranderende veiligheids situatie in de jaren negentig van de vorige eeuw.

Het ontbreken van een NAVO-breed logistiek concept dat is gebaseerd op samenwerking, blijkt overigens een aandachtspunt voor de toekomst. Een van de geïnterviewden verwoordt het treffend:

Het NAVO-agentschap NAMSA contracteert bedrijven voor het leveren van diensten en producten in het missiegebied. Omdat verschillende landen hiervan gebruikmaken, kunnen schaalvoordelen worden gerealiseerd

One of the future issues is to get a joint logistic concept at NATO level in place (a new one, not based on the Cold War). This will make the requirement phase a lot easier and gives a firm base for future contracting.¹¹ ■

Literatuur

- AMR International, Defence Support Services Report 2007. St George's House, London, 2007.
- Hiemstra, R.R.K., Krijgsmacht in krijtstreep: Implicaties van de private militaire industrie voor westerse krijgsmachten, in: *Militaire Spectator* 174 (2005) (7/8), 296-308.
- Perry, D., Contractors in Kandahar, Eh? Canada's 'Real' Commitment to Afghanistan, in: *Journal of Military and Strategic Studies* 9 (2007) (4), 1-23.
- Smit, A.G., Zelfdoen, samenwerken of uitbesteden? Naar een optimale besluitvorming over sourcing. HDV- onderzoeksrapport, 6 april 2008.
- Soeters, J., Culture in Uniformed Organizations, in: N.M. Ashkanasy C.P.M en M.F. Peterson (red.), *Handbook of organizational culture and climate*, Sage, Thousand Oaks, 2000, 465-481.
- Van Leeuwe, J.M.D., De inhuur van private militaire bedrijven in operatiegebieden, in: *Militaire Spectator* 177 (2008) (4), 240-245.
- Voetelink, J., De status van contractors bij de ondersteuning van Nederlandse troepen in het buitenland, in: *Militair Rechtelijk Tijdschrift*, 100 (2007) (7), 229-251.

¹¹ NAMSA vertegenwoordiger in Kandahar.

Effects-based Education: From Cadet to the Commander-in-Chief

Defence Education and Research in a New Age

Although the current scholastic approach remains vital, the didactic challenge for defence educators today is far greater than just passing on insight and experience. A new balance between academic learning and experiential learning, so important to the officer, is needed. It could be provided by a future defence academy that is built around three 'institutes' representing command, learning and security. Here, defence educators could stimulate a commitment to life-long learning and contribute to the longer-term objective of creating a cadre of officer-scholars with doctoral degrees.

*Prof. dr. S.J. Lindley-French**

In an age in which defence budgets are under ever increasing pressure, in which the military task-list expands exponentially in line with the complexity of operations, whilst the number of boots shrinks and in which defence inflation is running at between 8 and 10 percent per annum defence educator/academics need to re-think. Indeed, the mindset of educators, the approach to education and supporting research has simply not transformed anything like as fast as the operational experience and thus the needs of the services. At the very least there needs to be a much clearer understanding of the role of defence educators, their mission and method.

Indeed, definition herein is vital because in defence education there are educators who are not academics and academics who are not educators. Too often that distinction acts to prevent the two credibilities that defence education is built on, namely the academic

credibility of defence educators in the classroom, and defence credibility of academics. Make no mistake: defence education is an enabler of the military-security effect – nothing more, nothing less – and a new partnership between the military and academics is needed if effects-based education is to be relevant to the complex challenges military personnel face. Therefore, the challenge is to answer three simple but profound questions. First, what kind of officer should be the product of defence education in ten to fifteen years time? Second, what is the role of defence education and research therein? And third, how should defence academies be organised to that end?

The purpose of defence education and research is to enhance effect by supporting the forces to achieve mission success at an acceptable level of both risk and cost by shaping people better able to both understand the operational environment and act within it. Everything educators do therefore must pass a criterion: defence research must be demonstrably both actionable and teachable. Defence educators must constantly strive therefore for

* Julian Lindley-French is Professor of Military Operational Science at the Netherlands Defence Academy and Senior Associate Fellow of the Defence Academy of the United Kingdom.

excellence through the provision of education and support relevant to the needs of the young men and women that are sent and will be sent into dangerous places. It is all about them.

Consequently, gone are the days when defence academics could insist upon a version of academic freedom that permits the indulgence of researching and teaching what academics like and when academics like it. Of course, educators must propose topics to the service chiefs who do not themselves always understand what they want. However, it is ultimately then up to them to decide what is researched and what taught even if thereafter the right to academic freedom must be respected as necessary to drive the effect forward having been so tasked.

The longer-term objective is to create a cadre of officer-scholars with doctoral degrees

There are three other areas germane to the mission. First, why the accreditation of defence academies, courses and, ultimately, research matters. Second, why the creation of a cadre of officer-scholars will be vital to future effectiveness of armed forces. In other words, the who, the why and the what of the relationship between the military officer and academic research. Third, what is the likely relationship between the future of defence education and research and the future role of defence academies.

Why Accreditation Matters

BAMA (Bachelor and Masters degrees) accreditation is at the centre of the future mission of defence academies. Unfortunately, many senior military officers the world over do not really understand why. This is not surprising given the rightful focus on current operations. However, this results in a very real problem for modern defence academies – where do they belong in the order of effect? The extent of this problem is demonstrated by the mismatch between the personnel policies of the services

and the needs and mission of most defence academies. Equally, many of the civilian academics who serve the military do not themselves really understand or can explain how and why accreditation is relevant to the needs of the armed forces (as opposed to being relevant to their own standing in their respective academic communities).

The demonstrable benefit of accreditation is in fact simple. First, the accreditation of scientific education at BA level is a vital tool in attracting bright cadets in what is always a competitive labour market for the intellectually gifted. Armed forces need ever greater numbers of ever more intelligent people in their officer corps who are able not only to do, but to think *and* do better. They must have something to aim for from Day One which motivates them to join and to stay.

Second, research accreditation is vital because it validates the research that defence academics must undertake to support the intellectual effect implicit in the planning and performance of militaries in complex environments. Rigour, validation and method matter in proving the case as part of a research strategy that must be designed from the outset to be relevant to the needs of the armed forces and systematic in its design and application. That is the reason for MA accreditation, not in itself university status.

Twin-Track Approach

However, education and research accreditation are not the same things and should not be linked as a matter of principle. That is why NLDA has adopted a twin-track approach. When NLDA achieves BA accreditation next year it will then be up to the Services to decide if and when the Academy aims for the research accreditation goal. However, it must be based on an assessment of *their* needs. Whilst important, the status of academics in defence academies must not be the driving factor. Make no mistake, such accreditation will take time, effort, money and a new partnership between academia and the armed forces that is as yet only at its most primitive in most European countries. Moreover, MA accreditation, be it of

either a course or associated research, is not an extension of BA accreditation. Rather, such accreditation requires a thorough understanding of the specific strengths and weaknesses of a faculty and the specific questions that will be posed by a visitation from the accreditors. Only then can a faculty-wide plan be created that can work up the necessary structures, personnel and performance that what is a very demanding quality control level will demand.

Equally, accreditation must not be seen as the preservation of an academic tradition for academia's sake in any one country. Indeed, if there is one field of activity where international education and research benchmarking matters it is defence education. Why? First, because most allies will rarely if ever deploy in the absence of forces and partners. Second, because small militaries need big thinkers for sustained effect. Again, if teachable and actionable is and must be the mantra a very broad view of the world is needed, its doings and those of others given the dangerous reality of the future careers cadets have chosen and the complex relationships they must forge with partners at all levels of command.

At the very least the relationship between accreditation, education and research excellence, and the link with the needs of the services, must be far better explained to all concerned by those responsible if a partnership is to be properly established between the military and defence academics that does not as yet exist in most countries. In other words a vision is needed. At the very least there needs to be much more focus on a direct interface between operations, research and education. Failure to pursue such a partnership will over time emaciate the role of defence academics to the profound disadvantage of all.

The Need for Continuous Learning

Defence education is not just about cadets – it is about effective continuous learning. On a recent trip to Afghanistan discussions took place between this author and officers at all

FOTO: MARTIN ROEMERS/HOLLANDESE HOOGTE

Accreditation is at the centre of the future mission of defence academies

levels of command from several countries about their preparedness for the mission prior to deployment. The answers received were sobering. Few officers were prepared for the complex challenges posed by complex missions, especially when it came to dealing with civilians on all sides of a very complex equation therein. There is still a culture in too many militaries that takes the view that learning on the job is the crucial element of learning itself, seemingly based on a conviction that generalists can do everything. In complex environments such a simplistic concept is dangerous.

Rather, this is an age in which continuous learning is a vital operational need, in which questioning the conventional is not only a fact of life, but a must for people at all levels of command because access to information and its use is the platform for mission success. Therein lies the opportunity for defence educators if they can grasp it. Educators do learning, they know how to question and understand the generation and dissemination of information. That, after all, is the only justification for defence educators and the burden they impose on the defence budget and the national taxpayer. However, if educators are to perform the combat support service they must not only know about the context of operations in such

places as Afghanistan (now, the past and in the future), they also must be prepared to get out there and research the challenges that the people they support face every day. If there is one area of professional life demanding of applied research it is the armed forces.

Cadre of Officer-Scholars

Therefore, Military Operational Art and Science (MOAS) at NLDA is beginning a journey to create a unique relationship between practical academics and officers with operational experience. To that end, all research must appear in the classroom and any research must be relevant and contemporary to the theatre of operations. It is not easy. The majority of military officers are not academics. They did not sign up to be academics. That is why MOAS has initiated operational consultancy. Indeed, where academia meets the military the research output is consultancy with the aim of generating creative effect. Over-loading officers with an excessive methodological rigour or benchmarking progress by insisting that they publish in little read dusty peer reviewed tomes simply condemns the thinking officer to a failure that he or she does not deserve.

The pioneer project is a consultancy project on behalf of the Royal Netherlands Navy, in particular the Royal Netherlands Marine Corps, on the future of Riverine Operations. First, because it is needed. Second, because the project establishes a precedent for practical and operationally relevant research by the Netherlands Defence Academy in direct support of a future concept of operations. The research involves and requires basic but robust disciplines of building and assessing evidence and thereafter offering options based on the simple but vital method of letting the evidence tell the story. All elements of research are present; hypothesis crafting, testing, validation, re-testing and reporting.

The longer-term objective is to create a cadre of officer-scholars with doctoral degrees who sit at the nexus between operational experience and creative knowledge. Careers have traditionally been carved out on operations. That will not

alone be sufficient in the future. There is a pressing need for people who combine both operational experience with high-level knowledge, especially for small militaries engaged on long operations in big places. US General David Petraeus penned a famous article entitled 'To PhD or not to PhD'. In it Petraeus stressed the value of a cadre of officers who sit at the interface of operations, analysis and reflection. Able to learn from their experiences and yet armed also with full research capacity at a high level of rigour. This is to insure lessons-learned exercises become much more than super operational logs that too often gather dust on classified, but forgotten shelves in the central archives. Be it the writing of doctrine, or the preparation of the future force, be it reinforcing the link between the private soldier and the commander-in-chief, or understanding planning and policy in complex coalition environments such officers will be vital in maintaining a planning and command continuum in complex environments and answering that most salient of contemporary challenges; what to plan for?

The Future of Defence Academies

Everything defence educators do must be about effect on the ground, in the air, at sea and at *every* level of command. Educators need to eat, sleep and breathe that challenge. In an ideal world the marriage of academia with defence would lead to a very different kind of defence academy. Defence academies would become less cadet and officer factories and more a kind of defence information super-highway, a vision shared with a colleague at the United Kingdom Defence Academy, David McOwat.

The current scholastic approach of course remains vital. There must after all be something to learn and a mechanism for passing on both insight and experience. However, the didactic challenge is far greater today given that many of the comfortable assumptions long held about identity and culture can no longer be assumed if academies are to maximise effect on limited human and financial resources in complex environments over

FOTO USAF, JOHN COLLINS

Continuous learning is a vital operational need

time and distance. For defence educators the mission is not simply to educate *per se*, but to create an intellectual home in which culture, identity and principles are shared and thus form the very basis of that all important future *esprit de corps*. Equally, the military trainers, especially those that come from the ranks need to understand that an academy is more than a four year boot camp. There must be room to learn, to take risk, even to fail for creating the safe environment for failure is the essence of successful learning.

Commitment to Life-Long Learning

In effect defence educators must not only seek to help shape the world view of the individuals under their charge, but must also generate a commitment to life-long learning that can enable them to observe, adapt, lead and re-assess as a matter of course. Indeed, leadership at the junior leader level will only emerge from officers who both know a lot and know how to think a lot. At the cadet level whilst undoubtedly a challenge such an objective is not impos-

sible. The young brain is after all the most open. However, such a vision also presents a didactic challenge. Indeed, whilst the baby boomer generation that is coming to (and passing) maturity was focussed on facts and the written word, today's young people are much more attuned to ideas and images and that needs to be understood.

That is why a new balance between academic learning and experiential learning is so important for the officer. However, to achieve such an objective the command and promotion culture in armed forces will also have to change. Too often courses are simply seen as badges of merit, boxes to be ticked, irrespective of either the utility of the course in question, or the merit of the content. Once achieved the recipient moves on to higher and greater things. The challenge is to get the experiences of command re-cycled so that those who follow-on benefit from their superiors in such a way that superiors themselves become far better purveyors of their experience, their science and their art. It is not just about what is learnt, but the very method of learning and the communication of learning.

Central to that mission is a new approach to understanding the role of the academy as an institution. The point of safe learning environments is to promote risk-taking, to celebrate thinking that challenges orthodoxy and to build analytical self-confidence. Given the very complex nature of operations today *group think* is the enemy. Consequently, all education and research must be seen as a real investment in the individual with the group becoming a place in which solutions can be tested and validated. Future academic defence education of officers will thus necessarily require a new interface between lessons-learned and contextual understanding – at both the historical or functional levels.

The Three Institute Academy

Therefore, the future defence academy should necessarily be built around three 'institutes'. A *Command Institute* would be devoted to the

betterment of leadership in all its forms. It would have a functional emphasis to better enable officers to prepare for the complex task-list through a much more specialised form of advanced education, reinforced by e-learning even in theatre. It would also be the guardian of continuous evaluation and set the standards for all officers to achieve, as well as being responsible for the continuous review of such standards.

A Learning Institute would be devoted to better understanding and promote the process of learning; how to learn and what to learn. The Learning Institute would also be the repository of lessons-learned. At its heart would be a process of continuous net assessment that would inform both education and operations through effective research. In effect, such an institute would be the nexus between research and education, between operations and academia.

A Security Institute would, in effect, be the education and research embodiment of the Comprehensive Approach embedded in a defence academy and at the interface of civil and military efforts. It would, by its very nature, be information-centric with the aim of generating innovative combined and joint civilian and military partners. It would roam wider than the defence academy *per se* for it would consider effective conflict prevention and diplomacy as part of its remit to address broader security effect.

At the heart of the future academy would be a radical education and research strategy with a product focus that stretches across the three institutes. The 'product' would be cutting edge curricula and a programme of research in support of education that would be constantly under review. The needs of the officers would be the critical ground. The objective is educated people who want to learn and who understand the relationship between learning and effect and information rich people who know how to generate information and use it at all levels of command. Above all, the objective must be to generate open-minded and intellectually elastic people who from the very beginning are in-

stinctively joint – including civilians. Indeed, effects-based education along the command chain could even involve ministers attending ultra senior courses relevant to their understanding of their place in the effects chain.

From Cadet to the Commander-in-Chief

The future academy would be thus nothing less than a one-stop shop for the generation of cost-effective effect through information and education that both shapes the future commander and reinforces the future commander, that advises on future operations and takes lessons from them and which reinforces the link of understanding between civilian leaders at the pol-mil level *and* the future officer at ground level. Nothing less will justify the tax-payers investment in such institutions. Nothing less will lead to the kind of thinking officer of the future – able to think, armed to think. Nothing less will create an effects continuum able to match the security continuum, in which defence is an important but not sole part.

Remember, the twenty-first century will still be the age of the network enabled multi-task effective, before it is the age of the network centric super warrior. The role of the mind will be as important as the capability. The future academy will be thus an enabler and a driver of change, able to match planning with performance through human software and capable of researching and providing answers to the knottiest of campaign and operational challenges. The future academy will be at the centre of an education-research-effect continuum.

Everything defence educators do must be grounded in that reality – the reality of the magnificent people they serve. Defence educators cannot let them down. Remember, some ages forgive mediocrity. This is no such age. ■

Gidsen, berichtbrengers, spionnen en krijgsgevangenen

Optreden in voormalig Nederlands-Indië, 1900-1949

Internationale strijdmachten worden vandaag de dag op meerdere plaatsen geconfronteerd met operaties tegen opstandige bewegingen. De tegenstanders dragen, afhankelijk van de optiek, vele namen, zoals terroristen, partizanen, vrijheidsstrijders, opstandelingen, rebellen en verzetsstrijders. Dit alles is niet echt nieuw. De Nederlandse krijgsmacht werd tussen 1822 en 1949 in het toenmalige Nederlands-Indië met een dergelijke tegenstander geconfronteerd. Wat waren toen de ervaringen? En wat valt er te zeggen over informanten en gevangenen, over vergeldingsmaatregelen en gijzelaars? Waren er methodes die ook nu nog bruikbaar lijken?

Dr. S.J. de Groot*

Het doel van dit artikel is nader te belichten hoe het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL)¹ en later ook de Koninklijke Landmacht (KL) en de Koninklijke Marine (KM) met de Mariniersbrigade volgens de voorschriften moesten omgaan met potentiële tegenstanders en gevangen genomen guerrillastrijders in de periode 1900-1949. Het artikel is voornamelijk gebaseerd op het eerste officiële KNIL *Voorschrift voor de Uitoefening van de Politiek-Politioenele Taak van het Leger (VPTL)* en aanvullende voorschriften van het KNIL en de KL.

Teitler heeft de voorlopers van dit eerste officiële KNIL-voorschrift, dat aan de ongeregelde oorlogvoering is gewijd, uitvoerig besproken in de *Militaire Spectator*.² Ook De Moor gaat in op dit onderwerp in zijn bijdrage in het speciale nummer *Counter-insurgency: doctrine en historie* van dit tijdschrift.³

In dit artikel zullen na een historische inleiding de volgende onderwerpen de revue passeren: de kleine oorlog tegen de ‘inlandse vijand’; informanten en krijgsgevangenen; vergeldingsmaatregelen; collectieve aansprakelijkheid en gijzelaars. Het artikel sluit af met een slotbeschouwing.

Historisch overzicht

Tegenwoordig worden we vrijwel wekelijks in de pers geconfronteerd met het optreden van internationale strijdmachten aangewezen voor vredesondersteunende operaties (*PSO-Peace Support Operations*) als onderdeel van crisis-beheersingsoperaties (*NA5CRO-Non-Article 5 Crisis Response Operations*).⁴ Deze strijdkrachten zijn actief in verschillende delen van Afrika en Azië tegen opstandige bewegingen. Deze bewegingen worden onder velerlei benamingen beschreven, waaronder: terroristen, partijgangers (partizanen), vrijheidsstrijders, opstandelingen, rebellen en verzetsstrijders. In het nog niet zo ver achter ons liggende verleden werd Nederland in zijn grootste overzeese gebiedsdeel Nederlands-Indië geconfron-

* De auteur was verbonden aan het Rijks Instituut voor Visserijonderzoek (MLNV). Thans is hij vrijwilliger bij het NIMH. Hij heeft diverse boeken en artikelen geschreven op het gebied van de krijgsgeschiedenis. Dank aan dr. J.A. de Moor (NIMH), genmaj b.d. drs. T. de Kruijff en prof. dr. J. Hoffenaar (NIMH) voor hun suggesties en aanbevelingen bij het kritisch doorlezen van de verschillende stadia van dit artikel.

Een brigade van het Korps Marechaussee (KNIL) op mars. De dwangarbeiders ('ketting-beren') zijn herkenbaar aan de 'toedoeng' (zonnehoed)

Bron: Anon., 'Reproducties van foto's' (Batavia, 1926)

teerd met de strijd tegen een binnenlandse (inlandse) vijand. Tegen deze vijand werd hard opgetreden.

De gehele 19-de eeuw heeft Nederland een voortdurende strijd moeten leveren om het gezag in Nederlands-Indië te kunnen handhaven. De taak van het Indisch Leger was het verzekeren van de binnenlandse rust, orde en veiligheid. Voorts behoorde ook het geven van steun aan het gezag en waar nodig het afdwingen van gehoorzaamheid aan gegeven bevelen tot de taken. Tevens werd goedgezinde bevolking tegen de 'kwade elementen' beschermd. In de hele Indische Archipel moesten kleinere en grotere acties worden uitgevoerd door het KNIL.⁵

Het leger, dat vanaf het herstel van Nederlands onafhankelijkheid in 1813 tot 1830 in Indië aanwezig was, werd geleverd door de Nederlandse landmacht. Deze krijgsmacht werd versterkt met inheemse soldaten (de verhouding Europeaan : Indonesiër was ongeveer 1:1). In 1830 kreeg het leger in Indië een eigen organisatie en kwam het los te staan van de Nederlandse landmacht.

De verhouding Europeaan versus Indonesiër veranderde geleidelijk ten gunste van het aantal inheemse militairen. In 1937 was de verhou-

ding 1 Europeaan : 3 Indonesiërs. Het KNIL bestond toen uit ongeveer 33.500 manschappen. Meer dan een derde van hen waren Javanen, een zesde Menadonezen en een achtste Ambonezen. Voorts dienden er in totaal 3300 Soendanezen, Timorezen, Madoerezen, Boeginezen, Atjehers en Maleiers. Behalve Nederlanders (koloniale) dienden er in de 19-de eeuw een groot aantal buitenlanders bij het Indisch Leger.

Er laten zich in het optreden tegen de binnenlandse vijand in de periode 1822-1949 drie delen onderscheiden: het eerste tijdperk (1822-1900), het tweede (1900-1942) en het derde tijdperk (1942-1949).

Eerste tijdperk

Het eerste tijdperk was de periode van het georganiseerde verzet. De bevolking trok zich terug uit de woonplaatsen en de landbouw, handel en nijverheid stonden stil. Bendes vielen aan of trokken zich terug in versterkte plaatsen ('bentengs'). Om enkele voorbeelden uit dit tijdperk te noemen: de Padri-opstand op Sumatra's Westkust (1821-1837), expeditie naar Bali (1846, 1848, 1849), expeditie tegen Ceram (1851, 1860, 1865, 1866), de Atjeh-oorlog (1873-1903) en Midden-Java (1871).⁶

Tweede tijdperk

Toen het verzet gebroken was en er een adequaat civiel bestuur tot stand gekomen was, volgde het tweede tijdperk, waarin van militaire zijde met kracht en volharding werd opgetreden om de laatste verzetshoofden en hun bendes uit te schakelen. Deze periode duurde van circa 1900 tot 1942.

Derde tijdperk

Het derde tijdperk is de periode van het verval van het Nederlands gezag over Nederlands-Indië. Hierin valt de bezetting door Japan van Nederlands-Indië (1942-1945). Na de capitulatie van Japan, het einde van de Tweede Wereldoorlog, keerde het Nederlands gezag maar in beperkte mate terug.

Er brak een periode aan van Nederlands groot-schalig optreden tegen de naar onafhankelijk-

heid strevende republikeinse rebellengroeperingen. In deze periode zijn er grote verliezen aan mensenlevens, vooral aan de republikeinse kant. Ondanks de aanzienlijke mindere verliezen aan Nederlandse kant was Nederlands-Indië een verloren zaak. In de periode 1945-1949 kwam zowel de grote oorlog in de vorm van de twee Politionele Acties in 1947 (21-7 tot 4-8) en in 1948/49 (19-12-48 tot 4-1-49) voor als de periode van de 'kleine oorlog', de guerrilla-oorlog. Feitelijk ontbrak deze laatste vorm nooit gedurende de periode 1945-1949.

Na de Tweede Politionele Actie werden er bij benadering door de Indonesiërs 2.208 aanvallen op Nederlandse militaire posten uitgevoerd; 1.614 aanslagen op Nederlandse voertuigen en konvooiën; 597 voertuigen en konvooiën liepen op een mijn en er waren 9.911 patrouillegevechten tussen KL/KNIL en TNI.⁷ De Indonesiërs wisten de overwinning te behalen door een langdurige guerrilla die zij voerden. Grote slagen, zoals de Politionele Acties, waarop de Nederlandse legerleiding haar strategie concentreerde, leverden niet het gewenste resultaat.

De twee Politionele Acties worden vaak als hoogtepunten aangemerkt in het Nederlands militair optreden in de periode 1945-49. Het is maar hoe men het wil zien. De duur van de operaties was voor beide acties twee weken. Tijdens de Tweede Politionele Actie sneuvelden er 4.389 TNI-militairen⁸ en werden er 2.414 krijgsgevangenen gemaakt. In de periode januari tot augustus 1.949 sneuvelden 46.818 TNI-militairen, werden er 2.067 gewond en werden er 39.451 krijgsgevangenen gemaakt. In de totale periode, tijdens en na de Tweede Politionele Actie verloor de KL/KNIL/Mariniersbrigade 1.189 militairen, en waren er 2.539 gewonden en 123 vermisten.⁹

De kleine oorlog tegen de 'inlandse vijand'

In de jaren twintig van de 20-ste eeuw ontstond er onder het officiers- en onderofficiërskorps van het Indisch Leger steeds meer vraag naar regels voor het optreden in kleinere verbanden, het zogeheten patrouillelopen. Er was geen

Marsbivak van een brigade Marechaussee (KNIL). De schildwacht heeft de typische houding aangenomen met klewang en karabijn

Bron: Anon., 'Reproducties van foto's' (Batavia, 1926)

officieel voorschrift. Wel waren er wenken, leidraden, aanwijzingen en gedragsregels verschenen en handreikingen die betrekking hadden op de ongeregelde oorlogvoering, geschreven door officieren. Deze geschriften hadden geen officiële status en werden particulier uitgegeven. Waarom het KNIL deze geschriften overliet aan particulier initiatief van officieren is overigens niet duidelijk.¹⁰ Mogelijk lagen er economische motieven ten grondslag aan deze traditie van het KNIL. Zo werd er rond 1906 gebruik gemaakt van *Wenken van hier en daar*, geschreven door de instructeur van de kaderschool te Tjimahi, eerste luitenant (KNIL) H.P.C. Hoetjer (geboren 1873) en van de *Gedragsregels tegen den I.V.* (Inlandse Vijand) van de instructeur van de kaderschool te Magelang, eerste luitenant (KNIL) A.H.M. Eyken (geboren 1869).

Het patrouillelopen werd in de praktijk onderwezen door ervaren patrouillecommandanten te velde. Deze ervaren officieren en onderofficieren faseerden langzaam uit het leger. De relatief rustige toestand in Indië deed de nodige ervaring voor het optreden in kleinere verbanden wegebben. Vandaar de behoefte om regels officieel voor het eerst op schrift vast te leggen. Op het voortraject hiervan gaat dit artikel niet of nauwelijks in, noch op de feitelijke strijd tegen de inlandse vijand. Er bestaan namelijk

zeer veel zeer lezenswaardige publicaties op dit gebied.¹¹

Het eerste voorschrift

Luitenant-kolonel (KNIL) R.M. van Mourik (geboren 1882) vroeg zich af waarom het legerbestuur van het KNIL niet al lang was overgegaan tot de uitgifte van een alleszins voldoende schenkend tactisch voorschrift voor het in klein verband optreden tegen de inlandse vijand. Hij hoopte hierin te voorzien met zijn *Wenken voor patrouilles*, dat hij in 1926 uitgaf bij Visser & Co. in Weltevreden.¹² Deze publicatie is te beschouwen als een eerste poging om tot een voorschrift te komen voor de 'kleine oorlog', de guerrillaoorlog.

Opvallend is dat Van Mourik van oordeel was dat een patrouille die in een hinderlaag viel, zich zoveel mogelijk diende te verweren met het 'blanke wapen', de marechausseesabel of de bajonet. Van Mouriks ervaringen te Atjeh, waarmee hij ridder MWO 4 verwierf, zal hier zeker aan ten grondslag liggen. Een andere reden was de hoeveelheid karabijnmunitie die een beperkende factor was op lange patrouilles. Op de sabel kan men, mits goed geoefend, altijd vertrouwen.

Wat betreft de munitievoorraad bij de man moest een kwart als reserve worden beschouwd. Deze reserve mocht niet worden verschoten behalve na toestemming van de leider van de

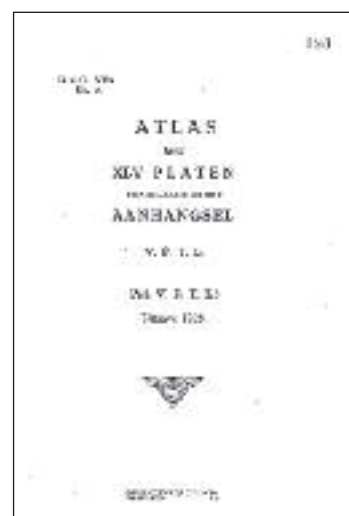
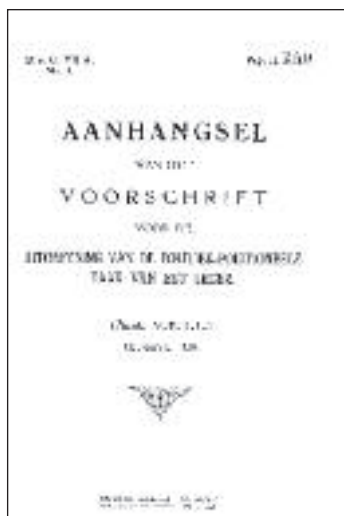
actie. Bij meerdaagse acties moest de helft van de munitie als reserve worden beschouwd.¹³

Het VP TL

In 1928 kwam het Departement van Oorlog te Batavia met een eigen voorschrift voor het KNIL, het *Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek-Politioenele Taak van het Leger* (VP TL).¹⁴ De Legerleiding beseftte de waarde van de in de rapporten en verslagen verzamelde jungleervaring, beschreven door de patrouillecommandanten. Om deze reden werd een selectie uit deze rapporten en verslagen samengesteld, aangevuld met gedrukte bronnen en gepubliceerd als *Aanhangsel van het Voorschrift*.¹⁵ Een 254-tal praktijkvoorbeelden worden in dit werk weergegeven. Een inhoudsopgave van de voorbeelden, een rangschikking van de voorbeelden in chronologische volgorde, een opgave van de bronnen en verwijzing naar het relevante artikel in het VP TL maken het boek voor de gebruiker zeer toegankelijk. Oorspronkelijk werden voorbeelden over de guerrillaoorlog in de gehele Indische Archipel uit de periode 1876-1926 gegeven. Zoals elk voorschrift werd het boek gewijzigd en geactualiseerd op 1 februari 1934. Aan het *Aanhangsel* werd een *Atlas* toegevoegd met 45 kaarten om de opgetekende voorvallen te verduidelijken.¹⁶

Inhoud VP TL

Het VP TL bestaat uit een twintigtal hoofdstukken en een aantal bijlagen. De hoofdstukken

behandelen verschillende onderwerpen, zoals de taak van het leger in Nederlands-Indië en de regeling van de verhouding en de samenwerking tussen civiele en militaire gezagdragers. De nadruk ligt daarbij op de inzet van militairen in de gewesten buiten Java en Madoera voor het verrichten van politiediensten. Dit behoorde feitelijk tot de taak van de veldpolitie. Voorts komt het gebruik van de wapens (karabijnmitrailleurs (pistoolmitrailleurs), handgranaten en mitrailleurs), munitie en reservedelen aan de orde. De taak van de officieren en kader in het algemeen en het optreden tegen de bevolking en verzetslieden worden eveneens beschreven. Ook hoe het verzet te herkennen en de verschillende manieren van vechten bij de verschillende bevolkingsgroepen zijn vermeld.

De brigade werd geïnstrueerd over hoe men berichten moest inwinnen en gegevens verzamelen over de binnenlandse vijand. En hoe hierbij gebruik te maken van gidsen, spionnen en tolken. Hoe de patrouilles moet optreden te velde wordt eveneens vermeld. Hierbij komen onder meer aan de orde: patrouillegebieden, patrouilleverslag, streken waar verzet niet is uitgesloten, plaats van de logistieke trein, geheime marsen, achtervolgingen, het opsporen van schuilplaatsen en overvallen, transport en bewaking van gevangenen, het varen op rivieren met prauwen en andere vaartuigen, en de legering. Voorts het omsingelen en doorzoeken van huizen, kampongs en terreinen en de wijze waarop er aangevallen moest worden op inlandse versterkingen en versterkte kampongs en het leggen van hinderlagen. Ook komen aan de orde: uitrusting en logistiek, verpleging en het vervoer van patrouilles per auto.

Leidraad

In 1928 publiceerde kapitein (KNIL) W.F. Eisma (geboren 1885) in Nijmegen zijn *Leidraad voor het kader bij het patrouilleeren tegen verzetslieden*.¹⁷ Hij baseerde zijn publicatie op het eerder verschenen boek van Van Mourik en het zojuist verschenen VPTL. Eisma behandelde vrijwel dezelfde onderwerpen als Van Mourik. De publicatie verwijst voortdurend naar het VPTL (editie 1928). Eisma was het niet eens met Van Mourik over het gebruik van de 'blanke

wapenen'. Hij propageerde het zolang mogelijk gebruik te maken van de vuurwapens en pas als laatste redmiddel bij een hinderlaag de sabel te gebruiken.

Eveneens ontstond in het begin van de jaren dertig in Nederland het besef dat binnenlandse onrust aanleiding zou kunnen geven tot de inzet van het leger tegen een gewapend verzet in steden en bebouwde gebieden. De algemene onrust in Europa zal daarbij zeker een rol hebben gespeeld. De ministers van Defensie, Binnenlandse Zaken en Justitie brachten in 1932 het voorschrift Nr. 39 uit, de *Handleiding voor het beteugelen van woelingen*.¹⁸ Dit voorschrift werd ook ter beschikking gesteld aan het KNIL.

Het behandelt het optreden van militaire commandanten in geval van het verlenen van militaire bijstand op verzoek van het civiele gezag, het beteugelen van onlusten (woelingen) in een gebied waar de staat van oorlog is verklaard en hoe de troepen tactisch moeten optreden tegen het geboden verzet. Het voorschrift kan gezien worden als een richtlijn om de stadsguerrilla te bestrijden, aanvullend op het VPTL. Het VPTL en de *Handleiding voor het beteugelen van woelingen* zouden tot de Japanse inval de vigerende voorschriften blijven waarnaar in algemene zin te handelen. Beide voorschriften zouden de Tweede Wereldoorlog overleven.

Gewijzigde herdruk

In 1945, tegen het einde van de oorlog tegen Japan, voorzag het KNIL dat er weer een behoefte zou ontstaan aan het VPTL. Om deze reden werd in januari 1945 te Melbourne (Australië) het voorschrift, als verschenen in 1936, gewijzigd en aangevuld herdrukt. Het bleek al direct na de capitulatie van Japan noodzakelijk om ook troepen van de KL naar Indië over te brengen. De bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten gaf opdracht het VPTL van het KNIL ook ter beschikking te stellen aan deze

Nederlandse troepen. Het werd uitgebracht als KL Voorschrift 1581.¹⁹

Een verkorte versie van het VPTL werd aan de eerste Oorlogsvrijwilligers (OVW) meegeven wegens nog niet gereed zijn van het complete voorschrift. De *Wenken voor het optreden van een peleton* [sic] *L.I.B. in Indische terreinen*.²⁰ Het zijn slechts de omgewerkte hoofdstukgedeelten van het KNIL VPTL, aangepast aan de

COLLECTIE NIMH

Mariniers bij een brandende kampong

nieuwe samenstelling (peloton) en bewapening. Ook bevat het een korte samenvatting van de praktische oefeningen die onderdeel waren van deze troepen. Deze OVW'ers vormden het Lichte Infanterie Bataljon (L.I.B.), toegesneden op de taak van het peloton.²¹

In 1946 beseftte de Nederlands-Indische legerleiding dat de uit Nederland overgebrachte KL-onderdelen hun gevechtswaarde voor een strijd in tropisch terrein moesten opvoeren. Daartoe moest men de Nederlandse KL-eenheden de vooroorlogse KNIL-tactieken bijbrengen.²² Als onderdeel van dit streven werd het VPTL van het KNIL opnieuw uitgegeven. In het vooroorlogse VPTL werd uitgegaan van de brigade. De brigade (15 man) van het KNIL

was wat sterkte betreft vergelijkbaar met de sectie (groep; 10 man) van de KL na de Tweede Wereldoorlog.

Het herziene VPTL werd nu de leidraad voor het peloton (37 man). Een peloton heeft 3 secties. De minimale sterkte van een peloton was 20 man.²³ Het peloton was aanzienlijk zwaarder bewapend. Het bezat lichte mitrailleurs, pistoolmitrailleurs en een mortier. Voorts kon het peloton in tegenstelling tot de brigade manoeuvreren en kon het vanuit een actie-bivak de streek patrouilleren. Net als voor de oorlog moesten de troepen ook in grotere eenheden opereren wanneer de vijand in grotere groepen optrad.

Gepopulariseerde heruitgave

Tevens moest het VPTL herschreven worden in de omgangstaal van de troep en voorzien worden van foto's ter verduidelijking en verklarende illustraties. De gepopulariseerde heruitgave van het VPTL verscheen in een tweetalige uitgave: in het Nederlands en het Maleis. Het had als titel *Kennis van het VPTL Mengetahoei akan VPTL, Een kwestie van leven of dood! Soal hidoep atau mati!* Er bestonden drukken in afleveringen en als compleet boekje.²⁴ De uitgifte van *Kennis van het VPTL* lijkt een eerste aanzet om de KL-militairen bekend te maken met het politionele optreden tegen kleine verzetsgroepen.

Zakformaat

De afmetingen van het *Kennis van het VPTL* waren niet praktisch voor het meevoeren van het voorschrift op de man. Om deze reden werden de drie deeltjes in zakformaat uitgegeven: de *Aanwijzing optreden van Nederlandse troepen in Ned.-Indië*.²⁵ De eerste twee betreffen de patrouille en het laatste deel de militaire post.

Als een verdere bewerking van het VPTL werd in 1947 door de KL de *Leidraad voor de gevechtsopleiding van de enkele man tot en met het peloton in Indische terreinen* uitgegeven.²⁶ Hierop verscheen in 1948 de aanvulling *Gebruik van hinderlagen in Ned.-Indië*.²⁷ Interessant is de inleiding van dit document. Hier staat onder meer:

Door onze troepen worden geen offensieve acties uitgevoerd, zodat het leggen van hinderlagen ver achter de vijandelijke linies niet zal voorkomen.

De politionele acties zouden verandering brengen in deze zienswijze.

Het in 1932 in Nederland uitgebrachte voorschrift Nr. 39 *Handleiding voor het beteugelen van woelingen*, dat ook ter beschikking werd gesteld aan het KNIL, speelde in het Nederland en Nederlands-Indië van vóór 1945 geen rol van betekenis. Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd het voorschrift in Londen onder nr. 820 ter beschikking gesteld aan de troepen. In 1946 verscheen als uitgave van de Chef van de Generale Staf, de *Voorloopige Aanwijzing No. 2 te gebruiken naast het Voorschrift Beteugelen Woelingen No. 39*. In oktober van hetzelfde jaar verscheen een geïntegreerde tekst met als titel *Handleiding voor het beteugelen van woelingen No. 1599*.²⁸

Voorschrift No. 1599

Dit voorschrift No. 1599 is opgebouwd uit drie delen. Het eerste deel bevat onder meer: richtlijnen voor het beteugelen van woelingen; gedragsregels voor het optreden tegen een oproerige menigte; maatregelen van geweld; uiteendrijven van samenscholingen; gegevens van juridische aard betreffende huiszoekingen, en het optreden in geallieerd verband. Het tweede deel bevat de bevoegdheden bij het verlenen van militaire bijstand en in een in staat van oorlog verklaard gebied. Het derde deel behandelt tactische beginselen voor het optreden van troepen bij het beteugelen van woelingen.

Evaluatie van het voorschrift

De eerste evaluatie van het voorschrift vond bij Soerabaja plaats na de gevechten van de 23-ste Brits-Indische Divisie met Indonesiërs in oktober en november 1945. Uit de gevechten in een stad werden conclusies getrokken. De bevindingen werden neergelegd in de *Tactische aanwijzing No.5. Lessen uit de gevechten te Soerabaja*.²⁹ De ervaringen van de Brits-Indische troepen werden als nuttig gezien voor

het mogelijke optreden van de Nederlands-Indische troepen tegen vijandelijke acties in Indië.

Het hiervoor weergegeven overzicht van de vele achtereenvolgens verschenen voorschriften en aanwijzingen – waarbij de vele wijzigingen daarop nog niet eens zijn vermeld – zal vermoedelijk de met uitvoering belaste militairen niet vrolijk hebben gemaakt. Ondanks dit euvel hebben de voorgeschreven werkwijzen wel effect gesorteerd.

Informanten en krijgsgevangenen

Dit gedeelte van het artikel tracht een beeld te schetsen van hoe, gebaseerd op het VP TL en latere aanvullende voorschriften, werd omgegaan met Indonesische informanten en krijgsgevangenen door de brigades/pelotons bij de kleine oorlog tegen de binnenlandse vijand.

Taalproblemen

Een groot probleem in de naoorlogse periode 1945-1949 bij het omgaan met informanten (gidsen, berichtgevers en spionnen) en krijgsgevangenen was dat de meeste Nederlanders de taal niet spraken. Tolken waren daarom een noodzakelijk kwaad. De betrouwbaarheid van een tolk was vrijwel niet te garanderen en de kans was groot dat ze stuurden wat de gevangene al of niet ging zeggen. Eenvoudig konden ze zinnetjes toevoegen tijdens het verhoor. Vandaar dat de legerleiding er op aandrong dat veel militairen een basiskennis Maleis bezaten.

De kleinste eenheid waarmee het KNIL optrad tegen de inheemse vijand was de brigade.³⁰ De commandant was meestal een Europese sergeant. Deze werd gesteund door Europese en Indonesische korporaals. De soldaten waren overwegend Indonesiërs. Het aantal militairen per brigade bedroeg 1 commandant, 2 kaderleden en 16 manschappen. Bij de brigade werden als standaard 3-5 dwangarbeiders ('kettingberen', 'beren') ingedeeld.³¹ Deze droegen de uitrusting van de brigade. Als dragers konden ook vrije koelies worden ingezet. Trad de brigade zelfstandig op dan werd ook een ziekenverpleger ingedeeld.

Zoals gezegd, bestond het tweede tijdperk in de strijd tegen de inlandse vijand uit het opsporen en onschadelijk maken (neutraliseren) van de laatste verzetslieden. Het KNIL was voor deze vorm van het gevecht goed uitgerust. De tegenstander was voornamelijk bewapend met houw- en steekwapens, blaaspijpen, pijl en boog (gifpijlen), handvuurwapens en verouderde kanonnen (lila's). De inheemse vijand vertoonde bij aanraking met onze troepen grote moed, soms grenzend aan doodsverachting. Wel waren zij onderhevig aan morele invloeden: een overwinning van hun kant leidde tot gedurfdere overvallen. Een nederlaag leidde tot het tegengestelde; dan werd het bijltje er spoedig bij neergelegd.

De inheemse tegenstander gaf als regel geen genade, en gewonden werden niet gespaard. Overvallen op schuilplaatsen van verzetslieden werden na een grondige verkenning uitgevoerd.³²

Hinderlagen

Beide partijen legden ook hinderlagen. Brigadecommandanten werden er op gewezen dat de dagen waarop de bevolking haar gedode priesters en voormannen offers moest brengen en voor hen bij het graf moest bidden, uiterst geschikt waren om hinderlagen bij deze graven te leggen. De inheemsen waren meesters in het leggen van hinderlagen. Spionnen voerden de patrouille in de val, of deze werd er door een schijnbaar vluchtende vijand naartoe gelokt.

Gevreesd waren de klewangaanvallen. De beste verdediging, zowel overdag als 's nachts, was, zodra de klewangaanval werd opgemerkt te vuren en met de klewang de eventueel binnen de gelederen aanwezige vijand uit te schakelen. Wij zien de gecombineerde meningen van Van Mourik en Eisma verwoord in het VPTL.

Pas na 1945 bezat de Indonesische vrijheidsbeweging, dankzij de materiële steun van de capitulerende Japanners, over een groot aantal moderne wapens. De strijd tegen de inlandse vijand moest nu met grotere eenheden dan één of enkele brigades worden uitgevoerd. De Republiek Indonesië in wording beschikte van het

begin af aan over geweldige grote aantallen lichte en zware wapens, die waren overgedragen door de Japanners na de capitulatie. Ook vliegtuigen en enkele motorboten.

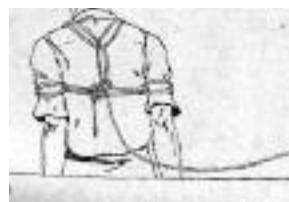
Door sluishandel met Maleisië en Singapore wist de jonge republiek verdere aanvulling op het aanwezige wapentuig te verkrijgen.³³ Uit een groot aantal kleinere eenheden ontstonden uiteindelijk de drie krijgsmacht delen: leger, marine en luchtmacht (*Tentara Nasional Indonesia* (TNI), *Angkatan Laut Republik Indonesia* (ALRI), *Angkatan Udara Republik Indonesia* (AURI)).³⁴

Gidsen

De brigadecommandant van vóór de Tweede Wereldoorlog moest ervan uitgaan dat het gebruik van inheemse gidsen een groot risico met zich meebracht voor de patrouille. Als regel werd de gids dan ook gebonden op de 'marechaussee wijze' (de Atjehknoop). Het einde van het touw werd door een bewaker vastgehouden of zodanig aan de koppelriem

bevestigd dat de knoop kon losschieten bij een vluchtpoging zonder de bewaker mee te sleuren in een afgrond.

Men was er nooit zeker van of de gids geen dubbele rol speelde. De gids was in wezen een soort halve gevangene, maar wel één die na afloop voor zijn diensten beloond werd. Uit veiligheids-overwegingen kon de gids als militair of dwangarbeider gekleed worden. De gids moest behalve de weg wijzen ook tijdig obstakels aangeven (valbomen, valkuilen, springlansen). Zenuwachtig gedrag kon fataal voor de gids worden uitgelegd. Een gids die met klem een bepaalde route afwees kon een dubbele rol spelen. Met het kompas moest de gids door de patrouillecommandant worden gevolgd om te voorkomen dat er in een cirkel werd gelopen. Het citaat is duidelijk:

*Met een gids die de patrouille opzettelijk misleidt, worden korte metten gemaakt.*³⁵

Het VPTL van 1945 is meer genuanceerd in de woordkeus. Men moest een welwillende en rechtvaardige behandeling betrachten met uitsluiting van ruwheid ten aanzien van de gidsen. Deze moesten overigens altijd onmerkbaar onder toezicht worden gehouden. Wel moest men bedenken dat gidsen bij het opsporen van benden en bij overvallen vaak hun eigen leven en dat van hun gezin riskeerden. Zenuwachtigheid van de gids moest niet altijd worden geweten aan zijn onbetrouwbaarheid; men moest hem kalmeren. Maar, gaat het voorschrift verder:

Gidsen en spionnen dienen echter vaak beide partijen, dan wel uitsluitend de verzetspartij.

Om deze reden moest de patrouillecommandant erop bedacht zijn dat de gids de verzetslieden van tevoren zou waarschuwen voor de komst van de patrouille, dat hij de patrouille in een hinderlaag kon lokken of dat hij de patrouille zou laten verdwalen.

Berichtbrengers en spionnen

Het KNIL heeft altijd tijdens haar bestaan gebruik gemaakt van inheemse informanten. Berichtbrengers (verklikkers, verraders, informanten) en spionnen zijn personen waarmee met grote voorzichtigheid moest worden omgegaan. Nagegaan moest worden wat hun motieven waren voor hun verraad. Bijvoorbeeld een persoonlijke wraakoefening. Maar altijd moesten deze inheemsen worden gewantrouwd. Een dubbele rol was immers nooit uit te sluiten. In een hinderlaag worden gelokt, was al te vaak het resultaat van het gebruik van deze personen.

Had men een 'goede spion' getroffen dan werd aangeraden deze maar één keer te gebruiken. De kans dat een betrouwbare spion meerdere malen inzetbaar zou zijn, werd onwaarschijnlijk geacht. Door verraad zou een dergelijke spion al door tegenpartij geliquideerd zijn. Van eigen zijde werden de berichtgevers en spionnen er op gewezen dat hun beloning na afloop van de patrouille zou worden uitgekeerd.

Bij misleiding zouden er ernstige gevolgen voortvloeien uit hun handelen.³⁶ Terwille van een mogelijk onaangenaam lot mocht een gids direct na een eigen overval of omsingeling worden losgelaten.

Spionnen en gidsen die goede diensten hadden bedreven en in het bijzonder de tot gids gedwongen inheemsen, moesten ruimschoots worden beloofd. Ook als de onderneming was mislukt (maar natuurlijk niet als het aan opzet van hun kant te wijten viel).

Krijgsgevangenen

Gevangenen werden steeds gebonden met het speciaal voor dit doel door de patrouille meegevoerde henneptouw. Zij werden ook gebonden op 'de marechaussee wijze'. De 'Atjehknoop' (Buku tali bernama 'Atjeh'), een bindwijze waarbij een gevangene met een touw om de hals en de beide armen, met een knoop in de rug tussen de schouderbladen gebonden werd, zodat bij een poging tot ontvluchten hij zelf het touw om de hals en armen dichtsnoerde (zie pagina 50).³⁷

Deze Atjehknoop was een verbetering van het op de rug vastbinden van de duimen van een gevangene met een schoenveter. Hij kan zo wel meelopen met de colonne maar moest zijn armen gedeeltelijk vrij hebben, bijvoorbeeld bij het lopen over een boomstam. Het *Kennis van het VPTL* deelt geruststellend mee over de Atjehknoop:

Een knoop, welke er wel ingewikkeld uitziet, maar na enige oefening lukt het best!

De gevangenen werden altijd afzonderlijk ondervraagd. Ook daarbij bleven ze gebonden en werden bewaakt door een man gewapend met een klewang. Bij de ondervraging werd dikwijls bedreiging toegepast. Zo werd er gedreigd met een tijdelijke scheiding van man, vrouw en kinderen. Bij het verschaffen van de gewenste inlichtingen kon een hereniging van het gezin in het vooruitzicht worden gesteld. De gevangenen werden overigens goed behandeld en het was iedereen verboden hen onnodig te beledigen, te bespotten of te mishandelen.³⁸

Poging tot ontvluchting, of verraad aan de patrouille gepleegd, bijvoorbeeld door schreeuwen, bekocht de gevangene met de dood. Dit moest hem bij de gevangenneming nadrukkelijk worden duidelijk gemaakt. Tegen weerspanning optreden, bijvoorbeeld niet willen lopen enzovoort, moest met uiterste gestrengheid ofwel hardheid worden opgetreden.³⁹

Vergeldingsmaatregelen

Vergeldingsmaatregelen, represailles, werden vaak uitgevoerd na een gevecht. Het KNIL was zich daarvan terdege bewust. Het grote component inheemse soldaten en de verbittering die er bestond tussen de verschillende bevolkingsgroepen van de Indische archipel maakten de zaak nog complexer. Het verbranden en vernielen van kampongs, woonhuizen, vruchtbomen enzovoort, moest vermeden worden. Het leidde slechts tot verbittering en zette de bevolking op tegen het Nederlands gezag. Ook op de eigen troepen werkte dit handelen demoraliserend en de tucht verslapte erdoor.

Tijdelijke schuilplaatsen van verzetslieden buiten de kampongs gelegen en 'kwaadwilligen' die werden aangetroffen, werden echter altijd verbrand. De bewoners, die als gevangenen werden afgevoerd, werden in de gelegenheid gesteld hun eigendommen veilig te stellen. Het afbreken van woningen kon ook aan een termijn worden verbonden. Dan werden de woningen op een later tijdstip, soms wel 14 dagen later, in brand gestoken.

Het verbranden en vernielen van alle bezittingen van dorpschoude en leiders van het verzet op grond van gepleegd verraad werd afgeraden. De kans bestond dat op deze wijze ook onschuldigen werden getroffen. Plundering werd nooit toegestaan. Alle buit moest worden ingeleverd en ook mochten er geen 'souvenirs' worden verzameld.⁴⁰

Ook na 1945 golden deze gedragsregels en net als in de periode ervoor vonden er altijd wel vergeldingsmaatregelen plaats. Berucht werd de weigering op 11 augustus 1947 van een sergeant der mariniers van het dienstbevel van zijn

compagniescommandant om de van te voren ontruimde kampong Soetodjajan plat te branden.⁴¹ De sergeant werd uiteindelijk door het militair gerechtshof veroordeeld tot 2,5 jaar gevangenisstraf. Het opvolgen van een dienstbevel was volgens het gerechtshof niet afhankelijk van de strekking en de doelmatigheid ervan. De compagniescommandant was bevoegd tot het geven van het bevel, en er was van een mensonterende opdracht geen sprake.⁴²

Collectieve aansprakelijkheid

De collectieve (solidaire) aansprakelijkheid werd toegepast door het KNIL. Dit hield in dat iedereen in een landstreek, in een bepaalde kampong, moest boeten voor een vijandige daad van zelfs een enkeling. In streken waar het verzet meer algemeen was, verviel dit principe. Boetes werden opgelegd in de vorm van een geldbedrag, in natura, het verrichten arbeid, het leveren van materialen, enzovoort.

Er werd gekozen voor een straf die ook echt als straf gevoeld werd. Bijvoorbeeld: een rijke kampong kreeg als straf een matige boete, maar de bewoners moesten ook enkele dagen arbeid verrichten. Hierbij werd buitengewoon veel geveerd van hun kracht, met daarbij weinig voedsel en een werkelijk hondse behandeling. Als bijkomende straf kon het dorpschoofd extra bestraffing krijgen.⁴³ Reden voor deze straf was dat de bewoners een boete vrij eenvoudig konden voldoen, maar dat de harde fysieke straf meer indruk zou maken.

Gijzelaars

Soms werden gijzelaars genomen als zekerstelling van gedane toezeggingen, nakoming van opgelegde eisen, of als teken van goede wil. In de eerste twee gevallen werden de gijzelaars genomen om het gewenste te verkrijgen. In het laatste geval verzocht men het hoofd van het district en enkele belangrijke personen de patrouille te vergezellen tijdens de tocht van een brigade door de streek. Dit zogenaamd terwille van de voorlichting en het hulpbetoon. De betrokkenen begrepen zeer wel de strekking van het 'verzoek' tot het gezelschap

houden van de patrouille. Gijzelaars moesten altijd goed behandeld worden.⁴⁴

Slotbeschouwing

Voor de strijd tegen de inheemse vijand in Nederlands-Indië voldeden de richtlijnen zoals neergelegd in het sinds 1928 regelmatig bijgewerkte VPTL goed. Daarentegen heeft de vier jaar later verschenen *Handleiding voor het beteugelen van woelingen* een geringere rol gespeeld.

De richtlijnen zoals uitgezet in het VPTL, ontwikkeld in de strijd in Atjeh door het Korps Marechaussee van het KNIL, bleken de sleutel om de guerrillaoorlog van de inlandse vijand met succes te bestrijden. Het is de neerslag van de door de elitetroepen ontwikkelde strijdwijze om via rusteloze, actieve achtervolging tot de uiteindelijke neutralisering van de opstandige elementen te komen. Met deze ‘conraguerrilla’ werd in Atjeh rust en orde gebracht. Maar ook de nog niet gepacificeerde delen van de archipel kwamen hierdoor onder Nederlands gezag.

De brigade, de kleinste eenheid van het KNIL, was een adequate vechteenheid voor de contra-guerrilla. De inzet van meerdere brigades bij een sterkere vijand was snel en efficiënt te realiseren. Deze KNIL-eenheden, ‘vliegende colonnes’, gevormd uit 4-8 brigades, waren regelmatig in het te controleren gebied aanwezig.

Na de Tweede Wereldoorlog en de capitulatie van Japan, moest door de KL worden voortgebouwd op de KNIL-methode om kleine verzetshaarden aan te pakken als omschreven in het VPTL. Een andere manier om het binnenlandse verzet te bestrijden was niet beschikbaar. Wel zag de legerleiding in Nederlands-Indië in dat de brigade te klein was om op te treden. Dit sloot aan bij de Britse ervaringen. De kleinste eenheid werd nu het KL-peloton. Er waren nu 37 man per peloton beschikbaar tegen 15 bij de KNIL-brigade. Het peloton beschikte behalve over 2 lichte mitrailleurs ook over een zware mitrailleur en een mortier.

COLLECTIE NIMH

Een patrouille van de Mariniersbrigade bij het doorwaden van een kali (rivier)

Ondanks het uit Nederland overbrengen van militairen van de KL en de KM (mariniersbrigade) bleek het een te zware taak om geheel Nederlands-Indië onder controle te krijgen. Niet dat de gehele bevolking achter de Indonesische afscheidingsbeweging van de Republiek Indonesië stond, maar onvoldoende bescherming van Nederlandse zijde aan de bevolking geboden deed velen van hen voorlopig een neutrale houding aannemen. De Nederlandse legerleiding meende in 1945 nog dat uit Nederland 75.000 man zouden moeten

worden overgebracht naar Indië om de rust te herstellen. In 1946 werden dat er 95.000 en in 1948 120.000 om 'delen' van de archipel volledig onder gezag te brengen.

Atjeh werd na de Japanse capitulatie in 1945 niet meer onder Nederlands gezag gebracht. Van een complete bezettingsactie werd afgezien. Hiervoor zouden nog meer troepen uit Nederland moeten worden overgebracht.

De Nederlands-Indische legerleiding zag neer op het leger van de Republiek Indonesië. Door de heterogene bewapening en de bij elkaar geraapte uniformstukken waren de soldaten van de TRI nauwelijks als zodanig herkennen. De geoefendheid van de guerrillabendes liet te wensen over, maar het ontbrak de Indonesiërs niet aan een hardnekkig doorzettingsvermogen om steeds weer terug te komen met overvallen op militaire konvooien, posten en plantages. De Nederlandse krijgsmacht (KL, KNIL) was uitstekend toegerust om de binnenlandse vijand in één slag te verslaan. Het kwam weinig tot deze vorm van openlijke strijd waarvoor juist het Nederlandse leger zo goed uitgerust was.

De twee Politionele Acties waren van een te korte duur om de vijand op deze wijze neer te slaan (*Niederwerfungsstrategie*). Men moest weer massaal terugvallen op de oude, succesvol gebleken methode van de patrouille. In de 9 maanden na de tweede Politionele Actie tot aan de overdracht sneuvelden er ongeveer 47.000 Indonesiërs en werden er meer dan 39.000 krijgsgevangenen gemaakt.

In deze periode werden 9.911 patrouilles gelopen door KL/KNIL, maar de Indonesische tegenstanders bleven aanvallen en waren uiteindelijk succesvol met hun uitputtingsoorlog (*Ermattungskrieg*).

Deze vorm van vechten werd door de Nederlanders volledig onderschat. De strijd tegen opstandige, individueel optredende bendes was na 1945 veranderd in een revolutie, een volksoorlog.

De tactiek en de methoden van de elitetroepen van het KNIL (het Korps Marechaussee en het Korps Speciale Troepen – KST) zijn met succes toegepast tegen inheemse guerrilla-eenheden. In het begin van de twintigste eeuw werd hierdoor een zekere rust in de gehele Indische archipel verkregen. De rust in Atjeh werd overigens pas na 25 jaar actief ageren bereikt. Deze situatie sloot echter niet uit dat er soms kleine brandhaarden ontstonden, maar die konden door lokaal ingrijpen meestal snel worden geblust.

Voor het bestrijden van de opstandige groeperingen werd gebruik gemaakt van speciaal opgeleide eenheden, die actief optraden, de tegenstander opzochten, hem dagen- en soms wekenlang dag en nacht op de huid zaten en hem geen rust gunden. De plaatselijke bevolking werd ook bij deze acties betrokken. Zij werden gestraft als ze steun verleenden aan de opstandelingen. Van hen werd ook verwacht, dat ze betrouwbare gegevens verstrekten over de verblijfplaatsen, aantal, bewapening, en dergelijke. Zo nodig werd daarbij enige dwang toegepast.

De speciale troepen waren op onregelmatige tijden in het gebied aanwezig en gaven daarmee ook de indruk dat ze de bevolking niet aan hun lot overlieten en hen een zekere bescherming boden. Het optreden van deze troepen was hard en soms willekeurig, maar lijkt toch – althans, uitgaande van het Nederlandse perspectief – uiteindelijk vruchten te hebben afgeworpen.

De wijze waarop de speciale troepen omgingen met vrouwen en kinderen was niet altijd zachtzinnig en heeft in het verleden regelmatig tot vragen in het parlement geleid, maar daar bleef het meestal bij. Een dergelijk optreden tegen non-combattanten is nu niet meer toegestaan en zou in het voorkomende geval zeker tot onderzoek(en) leiden.

Dit neemt echter niet weg dat voor de moderne *counter-insurgency* de kernpunten van de KNIL-methode ook nu nog bruikbaar zijn. ■

- NOTEN**
- Het predicaat 'koninklijk' werd in 1836 aan het Nederlands-Indische Leger verleend. Echter, in 1933 werd het predicaat koninklijk pas toegevoegd aan dit leger op initiatief van minister Colijn.
 - Teitler, G., Voorlopers van het VPTL, 1928-1929. Een terugblik, *Militaire Spectator* 170 (2001) 268-274.
 - Moor, J.A. de, Afscheid van Indië? Counter-insurgency in Nederlands-Indië, 1816-1949. *Militaire Spectator* 177 (2008) 135-143.
 - Deze omschrijving is afgeleid van het NAVO-verdrag, waar onder artikel 5 de operaties in het kader van collectieve verdediging zijn aangeduid. Dit artikel is overigens weer gebaseerd op artikel 51 van het VN-Handvest, waarin het recht op zelfstandige en collectieve zelfverdediging is vastgelegd. *Nederlands Defensie Doctrine* (Den Haag, 2005) 72-73.
 - Op 26 juli 1950 werd het KNIL opgeheven krachtens het Koninklijk Besluit van 20 juli 1950 no. K 309. De sterkte van het KNIL in de periode 1945-50 werd van 20.000 op 60.000 man gebracht.
 - Zwitzer, H.L. en C.A. Heshusius, *Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1830-1950* ('s-Gravenhage 1977) 13-15. De auteurs vermelden tussen 1816 en 1926 76 acties van het KNIL in de gehele archipel.
 - TNI is *Tentara Nasional Indonesia*. Groen, P.M.H., *Marsroutes en dwaalsporen. Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* ('s-Gravenhage 1991) pp. 360; hier de statistiek Bijlage 1, 2, 3, 4.
 - Eerste TRI is *Tentara Republik Indonesia*, later TNI.
 - Groen (1991) hier de statistiek Bijlage, 1213, 14, 15, 16.
 - Teitler (2001) 268.
 - Enkele voortreffelijke boeken vol anekdotes: Graaf, H. de, *Herinneringen van een Oud-Strijder* (Soekaboemi [1940]) pp. 201; Miles, *Indische herinneringen van Miles uit den Van Heutz-tijd* (Bandoeng 1931, 1933) 2 delen, pp. 229, pp. 202; Gedenkboeken: Zentgraaff, H.C., *Atjeh* (Batavia 1938) pp. 303; Anon., *Gedenkboek van het Korps Marechaussee van Atjeh en Onderhoorigheden 1890 2 April 1940* (Medan 1940) pp. 376; Witkamp, F. et al. (red.), *Gedenkboek van het K.N.I.L.* (Amersfoort 1961) p. 334.
 - Mourik, R.M. van, *Wenken voor patrouilles bij het optreden tegen een inlandschen vijand* (Weltevreden 1926) p. 175.
 - Ervaringen opgedaan tijdens het optreden van troepen in Indonesië*. Trainingscirculaire nr 20 (TC 20) ('s-Gravenhage, 1949) 54. De uitgave van het dictaat van majoor van Arcken, KNIL-leraar Tactiek aan de SROI te Bandoeng.
 - Een groot aantal edities van het *Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek-Politioneële taak van het Leger*. (VPTL) (D.v.O. VII A Nr.7) werden vanaf 1928 door het Departement van Oorlog te Batavia vanaf 1928 gedrukt (Weltevreden, Reproductiebedrijf van de Topografische Dienst). Het voorschrift werd driemaal gewijzigd. De volgende drukken zijn getraceerd: (Batavia, 1928); D.v.O. VII A nr. 7b (Batavia 1936); D.v.O. VII A nr. 7c (Batavia 1937); (Melbourne 1945). Ook verscheen er een versie in het Maleis, D.v.O. VII A nr. 7c Mal., *Kitab Pemimpin oentok Bala Tentara, pada kerdja membantoe pamerintahan negri, akan menetapkan aman dan santausa pada negri ini.* (V.P.T.L. Mal.) Herdruk 1941. *Di-satoedjoeken dengan soerat pengobah jang ka-tiga*.
 - D.v.O. VII A. No. 8, *Aanhangsel van het Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek-Politioneële taak van het Leger*. (Aanh. V.P.T.L.) (Weltevreden 1929) p. 443.
 - D.v.O. VII A No.9, *Atlas met XLV platen behorende bij het Aanhangsel V.P.T.L.* (Atl. V.P.T.L.) (Weltevreden, 1928).
 - Eisma, W.F., *Leidraad voor het kader bij het patrouilleren ten verzetlieden* (Nijmegen, 1928) pp.124.
 - Ministerie van Defensie, Nr. 39. *Handleiding voor het beteugelen van woelingen*. (Breda, 1932).
 - Het in Nederland uitgeven KL Voorschrift 1581 door de Chef van de Generale Staf, *Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek Politioneële Taak van het Leger* (V.P.T.L.) (herdruk uitgave KNIL). Vastgesteld bij aanschrijving van den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten d.d. 30 October 1945, beleefde vier drukken tussen 1945 (3) en 1948 (1).
 - Wenken voor het optreden van een peleton L.I.B. in Indische terreinen* ('s-Gravenhage, 1945).
 - Het Lichte Infanterie Bataljon waren tweedelijns troepen. Gebaseerd op het Britse *Light Infantry Battalion*.
 - Groen (1991) 82.
 - Aanwijzingen* Deel II. (Semarang, z.j.) 44.
 - De losse afleveringen, de oudste versie, werd gedrukt bij G. Kolff & Co. Te Batavia. De in boekvorm verschenen versie werd gedrukt bij de Landsdrukkerij, eveneens te Batavia.
 - Er verschenen twee edities van de drie deeltjes. De eerste *Aanwijzingen optreden van Nederlandse troepen in Ned.-Indië* (Semarang, z.j.) en de tweede als *Aanwijzingen optreden van Nederlandse troepen in Indonesië*.
 - Leidraad voor de gevechtsopleiding van de enkele man tot en met het peloton in Indische terreinen*. Oefeningsaanzwijzing Nr. 73, Ministerie van Oorlog. Vastgesteld 27 oktober 1947. Status: Zeer Vertrouwelijk. Alleen voor pelotonscommandanten en hoger.
 - Gebruik van hinderlagen in Ned. Indië*. Trainingscirculaire Nr. 14 Ministerie van Oorlog. Vastgesteld 14 april 1948. Status: Vertrouwelijk.
 - Voorloopige aanwijzing No.2 Te gebruiken naast het Voorschrift Beteugelen Woelingen No. 39* ('s-Gravenhage, 1946); *Handleiding voor het beteugelen van woelingen No. 1599* ('s-Gravenhage, 1946).
 - Lessen uit de gevechten te Soerabaja*, Tactische aanwijzing No.5, ('s-Gravenhage, 1946).
 - Het was het in 1890 opgerichte Korps Marechaussee dat de inzet van brigades die de vijand rusteloos achtervolgen het eerst toepaste. Het belangrijkste wapen was de klewang en de karabijn. Later werd deze strijdwijze door de infanterie van het KNIL overgenomen. Het is uit deze infanterie dat het Korps Marechaussee was voortgekomen.
 - De dwangarbeiders waren geïnterd door het civiele bestuur ter beschikking werden gesteld. 'Kettingbeer' of 'beer' verwijst naar de vroeger in Europa rondtrekkende kermisgast die een bruine beer liet dansen op muziek. Deze bruine beer werd meegevoerd aan een ketting. Gestrafte inlanders werden als dragers bij het KNIL ingezet bij het patrouillelopen, in plaats van ze op te sluiten.
 - Eisma (1928) 11-19.
 - Bouman, B., *Ieder voor zich en de republiek voor ons allen. De logistiek achter de Indonesische Revolutie 1945-1950*. (Amsterdam, 2006) pp. 469. Hier 57-79 en Bijlage 1, 379-380.
 - Bouman (2006) 81-89.
 - Van Mourik (1926) 62.
 - Van Mourik (1926) 62-64.
 - Kennis van het V.T.P.L. 32.
 - Decker, C. von, *Der kleine Krieg im Geiste der neuen Kriegsführung, oder Abhandlung über die Verwendung und den Gebrauch aller drei Waffen im Kleinen Krieg. Bearbeitet zum Gebrauche der Schweizerischen Offiziere von Major J.M. Rudolf* (Zürich, 1847) 370. 554. 'Gefangene, un menschlich behandeln, sie verspotten oder sonst kränken, ihnen die Nahrung zu verweigern u.s.w., ist wider das Völkerrecht, und nur Barbaren machen sich dessen Schuldig. Die Frage: Soll man Gefangene niedermachen lassen, wenn es am Tage liegt, das ihre Befreiung durch den Feind nicht gehindert werden kann? Will v. D[ecker] unbeantwortet lassen, glaubt aber, dass sie unter allen Umständen mit Nein beantwortet werden könne'.
 - Van Mourik (1926) 64.
 - Van Mourik (1926) 66.
 - De kampong lag nabij de marinierspost Pakisadji ten zuiden van Malang.
 - Ik zal handhaven*. *Weekblad van de Mariniersbrigade*. 4: (19) 144, 146; Idem. 4: (37) 292; Krijgsraad bij de zeemacht in Oost-Indië. Vonnis van 5 Januari 1948. 'Brandstichtings-sententie' *Militair Rechterlijk Tijdschrift*, 41: 327-340; *Nederlandse Jurisprudentie* 1949 No. 147: 275-279; Idem No. 168: 326-328; *Nota betreffende het archievenonderzoek naar gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950* ('s-Gravenhage, 1969) Bijlage 5: 15-17, Bijlage 12: 5-6; Een samenvatting werd gepubliceerd in: Schoonoord, D.C.L., *De Mariniersbrigade 1943-1949 wording en inzet in Indonesië* ('s-Gravenhage, 1988) 337-338.
 - Van Mourik (1926) 66, 67.
 - Van Mourik (1926) 67.

Eén bron maakt nog geen hele waarheid

Het commentaar van dr. J.A. de Moor op mijn artikel *Lyautey en de inktvlek* onder de titel *De kolonel vertelt sprookjes* in dezelfde editie van de MS (177) 12, p. 696-697 stel ik zeer op prijs, ook al lijkt daarin de emotie het van de stijl te winnen. Mijn stuk zou namelijk ‘naïef en misleidend’ zijn. Het komt mij voor dat je of naïef bent of wilt misleiden, allebei tegelijk kan niet. Hoewel het zeer ongebruikelijk is dat de redactie een artikel plaatst en het ter plekke laat becommentariëren, is de aandachtige lezer nu wel in staat geweest de teksten met elkaar te vergelijken. Hij/zij heeft dan waarschijnlijk wel opgemerkt dat De Moor mijn artikel slecht heeft gelezen en, erger, dat hij een zeer spaarzaam gebruik van bronnen heeft gemaakt.

Het gaat om de vraag of wij uit de koloniale geschiedenis lessen kunnen trekken voor *counter-insurgency* missies. Eerst maar de bronnen, of beter de bron. De Moor baseert zich uitsluitend op Douglas Porch's *The Conquest of Morocco*. Hij zegt weliswaar dat het niet alleen Porch is die een negatief oordeel over Lyautey's *hearts-and-minds* resultaten velt, maar vindt het niet nodig te vermelden wie dan wel de anderen zijn. Ik heb er wel vrede mee dat hij de oudere Franse biografen buiten beschouwing laat, maar het moderne werk van A. Teyssier en H. de Charette, waarop ik mede mijn artikel heb gebaseerd, had hij niet mogen missen.

De Moor meent terecht dat hij mijn instemming kan inroepen waar het gaat om de waarde van *The Conquest of Morocco*, maar onderkent onvoldoende dat de Brit niet altijd consistent is in zijn oordelen. Diens hoofdstuk IX (*The Lyautey method*) bijvoorbeeld, laat zich lezen als een lofspraak op Lyautey. Porch's oordelen moeten

strikt binnen een bepaalde context of een specifiek tijdsbestek worden gelezen, waardoor het smijten met citaten een scheef beeld scheidt. Hier wreekt zich vooral dat Porch in 1914 stopt, terwijl mijn artikel de periode tot 1925 beslaat. Nu zou nog wel de stelling te verdedigen zijn dat Lyautey tot 1914 weinig succes heeft beleefd en dat Porch dus recht van spreken heeft, maar dan blijft de vraag onbeantwoord hoe Lyautey het succes in de daaropvolgende periode naar zich toe heeft kunnen trekken.

Mijn stelling is dat daarvoor tussen 1904 en 1914 de basis werd gelegd. Laten we als voorbeeld de economie nemen. De ‘economische penetratie’ verliep volgens Porch tot 1914 moeizaam, maar volgens Charette (die wel de gehele periode-Lyautey behandelt) verdubbelden dankzij de pacificatie de graanproductie en de veestapel tussen 1915 en 1924. Het onderwijs: 210 leerlingen in 1912; 6.000 in 1925, misschien niet spectaculair, maar een aanzet dankzij Lyautey. De Moor legt mij in de mond dat ik ‘Lyautey overal scholen laat oprichten’, maar wat ik gezegd heb, namelijk dat ‘Lyautey het onderwijs aanpakte’, houd ik staande. Hij deed dat door onder meer een onderwijs-directie in het leven te roepen, voor hoger onderwijs te zorgen (toekomstige kaders) en ook op het platteland scholen voor de armen open te stellen. Ik geef wel toe dat ik uitvoeriger had kunnen beschrijven dat Marokko, dat in tegenstelling tot de rest van Noord-Afrika nooit door de Turken bezet was geweest, een veel hardere noot was om te kraken dan Lyautey, met zijn ervaringen in Indochina en Madagascar, de eerste jaren inschatte, maar dat hij *uiteindelijk* succesvol was, daaraan twijfelt kennelijk alleen De Moor.

Dan de aard van de koloniale oorlogvoering, waarop De Moor zijn tweede pijl richt. Hij verwijt mij in zijn exposé over koloniale veroveringen niet dat ik daarvan geen kennis bezit, dus over de inhoud knik ik slechts. Vermoedelijk wil hij mij impliciet voorhouden dat er van alles mis was met het kolonialisme. Het gaat in mijn artikel evenwel niet om de vraag naar het waarom van de veroveringsdrang, maar naar de vraag hoe de veroveraars hun doelen bereikten. De Moor richt zich op het politiek-strategische niveau, bij mij gaat het om de militair-operationele kanten van de doelstellingen van dat niveau. Om dat te onderstrepen heb ik ten overvloede de volgende passage opgenomen:

Enige reserve is op zijn plaats, gegeven het grote verschil in politiek-strategische doelstellingen tussen COIN en koloniale pacificatie, niet te verwarren met de kenmerken van het militair-operationele niveau.

Cruciaal voor de discussie is dat mijn opponent niet de moeite heeft genomen de jongste versie van Porch's *The Conquest of Morocco* te raadplegen. Blijkens de voetnoot in zijn reactie citeert hij uit de eerste druk van 1983, hoewel ik uitdrukkelijk (zie mijn voetnoot 29, p. 695) heb vermeld dat ik de uitgave van 2005 heb geraadpleegd. Hierin staat het voorwoord van Douglas Porch, waaruit ik eerder citeerde (p. 695). Dit voorwoord is een pijler onder mijn conclusie, omdat daarin het voortschrijdend inzicht van de auteur omtrent de relatie tussen koloniale oorlogvoering en COIN goed wordt uitgedrukt. Ik citeer nu de laatste zinnen:

If imperialism has failed as a strategy, apparently at least some tactical methods survive. On a recent visit to Washington, I was greeted with a measure of enthusiasm by a young man at the Special Operations and Low Intensity Conflict branch of the Department of Defense who announced that

descriptions of Gallieni's and Lyautey's 'tache d'huile' or 'oil spot' methods of imperial pacification borrowed from 'The Conquest of Morocco' had inspired the establishment of Provincial Reconstruction Teams that seek to rebuild civil society in Afghanistan. Like the original version, he explained, some areas are more receptive to this tactic than others. So, maybe history serves a contemporary purpose after all. (Douglas Porch, August 2004)

Met *tactical methods* duidt Porch aan wat wij in het algemeen onder optreden op het militair-operationele niveau verstaan. Ik neem deze *misnomer* Porch niet kwalijk, er is nu eenmaal een verschil tussen militair-historici en krijgswetenschappers.

Ten slotte verwijs ik naar het essay 'The French Conquest of Morocco, the early period, 1901-1911' in *Imperialism and War, essays on Colonial Wars in Asia and Africa* van J.A. de Moor en H.L. Wesseling (red., Leiden 1989). Daarin trekt J.L. Miège de volgende conclusie:

The Moroccan expedition was a model of military campaigning, fruit of the experience of previous colonial wars, combined with the intimate knowledge acquired in Morocco by twenty years of preparation and peaceful penetration... From the very beginning the war was marked by Lyautey's strong personality, firstly on the eastern front under his direct command, then by his immigration missions on the western front in 1908 and 1909 and, finally, by his advice. The campaign was to be considered by foreign High Commands as a model to be studied, or even imitated.

Ik constateer derhalve dat er bij De Moor, in tegenstelling tot Porch, geen sprake is van voortschrijdend, maar van regressief inzicht.

Drs. A.C. Tjepkema – kolonel b.d. KLu ■

Flexibel personeelsbeleid

*drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst**

‘Goedemorgen kapitein. Hoe was de vergadering bij de overste?’

‘Ook goedemorgen opper. De vergadering ging prima. We moeten wel snel onze volgende kwartaalplanning indienen. Heeft u zo even tijd om de opleidingsplanning voor september door te nemen?’

‘Lijkt me een goed plan kapitein, dat is alweer over drie maanden. En we moeten er op tijd bij zijn.’

‘Kijk, ik zit even te kijken wanneer we die schietdag kunnen plannen, ik dacht aan vrijdag de 8-ste.’

‘Dat lijkt me niet handig kapitein, op vrijdag heeft de helft van de compagnie verlof. De mannen hebben allemaal nog tientallen verlofdagen staan van na die uitzending van vorig jaar. Toen heeft door het opwerkprogramma niemand verlof op kunnen nemen en tijdens de uitzending natuurlijk ook niet. Dus iedereen in de compagnie zit met een verlofstuwmeer. Nu nemen de meeste mensen al maandenlang vrijdag een dagje vrij.’

‘Wat dacht u dan van de woensdag: 6 of desnoods 13?’

‘U weet toch dat ik dan niet kan opper, woensdag heb ik ouderschapsverlof en dan krijg ik weer gelazer met m’n vrouw als ik dat wil verzetten. Die heeft ook een baan en dat past allemaal maar net.’

‘Oh ja, papa-dag, hoe kan ik dat nu vergeten. Eens even kijken dan... donderdag 14 misschien? Ja, donderdag lijkt me een goede dag.’

‘Dat wordt lastig. Ik heb net een handtekening gezet op het verzoek van 4 x 9 flexwerken voor onze sergeant munitiebeheerder. En zij is de

enige met alle diploma’s om met gevaarlijke stoffen te mogen rijden. Dus dan kunnen we geen munitie ophalen uit de bunker. En schieten zonder munitie blijft lastig. Kijk, omdat ik er woensdag nooit ben en omdat u zorgverlof heeft op maandag leek me donderdag een goeie dag voor haar toen ze vorig jaar met dat voorstel kwam. En dus heeft ze vorig jaar geen kleuteropvang besproken voor de donderdag.’

‘Dat wordt lastig. Dan schieten we maar een maand niet en schuiven we het een maandje door. Is dat een optie?’

‘Nee, dat kan niet kapitein. In oktober is de schietbaan de hele maand gesloten. Ik heb vorige week een mail van de beheerder gekregen. De adjudant neemt dan een deel van zijn spaarverlof op. En de functie van de plaatsvervangend beheerder is vorig jaar in de reorganisatie geschrapt. Dus de zaak gaat in oktober een maand dicht.’

‘Dan moeten we toch nog een dagje prikken in september, kunnen we het gelijk combineren met een dagje velddienst, hoeven we maar één keer transport te regelen.’

‘Lijkt me een goed uitgangspunt. Eens even kijken: dinsdag blijft geen optie natuurlijk. Dan hebben twee van de vier pelotonscommandanten hun deeltijd dag.’

‘En als we het nu toch eens op maandag plannen. Dan ben ik er niet bij, maar dat moet toch voor een keertje kunnen?’

‘Ja *chief*, maar op maandag hebben we nog een uitdaging: dan hebben onze chauffeurs hun studiedag.’

‘Dan moeten we bij de Alpha-compagnie gaan vragen of ze ons kunnen rijden.’

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

‘Maar de Alfa-compagnie heeft nog geen auto’s met transportbeugels, en met de gewone viertonniers mogen we geen personeel meer vervoeren.’

‘Je hebt gelijk. Maar als we nu eens bussen bestellen bij DVVO?’

‘Dat gaat wel van ons budget af. Maar zie ook geen andere oplossing, dus laten we dat maar doen. Maar als we dan ook het veld in willen moeten we wel dixies hebben. Poepen in de hei is tegenwoordig verboden.’

‘Shit, dat vergeet ik steeds. Kunnen we op deze korte termijn nog dixies bestellen?’

‘Geen idee, moet ik even nakijken maar dat gaat nu niet want het intranet ligt eruit. En zonder die digitale dixi-bestelformulieren op CDC-direct, kan ik niets meer aanvragen.’

‘Maar zonder die dixies mogen we het veld echt niet meer in!’

‘Ik weet het, ik ga er achteraan zodra de computers weer draaien.’

‘Opper, het is zo lastig in september, ik kan beter de compagnie een paar dagen verplicht verlof geven, zijn we gelijk van al die verlof-overschotten af. Dan kunnen we weer gewoon op vrijdag wat doen. Wat vindt u van dat plan?’

‘Dat gaat niet meer kapitein. Dat had u vorig jaar met de medezeggenschap moeten regelen.’

‘Maar verleden jaar wist ik toch al die dingen nog niet die het nu zo lastig maken om de boel te plannen!’

‘Dat hoeft u mij niet te vertellen. Zeg dat tegen de mensen op het ministerie die al die mooie regels verzinnen.’

‘Ach, die hoeven geen compagnie meer te runnen. Die zitten in den Haag en hebben hun eigen problemen.’

‘Onderschat dat niet opper. Zij moeten al die regels maken over deeltijdverlof, flexwerken, ouderschapsverlof, milieu- en arbo-eisen, leeftijdsbewust personeelsbeleid, verlofmanagement, genderbeleid en intranet. Lijkt me best lastig. Wij boffen: we hoeven het alleen maar uit te voeren.’

‘Zo heb ik het nog nooit bekeken kapitein. Maar u heeft gelijk. Ondanks de uitdagingen die dat regelmatig oplevert, blijf ik liever hier en pas als die rare regels toe... als dat op een of andere manier mogelijk is tenminste.’ ■

Oorlog voor vrede

L. Polman*

Voor veel burgers een vraag, voor de meeste militairen een weet: soms moet een oorlog uitrazen, anders blijft 'ie sudderen en wordt het nooit vrede. Studenten van het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) weten dat ook. Ze hadden me uitgenodigd om een toelichting te geven op mijn boek *De crisiskaravaan*, over humanitaire interventies in oorlogen. Ik betoog, hier even kort door de bocht, dat humanitaire interventies oorlogen alleen maar van brandstof voorzien en daardoor verlengen. Ik spreek wel vaker een zaal toe. Als die vol burgers zit, gaan na afloop altijd geëmotioneerde vingers de lucht in. 'Maar we kunnen de slachtoffers van oorlogen toch niet aan hun lot overlaten?!' roepen mensen dan wanhopig.

Ook in Den Helder stond ik klaar voor opvang van de emoties, maar de zaal bleef kalm. Voor de KIM-studenten was de zaak namelijk zo klaar als een klont. Als hulp oorlog helpt, moet je niet helpen, einde verhaal. Niet helpen scheelt bovendien in aantallen burgerslachtoffers, want oorlogen duren korter.

Hun vermogen om het doel te laten prevaleren boven emoties, maakt militairen volgens mij betere humanitaire in oorlogssituaties dan 'echte' humanitaire. Jammer genoeg heeft een waaier van burgerorganisaties van interventie in oorlogen zijn *core business* gemaakt. VN en EU: ze grijpen in voordat een strijdende partij een andere de genadeslag heeft kunnen toebrengen. Ze doen dat, domdom, níet door mee te vechten en zo de gedoodverfde winnaar te helpen sneller een einde aan de oorlog te maken, maar sturen weëige waarnemersmissies en blauwhelm-light operaties, die in het beste geval een oorlog alleen maar op 'pauze' kunnen zetten. En dan hopen dat partijen tot inzicht komen, de strijdbijl begraven en na verkiezingen de macht gaan delen. Met name partijen die de oorlog aan het verliezen waren, juichen zo'n staakt-het-vuren toe. Voor hen is het een mooie gelegenheid om op adem te komen, bij te eten,

de wapens te olieën en nieuwe recruten te werven. De sulfste interventies in oorlogen zijn die door humanitaire hulporganisaties. Kijk naar de vluchtelingenkampen van de UNRWA (*United Nations Relief and Works Agency*) voor Palestijnen. De UNRWA modelleerde de kampen naar die van de UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) voor Europese vluchtelingen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Met het essentiële verschil dat de UNRRA onder het opperbevel van de geallieerde strijdkrachten viel (met 'united nations' werden destijds de geallieerden bedoeld) en dat het doel van de operatie, *resettlement*, boven alles prevaleerde. In *no time* werden de vluchtelingen 'verwerkt' en in 1947 was de operatie klaar. Het gedoe met de kampen voor Palestijnen duurt al sinds 1948. Het zijn staten-in-staten, bevoorraad door de VN en vele tientallen particuliere hulporganisaties. De bewoners zitten er al 60 jaar en over nog eens 60 jaar zitten ze er waarschijnlijk nóg, de illusie te koesteren dat ze de oorlog nog best kunnen winnen, omdat die nooit eindigde. Als de zorg voor vluchtelingen in Europa aan particuliere NGO's toevertrouwd zou zijn geweest, zouden we tot de dag van vandaag met opvangkampen voor miljoenen afstammelingen van Sudeten-Duitsers, Franse Hugonoten en Britse Pilgrims opgescheept zitten.

Europa is die dans ontsprongen, maar derde-wereldlandjes zijn de pineut. Die zitten vol met kampen voor vluchtelingen uit oorlogen die op 'pauze' staan. In de kampen bij Goma, aan de grens met Rwanda, creëerden Rwandese Hutu-vluchtelingen met hulp van NGO's hún staat-in-een-staat, van waaruit ze sinds 1994 de oorlog in het Grote Merengebied voortzetten. Zonder de NGO's zouden de Hutu's hun strijd allang hebben moeten opgeven. NGO's hebben het Grote Merengebied de kans ontnomen om oorlog tot vrede te laten leiden.

De studenten in Den Helder wisten vanaf hun eerste les waarschijnlijk al wat hulporganisaties nog steeds niet snappen: als vrede het doel is, is het soms beter om je buiten de oorlog te houden. ■

* Mw. L. Polman is freelance journalist en auteur van 'k Zag twee beren. De achterkant van VN-vredesmissies. In oktober verscheen haar nieuwe boek *De Crisiskaravaan. Achter de schermen van de noodhulpindustrie*. Hierin schetst zij het dilemma van hulpverlening in conflictgebieden.

Descent into Chaos

How the War against Islamic Extremism Is Being Lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia

Door Ahmed Rashid

Londen (Allan Lane) 2008

544 blz.

ISBN 978 0 713 99843 6

€ 30,-

Medio juli las ik in de *Financial Times* een boekbespreking van *Descent into Chaos* die er voor zorgde dat ik het boek direct ging kopen. Inmiddels vind je op Google zo'n 38.000 verwijzingen als je de titel van het boek invoert en daaraan het woord *review* toevoegt. Besprekingen verschenen ook in Nederlandse dagbladen. Ik ga er dan ook maar van uit dat de lezers van de MS inmiddels wel ongeveer weten waar het boek over gaat; de titel is op zich al informatief en uitdagend genoeg. Waarom dan toch dit commentaar? Welnu, al lezend – en ik was er circa acht weken mee bezig: goed geschreven, omvangrijk maar met wel erg veel details – be kroop me een gevoel van uitzichtloosheid en een gevoel van teleurstelling over de onkunde en het gedrag van de bondgenoten, in het bijzonder de Amerikanen.

In principe waren in mijn visie de doelen ten aanzien van de oorlog in Afghanistan nog steeds:

- het verdrijven van de Taliban en het vernietigen van al-Qaida;
- nation building en invoeren democratie;
- economische ondersteuning (een soort Marshall Plan voor Afghanistan);

- een veilig oord voor burgers creëren;
- de steun van Pakistan verzekeren;
- de steun en inzet van NAVO-landen realiseren;
- en *last but not least*, zorgvuldig militair optreden.

Bedoelingen en werkelijkheid

Hoewel iedereen met een beetje kennis van het Afghaanse conflict wel weet dat de werkelijkheid minder fraai is, legitimeren deze doelen voor menigeen de uitzending van troepen. Het boek van Ahmed Rashid is dan ook een ontluisterend werk dat zeer goed gedocumenteerd duidelijk maakt dat van al die goede bedoelingen maar bar weinig gerealiseerd is. Sterker nog, sommige goede bedoelingen waren er helemaal niet. Enkele voorbeelden. Het trio Bush, Cheney en Rumsfeld heeft nooit het doel gehad tot *nation building*. Ze waren er zelfs expliciet op tegen. Hun steun voor en de financiering van de *war lords* creëerde meer verdeeldheid dan eenheid. Hetzelfde geldt voor de economische ondersteuning: doelbewust gefrustreerd en nu is Afghanistan een 'narcostaat'. De Taliban en al-Qaida konden nagenoeg geheel uitgeschakeld worden, maar dit werd nagelaten door onvoldoende grondtroepen in te zetten.

Pakistan is met miljarden ondersteund in de strijd tegen al-Qaida, maar het geld is voor een belangrijk deel gebruikt om de Taliban, al-Qaida en andere extremistische islamitische groepen in Pakistan een thuisbasis te geven voor hun strijd in Indiaas-Kashmir en Afghanistan. Pas als het Pakistan (lees: Musharraf en ISIS) uitkwam – en dat was zelden – volgde de uitlevering van een prominent lid van al-Qaida.

De veiligheid van de burgers wordt van alle kanten bedreigd en niet alleen door de Taliban. De zogeheten *collateral damage* (een mooi woord voor het platbombarderen van een dorpje of een groepje bruiloftsgasten) veroorzaakt door troepen van de VS of de NAVO maakt het winnen van de *hearts and minds* er niet eenvoudiger op en misschien wel onmogelijk. De effectiviteit van de NAVO-troepen is voortdurend in het geding nu het merendeel van de deelnemende landen nog steeds doet alsof er geen echte oorlog aan de gang is door de troepen een sterk beperkend mandaat mee te geven. (Ten tijde van het schrijven van deze bespreking was in de media het probleem aan de orde dat de Nederlandse troepen in Uruzgan niet meer durven te schieten in verband met mogelijke juridische consequenties). Ook hier geldt weer eens de 'Cruiffiaanse' wijsheid van 'niet schieten, niet scoren' en dus ook niet winnen. Tot slot representeren het niet-toepasbaar verklaren van de Geneefse Conventie, gevangnissen als Guantanamo Bay en Abu Grhaib, het martelen en langdurig opsluiten van gevangenen en onschuldige burgers (onder wie kinderen en stokoude bejaarden) het

moreel verval van de Amerikaanse regering en het Amerikaanse leger.

Niet motiverend, wel verhelderend

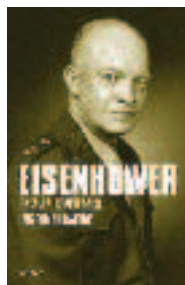
Descent into Chaos is in feite één litanie van ellende: wat een puinzooi! (Nederlands voor chaos). Verantwoordelijk zijn vooral de VS, de Afghaanse corruptie en het bewind van Musharraf's Pakistan. Onvermijdelijk roept het boek de vraag op: wat doen we er in vredesnaam? Het lijkt me niet het meest motiverende boek om te lezen als je

binnenkort als Nederlands militair wordt uitgezonden, maar je weet tenminste wel wat er aan de hand is. De auteur maakt ook wel enigszins begrijpelijk waarom de politiek en de burgers van de NAVO-landen niet staan te juichen om in de Afghaanse chaos te stappen om het Iraakse capaciteitsprobleem van de VS op te lossen.

Aan de andere kant zal de her-nieuwde opkomst van de Taliban in Afghanistan, de bijna-burgeroorlog

in kernmacht Pakistan met een steeds toenemende *talibanisering* van de Pakistaanse politiek en samenleving in de toekomst meer inzet (kwantitatief en kwalitatief) van VS en NAVO vergen. Maar dan wel graag anders dan tot nu toe, en niet alleen militair maar ook politiek.

W.M. Oppedijk van Veen

Eisenhower en zijn generaals

Door Ingrid Baraitre
Tielt (Uitgeverij Terra Lannoo) 2008
384 blz.
ISBN 978-90-209-7820-9
€ 24,95

De titel van dit boek, *Eisenhower en zijn generaals*, zou de suggestie kunnen wekken dat we hier te maken hebben met een biografie van de geallieerde opperbevelhebber. Dat is echter niet het geval. Het werkelijke onderwerp van dit boek is de besluitvorming in het kamp van de westelijke geallieerden over de militaire strategie en de operatieplannen die moesten leiden tot de overwinning op het Derde Rijk. Alle grote vraagstukken in dit verband komen ter sprake. Baraitre behandelt de Amerikaanse voorkeur voor een directe strategie, gericht op de vernietiging van Duitsland door een landing in Frankrijk, versus de Britse voorkeur voor een indirecte

strategie gebaseerd op uitputting en een opmars vanuit het Middellandse Zeegebied.

In dat verband komen aan de orde de meningsverschillen over de landingen in Noord-Afrika (Operatie Torch) en over de oversteek naar Sicilië (Operatie Husky); verder de rivaliteit tussen Montgomery en Patton bij de verovering van dat eiland en de verschillen van opvatting over de noodzaak en het moment van een landing op de Franse zuidkust (Operatie Anvil-Dragoon) in samenhang met Operatie Overlord. Baraitre behandelt tevens de tegenstellingen tussen Eisenhower, Montgomery, Bradley en Patton

over het vraagstuk van de *single thrust* versus het brede front en de vraag of de voorrang moest liggen bij de verovering van het Roergebied of bij de verovering van Antwerpen en het vrijmaken van de Scheldemond. Het sluitstuk van deze conflicten betrof de vraag of Montgomery na het oversteken van de Rijn al dan niet naar Berlijn zou mogen oprukken.

Benadering van het onderwerp

Dat is allemaal bekende stof, waarover reeds veel is gepubliceerd, zowel door de hoofdpersonen zelf als door een keur aan historici. Vernieuwend is dit boek dus allerm minst. Een bezwaar hoeft dit niet te zijn. De Tweede Wereldoorlog is bij uitgevers nog niet uit de gratie, want er is nog altijd een lezerspubliek dat er graag boeken over koopt. Meer problemen heb ik echter met de manier waarop Baraitre haar onderwerp behandelt en met haar kwaliteiten als auteur.

Baraitre hangt het verhaal over de genoemde kwesties op aan de standpunten die de hoofdpersonen hier-

over huldigden, aan de bezwaren die zij hadden tegen de standpunten van hun tegenspelers en aan de persoonlijk bezwaren tegen die tegenspelers als zodanig. Zij doet dat door het verloop van de conflicten op de voet te volgen en steeds de visies van de verschillende betrokkenen aan bod te laten komen. Zij rijgt daarbij de brieven, dagboek-aantekeningen, fragmenten uit memoires, krantenberichten en interviews van alle hoofdrolspelers aan elkaar en citeert veelvuldig en omstandig. Dit heeft als voordeel dat de lezer de discussies als het ware meebeleeft en voorgeschoteld krijgt in de originele bewoordingen.

Er zijn echter ook bezwaren tegen een dergelijke aanpak en in het geval van Baraitre overwegen die. Omdat alle genoemde kwesties een behoorlijke lange doorlooptijd hebben gehad en uit elkaar voortvloeiden, valt Baraitre onophoudelijk in herhaling. Steeds opnieuw introduceert ze één van de kwesties alsof het de eerste keer is, waarna ze de standpunten voor de zoveelste keer tegenover elkaar stelt.

Dit geeft het betoog bovendien een hoog welles-nietes gehalte, doorspekt met roddel en achterklap op generaalsniveau, zonder dat Baraitre erin slaagt boven de kwestie uit te stijgen door de verschillende opvattingen op hun waarde te schatten en een eigen oordeel te geven. Een uitzondering op dit patroon is de discussie single thrust-breed front. Maar het is typerend dat de enige min of meer systematische uiteenzetting daarover pas aan het eind van het boek te vinden is, als de lezer de Duitse capitulatie al achter de rug heeft.

Gebrek aan structuur

Verder verstaat Baraitre niet de kunst om haar betoog een behoorlijke structuur te geven. Integendeel, de volgorde van de alinea's lijkt nogal eens willekeurig, ze gaat van de hak op de tak, springt heen en weer in de tijd zonder dat de lezer daar erg in heeft, vergeet noodzakelijke informatie op het juiste moment te geven, slaat stappen over en schept aldoende eerder chaos dan orde. Merkwaardig is ook dat het boek op veel plaatsen meer het perspectief kiest van Patton dan van Eisenhower. Dat zal wel komen doordat haar vorige boek en debuut aan de ijzervreter Patton gewijd was. Het boek over Patton lijdt overigens aan dezelfde kwalen als dat over Eisenhower.

De weinig professionele indruk

die ook Baraitres tweede boek door dit alles achterlaat, wordt versterkt door slordigheden (single *trust* in plaats van single *thrust*, meerdere malen *cruisade* in plaats van *crusade*) en merkwaardige vertalingen van Engelse militaire begrippen. Een *deputy commander* is bij haar geen plaatsvervangend commandant maar een 'afgevaardigde', een *commanding officer* wordt een 'krijgshoofd' en een *superior* een 'overste'. Het is jammer dat de uitgever hier zijn verantwoordelijkheid niet gezien heeft.

Op haar website, www.ingridbaraitre.com, vermeldt zij dat haar derde boek over Winston Churchill zal gaan. Enfin, we zullen zien. Driemaal is scheepsrecht.

Prof. dr. H. Amersfoort, NLDA

Witte de With 1599-1658

Wereldwijde strijd op zee in de Gouden Eeuw
Door Anne Doedens
Hilversum (Uitgeverij Verloren) 2008
125 blz.
ISBN 978-90-8704-060-4
€ 14,-

Overal in Nederland zijn er straten, pleinen en scholen die de naam van Witte Cornelisz. de With dragen. Deze zeeheld wordt vaak in één adem genoemd met illustere zeventiende-eeuwse zeehelden als Michiel de Ruyter, Maerten Harpertsz. Tromp, Jan Evertsen, Piet Hein, Tjerk Hiddes de Vries en Cornelis Evertsen. Het is daarom opmerkelijk dat er sinds 1938 geen

volwaardige biografie is geschreven over Witte de With en zijn alleszins indrukwekkende loopbaan. Verschillende historici hebben aandacht aan zijn persoon besteed, maar zij deden dit in artikelen van beperkte omvang of boeken waarin de levens van meerdere zeventiende-eeuwse marineofficieren aan bod kwamen. Anne Doedens heeft daarom een historiografische

lacune gevuld. Zijn doel was het bestaande, overwegend negatieve beeld van De With te nuanceren. In de oudere literatuur is hij namelijk altijd afgeschilderd als een hardvochtige, eerzuchtige en impopulaire querulant die, in tegenstelling tot de Orangistische Maerten Tromp, het republikeinse bewind van Johan de Witt steunde.

Vlaggenkapitein

Tijdens zijn bijna veertigjarige loopbaan bij de vloot was De With betrokken bij tal van operaties, expedities en zeeslagen op vrijwel alle wereldzeeën. Witte de With begon al op zijn zeventiende zijn eerste reis in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie. Hij leerde op deze tocht alle aspecten van het vak van zeeman en krijgsman kennen. In Azië trad Witte de With in dienst bij Jan Pietersz. Coen, de gouverneur-generaal van de VOC. Coens beleid was er op gericht een monopoliepositie te creëren in de specerijenhandel. Dit ging gepaard met meedogenloze oorlogen tegen inlandse vorsten. De With toonde zich een ijverige leerling van Coens compromisloze aanpak. Terug in de Republiek begon Witte de With zijn carrière op 's lands vloot. Hij nam deel aan acties tegen de Barbarijse kapers en escorteerde Nederlandse handelsschepen en walvisvaarders. In 1623 voerde hij zijn eerste commando over een oorlogsschip, dat deel uitmaakte van een vloot die de Spaanse en Portugese positie in Zuid-Amerika en de Filippijnen moest aantasten. In 1628 diende De With als vlaggenkapitein op het schip van Piet Hein. Doel was de Spaanse zilvervloot, die de rijkdom van de Spaanse koloniën naar

Europa vervoerde, te onderscheppen. Het resultaat van de operatie mag bekend worden verondersteld.

Na enkele relatief rustige jaren, waarin de strijd tegen de Duinkerker kapers centraal stond, vocht De With in 1639 mee in de zeeslag bij Duins tegen een omvangrijke Spaanse vloot. Van 1644 tot 1645 voerde De With als vice-admiraal het bevel over een sterke vloot die de Sont open moest houden voor de Nederlandse handel. Door een oorlog tussen Denemarken en Zweden dreigde deze vitale route namelijk te worden afgesneden. Van 1647 tot 1649 vocht hij tegen de Portugezen in Angola en Brazilië. Tijdens de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog (1652-1654) sneuvelde zijn grote rivaal Maerten Harpertsz. Tromp. Toch vertrouwde raadspensionaris Johan de Witt hem niet het opperbevelhebberschap toe omdat hij onvoldoende gezag genoot op de vloot. Uiteindelijk sneuvelde De With in 1658 in een zeeslag tegen een Zweedse vloot.

Waardevol werk

Doedens slaagt grotendeels in zijn bedoeling het negatieve imago van Witte de With te nuanceren. Uit het verslag van zijn reizen, operaties en zeeslagen komt het beeld naar voren van een capabele, strenge, ondiplomatieke, plichtsgetrouwe marineofficier. Enkele keren was zijn optreden beslissend in de goede afloop van een actie of gevecht. Hij kon bijzonder hard zijn voor collega's en ondergeschikten die in zijn ogen hun plicht niet deden. Hij was niet populair bij de manschappen, maar regelmatig toonde hij wel degelijk oog te hebben voor hun noden en behoeften. Het boek

geeft een goed beeld van de patronagecultuur binnen het officierkorps en de concurrentiestrijd om aanstellingen en bevorderingen. De manier waarop De With en Tromp hun rivaliteit uitvochten, komt in het boek prominent aan bod. Toch wordt niet duidelijk welke relatie er bestond tussen deze admiraalsstrijd en de bredere politiek-maatschappelijke tegenstelling tussen Orangisten en aanhangers van Johan de Witt. De carrière van De With werd hier nadrukkelijk door beïnvloed. De politieke opvattingen van De With komen slechts fragmentarisch aan de orde. Dat is jammer, des te meer omdat het weinig genuanceerde oordeel over De With door vroegere historici in hoge mate is bepaald door hun opvattingen over deze partijstrijd.

Een tweede punt van kritiek betreft de bibliografie en het ontbreken van een notenapparaat. Enkele belangrijke titels, zoals de marine-geschiedenissen van J.R. Bruijn en H.H. Rowens biografie van Johan de Witt, zijn blijkbaar niet gebruikt. Desondanks heeft Doedens met zijn 'kleine biografie' een gedegen en waardevol werk afgeleverd dat het negatieve beeld van De With nuanceert en een belangrijke lacune in de geschiedschrijving vult. Wel blijft er, zoals Doedens overigens ook zelf opmerkt, behoefte aan een meer gedetailleerde biografie waarin openstaande vragen worden beantwoord.

Dr. G.A. Rommelse, NIMH

SUMMARIES

R.A.L. Richardson and A.L.W. Vogelaar – Premature Drop-out During the Initial Training

There are indicators within the Dutch defense organisation that the social-emotional development of recruits is a possible reason for premature drop-out during the initial training. The authors investigate the reasons for early drop-out using the perspective of a total institution.

The results of their interviews suggest that recruits feel a lot of pressure which makes them reflect if they will adapt and stay or not adapt and leave the defense organisation. The research by the authors provides insights in the dynamics of this process.

D.E.M. Verweij – Thinking in Dialogue: Ethics and Military Practice

Ethics imply critical thinking about morale and have to do with judgement. But our judgment also encompasses our emotions. In order to learn to think and to judge, dialogue is needed. Not only a dialogue with others, but also with oneself. A book, *Heart of Darkness*, and a famous movie, *Apocalypse Now*, illustrate the meaning of narrative ethics.

Both forms of dialogue concern the power to judge. The founding of a Netherlands Institute for Military Ethics illustrates the importance of combining different sciences in order to foster professionalism around military morale, especially in sometimes inhumane circumstances.

K.C. Davids, R.J.M. Beeres and F.J.A van Zitteren – Sourcing in Afghanistan

Can the Armed Forces do everything themselves during operations or do they have to outsource? The problem of sourcing during operations is relatively new to the Dutch Armed Forces. The question is how the military use their own capacities and those of military and civil partners in order to reach their goal effectively. Several combinations

are possible. The authors describe sourcing experiences within the Dutch Armed Forces and those of the UK, Canada, the US and NATO during ISAF in Afghanistan. In doing so, they present insight in both the possibilities and the limitations, and in the different approaches to sourcing in the fields of finance and logistics.

S.J. Lindley-French – Effects-based Education: From Cadet to the Commander-in-Chief

Although the current scholastic approach remains vital, the didactic challenge for defense educators today is far greater than just passing on insight and experience. A new balance between academic learning and learning by experience, so important to the officer, is needed. It could be provided by a future defense academy that is built around three 'institutes'

representing command, learning and security. The author argues that defense educators could stimulate a commitment to life-long learning and contribute to the longer-term objective of creating a cadre of officer-scholars with doctoral degrees.

S.J. de Groot – Guides, Runners, Spies and Prisoners of War

In many places international Armed Forces are nowadays confronted with insurgents. They have many names, depending on the perspective: terrorists, partisans, soldiers of liberty, rebels and resistance fighters. There is little new in that. The Dutch Armed Forces faced a same kind of opponent in the former Dutch East Indies between 1822

and 1949. What can be said about the Dutch experience in general? And what about informants and prisoners of war, about retaliatory measures, collective responsibility and hostages? According to the author, some methods that were applied in those days may still have value today.

De Stichting Landelijke Thuisfronten, die bestaat uit de Stichting Geestelijke Verzorging, Vorming en Ontspanning Joodse Militairen, de Stichting Katholiek Thuisfront, de Stichting PIT en de Stichting Humanistisch Thuisfront, publiceerden onlangs een folder: 'Veteranen. Ze hebben veel te vertellen'. Via deze folder vragen ze positieve aandacht voor deze groeiende groep en hun thuisfront. Bovendien wordt aangegeven hoe, waar dat nodig mocht zijn, hulp kan worden gegeven via de geestelijk verzorger van het Veteraneninstituut. U kunt de folder aanvragen bij het secretariaat van de stichting: info@katholiekthuisfront.nl

VETERANEN

**ZE HEBBEN
VEEL TE VERTELLEN**

Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Militaire Spectator zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's. De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden.

Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de Militaire Spectator kunnen de DVD-box bestellen door € 17,50 over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van Militaire Spectator in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres, postcode en woonplaats.

